

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДИШЛЬОВА АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.985: 343.76

**РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ НАБУТТЯМ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ
ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

08 Право

081 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.О. Дишльова

Науковий керівник:

Плетенець Віктор Миколайович,
доктор юридичних наук, професор

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Дишльова А. О. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2026.

Дисертація спрямована на вирішення теоретичних і практичних питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. Дослідження побудоване на основі положень й висновків, що ґрунтуються на сучасних напрацюваннях у галузі філософії, кримінального права, кримінального процесуального права, криміналістики, соціології.

Методологію дослідження визначено з використанням сукупності загальних і спеціальних методів та прийомів наукового пізнання: порівняльно-правового, логіко-семантичного, абстрагування, формально-логічного, структурно-функціонального, теоретико-прогностичного, статистичного, індуктивного й дедуктивного, аналізу та синтезу та ін..

В роботі на підставі аналізу наукового доробку виокремлено кримінальні правопорушення (ст. 190 «Шахрайство», ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст. 366 «Службове підроблення»), сукупністю яких сформовано криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. При цьому системна єдність наведеної сукупності кримінальних правопорушень висвітлена через компоненти криміналістичної характеристики, що дозволило, з одного боку казати про необхідність об'єднання протиправних

дій в єдину структуру, а з іншого забезпечило можливість комплексного пізнання досліджуваного явища дійсності.

Сформовано криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності, основними структурними компонентами якої визначено: предмет протиправного посягання; спосіб вчинення; обстановку вчинення; слідову картину кримінального правопорушення; особу правопорушника.

Обстановку розглянуто зокрема й з позиції моменту вчинення кримінального правопорушення, формування якої правопорушниками здійснюється на підставі: розуміння загального плану та складових його компонентів в створенні умов (підбір відповідної сукупності учасників із визначенням ролі кожного з них); обрання часу виконання кожного епізоду відповідним суб'єктом; визначення послідовності /черговості, синхронності дій кожним окремим та всіма учасниками; розподілу ролей й задач між відповідними учасниками; єдиного керівництва процесами реалізації протиправного задуму; чіткості виконання завдань на кожному етапі з можливим дублюванням завдань різними суб'єктами, часових коригувань у разі відхилень від плану та інших невід'ємних умов і т. ін. Акцентовано, що підготовчі та маскувальні дії по незаконному набуттю права на землю державної або комунальної власності мають вивчатись з позиції: усвідомлення проміжних цілей й загальної мети, розуміння змісту й спрямованості зусиль групи в цілому; ролі кожного окремого її учасника та сторонніх осіб і т. ін. Наголошено, що формування більшості слідів за кримінальними правопорушеннями розглядуваної категорії визначається механізмом реалізації незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Аргументовано необхідність врахування уповноваженими особами характерного для кожного виду переліку слідів за розглядуваними кримінальними правопорушеннями в організації діяльності з побудови та перевірки версій, окреслення напрямків розслідування, визначенні кола

співучасників та ролі кожного з них, з'ясуванні кількості вже вчинених та запланованих кримінальних правопорушень, зокрема й пошуку ще не виявлених подібних та інших проявів протиправної діяльності за фактами незаконного набуття права на землю державної чи комунальної власності.

Зміст предмету протиправного посягання як компоненту криміналістичної характеристики розкрито через кримінально-правове (вірна кримінально-правова оцінка діяння), так і криміналістичне (встановлення всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження й підлягають доказуванню) наповнення.

Багатоаспектність такого ключового компоненту інформаційної моделі відповідного кримінального правопорушення як особа правопорушника розкрито з формуванням його ймовірного портрету, що здійснено наповненням сукупністю, у першу чергу, соціально-демографічних даних. Вивчення стану законодавчого забезпечення, з врахуванням викликів та загроз в Україні, визначено через спроби законодавця адаптації земельних відносин до умов воєнного стану та забезпечення продовольчої безпеки шляхом підтримки аграрного сектору, забезпечення ефективного використання земельних ресурсів та захист інтересів сільськогосподарських виробників здійснено в таких нормативно-правових актах, як: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою створення умов для забезпечення продовольчої безпеки під час воєнного стану», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України в частині особливостей регулювання земельних відносин у період воєнного стану», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку зміни цільового призначення землі та ін.

Наголошено на значенні доступу громадських організацій, громадян до інформації, документів щодо прийняття управлінських й розпорядчих рішень по відношенню до земельних ресурсів в забезпеченні прозорості діяльності з мінімізації можливостей корупційних проявів не тільки органів місцевої влади, а й інших суб'єктів тим чи іншим чином втягнутих у процеси земельних

відносин. Пошукову складову діяльності уповноважених осіб охарактеризовано процесом виявлення, вивчення й узагальнення інформації з різних джерел для отримання даних про досліджувані явища (процеси) й формування закономірних висновків.

Окреслено перелік суб'єктів, які приймали рішення про передачу земельних ділянок, до якого включено: посадовців місцевих органів влади, членів комісій з розподілу земельних ресурсів, комісій з питань екології, охорони довкілля, природокористування, туризму та рекреації та ін.

Особливу увагу приділено правомірності рішень державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, що можуть бути оцінені під час вивчення договорів купівлі-продажу, оренди, дарування, обміну земельних ділянок, кадастрових карт, державних реєстрів, судових рішень, Генерального плану населеного пункту і т. ін. Наголошено, що аналіз отримуваної інформації необхідно здійснювати на підставі вивчення: діяльності суб'єкта, уповноваженого на прийняття рішення про відчуження земельних ділянок; діяльності ключових та другорядних учасників події; особливостей руху товарно-матеріальних цінностей чи інших проявів.

Обґрунтовано необхідність обрання відповідних методів проведення огляду, що має здійснюватись з урахуванням необхідності вивчення й фіксації оточуючої обстановки (розміщення, площі, рельєфу земельної ділянки та ін.), спрямованої на одержання вагомій інформації у встановленні обставин кримінального правопорушення. Крім того аргументовано, що огляд документів та їх носіїв в рамках розслідування фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності варто оцінювати як один з найбільш інформативних різновидів оглядів, без якого складно, а досить часто, неможливо встановити зміст вчинених протиправних діянь усіма та кожним окремим його учасником. Зосереджено увагу на діях з документами (паперовій та електронній формах) щодо поводження, виявлення, фіксації, вилучення з метою подальшого використання в кримінальному провадженні як джерела інформації про обставини протиправного діяння та причетних до нього осіб.

Сформовано рекомендації з організації й проведення обшуку у викритих співучасників кримінального правопорушення та місць можливого перебування об'єктів, що мають значення для кримінального провадження, де вагомого значення приділено раптовості та мінімізації можливості витоку інформації з передчасною поінформованістю не зацікавлених в розслідуванні осіб, одночасному, з мінімальним проміжком часу від початку досудового розслідування, прийняттям заходів недопущення здійснення тиску не зацікавленими в розслідуванні особами.

Під час розгляду організації й такти проведення допиту, зосереджено увагу на необхідності оцінки свідчень відповідних учасників з обґрунтованими припущеннями про причини зайнятої позиції відповідним учасником з урахуванням мотивів (корисливі, шантаж, погроза і т. ін.), або спроби перекласти відповідальність на інших осіб та переслідуваної мети (затягування розслідування, ускладнення/унеможливлення встановлення обставин кримінального правопорушення, направлення розслідування хибним шляхом і т. ін.).

Аргументовано необхідність використання спеціальних знань у процесуальній (призначення судових експертиз, залучення спеціалістів до слідчих (розшукових) дій) та не процесуальній (проведення консультацій; проведення ревізій) формах в забезпеченні отримання необхідної й достатньої кількості даних для правильної оцінки дій відповідних учасників кримінального правопорушення та прийняття, на цій підставі, процесуальних рішень у забезпеченні швидкого, всебічного та неупередженого розслідування.

Проведеним дослідженням визначено, що під час розслідування незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності найбільшого поширення набули такі експертизи: оціночно-земельна експертиза; почеркознавча; земельно-технічна; технічна експертиза документів, більшість з яких призначається протягом десяти днів з моменту початку кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, незаконне набуття права на землю державної або комунальної власності, криміналістична класифікація, криміналістична характеристика, правове регулювання земельних відносин, лінія поведінки/зайнята позиція, протидія кримінальному судочинству, учасники кримінального провадження, поінформовані особи, Державні реєстри, умови воєнного стану, початковий етап розслідування, обставини кримінального правопорушення, отримання й оцінка криміналістично-вагомої інформації, джерела інформації, завдання кримінального провадження, організація й планування розслідування, рішення в умовах інформаційної невизначеності, слідчі версії, організація й проведення слідчих (розшукових) дій, тактичні прийоми, техніко-криміналістичні засоби, залучення спеціалістів, призначення експертиз.

SUMMARY

Dyshlyova A. O. Investigation of criminal offences related to the illegal acquisition of the right to state or communal land. – Qualifying scientific work on manuscript rights.. Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2026.. The thesis aims to address theoretical and practical issues of investigation of criminal offences related to the illegal acquisition of the right to state or communal land.. The study is built on the basis of provisions and conclusions based on modern developments in the field of philosophy, criminal law, criminal procedural law, criminology, sociology.. Research methodology. determined using a set of general and special methods and techniques of scientific knowledge: comparative-legal, logical-semantic, abstraction, formal-logical, structural-functional, theoretical-prognostic, statistical, inductive and deductive, analysis and synthesis, etc... In the work, based on the analysis of scientific work, criminal offenses are singled out (Article. 190 «Fraud», art. 358 «Forgery of documents, seals, stamps and forms, sale or use of forged documents, seals, stamps», art. 364 «Abuse of power or office», art. 365-2 «Abuse of authority by persons providing public services», art.

366 «Service forgery»), the totality of which formed the forensic classification of criminal offenses related to the illegal acquisition of the right to state or communal land. At the same time, the systemic unity of the given set of criminal offenses is highlighted through the components of the forensic characteristics, which made it possible, on the one hand, to talk about the need to combine illegal actions into a single structure, and on the other hand, provided the possibility of comprehensive knowledge of the investigated phenomenon of reality.

A forensic description of criminal offences related to the illegal acquisition of the right to state or communal land has been formed, the main structural components of which are defined as: the subject of the illegal encroachment; the method of commission; the situation of commission; the trace picture of the criminal offence; the identity of the offender.

The situation is considered, in particular, from the point of view of the moment of commission of a criminal offense, the formation of which by offenders is carried out on the basis of: understanding of the general plan and its components in the creation of conditions (selection of the appropriate set of participants with the determination of the role of each of them); choosing the time of execution of each episode by the relevant subject; determination of the sequence/alternity, synchronicity of actions by each individual and all participants; distribution of roles and tasks between the relevant participants; unified management of the processes of implementation of an illegal plan; clarity of task performance at each stage with possible duplication of tasks by different entities, time adjustments in case of deviations from the plan and other integral conditions, etc.

It is emphasized that preparatory and camouflage actions on the illegal acquisition of the right to state or communal land should be studied from the standpoint of: awareness of intermediate goals and general goal, understanding of the content and direction of the group's efforts as a whole; the role of each individual participant and outsiders, etc.

It is emphasized that the formation of the majority of traces of criminal offenses of the considered category is determined by the mechanism of implementation of the illegal acquisition of the right to state or communal land.

The need for authorized persons to take into account the list of traces of the considered criminal offenses characteristic of each type in the organization of version construction and verification activities, outline the directions of the investigation, determine the circle of accomplices and the role of each of them, find out the number of already committed and planned criminal offenses, in particular, the search for not yet discovered similar and other manifestations of illegal activity based on the facts of illegal acquisition of the right to state or communal land.

The content of the subject of illegal encroachment as a component of the forensic characteristics is revealed through criminal law (correct criminal law assessment of the act) and forensic (establishment of all circumstances that are important for criminal proceedings and subject to proof) content.

The multifaceted nature of such a key component of the information model of the corresponding criminal offense as a person of the offender was revealed with the formation of his probable portrait, which was carried out by filling a set of, first of all, socio-demographic data.

The study of the state of legislative support, taking into account the challenges and threats in Ukraine, was determined through the efforts of the legislator to adapt land relations to the conditions of martial law and ensure food security by supporting the agricultural sector, ensuring the effective use of land resources and protecting the interests of agricultural producers, carried out in such normative legal acts as: Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine in order to Create Conditions for Ensuring Food Security During Martial Law», Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Peculiarities of Regulation of Land Relations During Martial Law, Law of Ukraine » On Amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the simplification of the procedure for changing the purpose of land, etc.

Emphasis is placed on the importance of access of public organizations, citizens to information, documents regarding the adoption of management and administrative decisions in relation to land resources in ensuring the transparency of activities to minimize the possibilities of corruption not only of local authorities, but also of other subjects involved in the processes of land relations in one way or another.

The search component of the activity of authorized persons is characterized by the process of identifying, studying and summarizing information from various sources to obtain data on the studied phenomena (processes) and forming regular conclusions.

The list of entities that made decisions on the transfer of land plots is outlined, which includes: officials of local authorities, members of commissions on the distribution of land resources, commissions on ecology, environmental protection, nature management, tourism and recreation, etc.

Special attention is paid to the legality of decisions of state administrations, local self-government bodies, which can be evaluated during the study of contracts of sale, lease, donation, exchange of land plots, cadastral maps, state registers, court decisions, the General Plan of the settlement, etc.

It is emphasized that the analysis of the received information must be carried out on the basis of the study of: the activities of the entity authorized to make a decision on the alienation of land plots; activities of key and secondary participants of the event; peculiarities of the movement of commodity values or other manifestations.

The need to choose appropriate methods of conducting an inspection, which should be carried out taking into account the need to study and record the surrounding situation (placement, area, topography of the land plot, etc.), aimed at obtaining significant information in establishing the circumstances of a criminal offense, is substantiated. In addition, it is argued that the review of documents and their bearers as part of the investigation of the facts of illegal acquisition of the right to state or communal land should be evaluated as one of the most informative types

of reviews, without which it is difficult, and quite often, impossible to establish the content of the illegal acts committed by all and each individual participant. Attention is focused on actions with documents (paper and electronic forms) regarding handling, detection, recording, seizure for the purpose of further use in criminal proceedings as a source of information about the circumstances of the illegal act and the persons involved in it.

Recommendations have been formed for the organization and conduct of searches of exposed accomplices of a criminal offense and places of possible stay of objects that are important for criminal proceedings, where considerable importance is attached to the suddenness and minimization of the possibility of information leakage with premature awareness of persons not interested in the investigation, simultaneously, with a minimum period of time from the beginning of the pre-trial investigation, by taking measures to prevent pressure from being exerted by persons not interested in the investigation.

During the consideration of the organization and tactics of the interrogation, attention is focused on the need to evaluate the testimonies of the relevant participants with reasonable assumptions about the reasons for the position taken by the relevant participant, taking into account the motives (selfish, blackmail, threat, etc.), or attempts to transfer responsibility to other persons and the pursued goal (delaying the investigation, complicating/impossible establishment of the circumstances of a criminal offense, sending the investigation by wrong means, etc.).

The need to use special knowledge in procedural (appointment of forensic examinations, involvement of specialists in investigative (search) actions) and non-procedural (conducting consultations; conducting audits) forms in ensuring obtaining the necessary and sufficient amount of data for the correct assessment of the actions of the relevant participants in the criminal offense and making, on this basis, procedural decisions in ensuring a quick, comprehensive and impartial investigation.

The conducted research determined that during the investigation of the illegal acquisition of the right to state or communal land, the following examinations became the most widespread: appraisal and land examination; handwriting; land and

technical; technical examination of documents, most of which are appointed within ten days from the start of criminal proceedings.

Keywords: criminal offenses, illegal acquisition of the right to state or communal land, forensic classification, forensic characteristics, legal regulation of land relations, line of conduct/occupied position, counteraction to criminal proceedings, participants in criminal proceedings, informed persons, State registers, conditions of martial law, initial stage of investigation, circumstances of criminal offense, obtaining and evaluating forensic information, sources of information, tasks of criminal proceedings, organization and planning of the investigation, decisions in conditions of information uncertainty, investigative versions, organization and conduct of investigative (search) actions, tactical techniques, technical and forensic means, involvement of specialists, appointment of examinations.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Дишльова А.О. Features of preparation for the inspection of the land of state or communal property on the fact of illegal acquisition of the right to it (Особливості підготовки до проведення огляду земельної ділянки державної або комунальної власності за фактом незаконного набуття права на неї). *Науковий Вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. Спец. випуск 1. 2023. С. 224-231.
2. Дишльова А.О. Особа правопорушника як елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Науковий Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дидоренка*. 2024. Вип.2. С. 144-155.
3. Dishlyova A. Content and significance of digital traces of illegal acquisition of the right to land of state or communal property (Зміст й значення цифрових слідів незаконного набуття права на землю державної або комунальної

власності). *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»* № 6. 2025. С.27-32.

4. Дишльова А.О. Особливості організації й планування початкового етапу розслідування фактів незаконного набуття права власності на землю державної або комунальної власності *Наукові перспективи: журнал*. 2025. № 10(64) 2025. С.852-862.

5. Дишльова А.О. Криміналістична класифікація як основа подолання незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення України. *Post-War Reconstruction of Ukraine: Legal, Political and Economic Challenges in Historical Perspective : scientific monograph*. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. С.164-177.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Дишльова А.О. Особливості проведення огляду земельної ділянки при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Між-народної наук.-практ. конф. м. Харків, 25 листоп. 2022 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. С. 177-179.

7. Дишльова А.О. Особливості проведення огляду документів при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 2 груд. 2022 р. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2023. С.353-355.

8. Дишльова А.О. Особливості підготовки до допиту свідка при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним

набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. м. Вінниця, 17 травн. 2023 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С.196-198.

9. Дишльова А. О. Особливості допиту свідків за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 08 грудня 2023 р. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С. 108-110.

10. Дишльова А.О. Особливості організації обшуку за фактом незаконного набуття права на земельну ділянку державної або комунальної власності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 15 бер. 2024 р. у 2-х ч. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. Ч. I. С.662-663.

11. Дишльова А. Особливості використання спеціальних знань під час оглядів земельних ділянок державної або комунальної власності за фактами незаконного набуття права на них. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару м. Дніпро, 30 травня 2024 р. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С.103-105.

12. Дишльова А.О. Криміналістична класифікація незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 20 груд. 2024 р. / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С.106-108.

13. Дишльова А.О. Документи, як джерело інформації про факти незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 21 бер. 2025 р. у 2-х ч. / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2025. Ч. І. С.739-740.

14. Дишльова А.О. Можливості використання версіювання на початковому етапі розслідування незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р. / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2025. С.289-291.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ І КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ НАБУТТЯМ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	31
1.1. Криміналістична класифікація незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.	31
1.2. Обстановка, спосіб вчинення та слідова картина кримінального правопорушення.....	46
1.3. Предмет протиправного посягання та характеристика особи правопорушника.....	67
Висновки до розділу 1	81
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ НАБУТТЯМ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	84
2.1. Правове регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану в Україні.....	84
2.2. Особливості отримання й оцінки інформації, необхідної для початку розслідування та його проведення.....	99
2.3. Організація й планування розслідування на початковому етапі	113
Висновки до розділу 2	124

РОЗДІЛ 3. ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ НАБУТТЯМ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	127
3.1. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з матеріальних джерел	127
3.2. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з особистісних джерел	145
3.3. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.....	156
Висновки до розділу 3	172
ВИСНОВКИ.....	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	187
ДОДАТКИ	209

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ДБР – Державне бюро розслідувань

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінально-процесуальний (Кримінальний процесуальний) кодекс

м. – місто

МВС – Міністерство внутрішніх справ

СОГ – слідчо-оперативна група

СРД – слідча (розшукова) дія

СРД – слідчі (розшукові) дії

ст. – стаття

т.п. – тому подібне

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України визначає землю основним національним багатством та природним ресурсом, що перебуває під особливою охороною, на яку державою гарантується право власності, що набувається і реалізується виключно відповідно до закону.

З метою забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель державою було запроваджено земельне законодавство, яке містить класифікацію земель за призначенням.

Крім цього, земельним законодавством України чітко визначається право громадян України на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності за шістьма видами цільового призначення з встановленими розмірами для них. Найбільшою за площею, яку може отримати громадянин безоплатно є земельна ділянка з цільовим призначенням – для ведення особистого селянського господарства.

З проведенням земельної реформи та поетапним скасуванням заборони діючої на відчуження в Україні сільськогосподарського призначення земельних ділянок, що перебувають у приватній власності із низкою обмежень, зокрема й їх набуття певними суб'єктами, а також обмеження концентрації землі до певної площі в "одні руки" потенціал для заробітку землею шляхом незаконного набуття права на землю державної і комунальної власності зростає, що відбувається в умовах заборони відчуження земель державної та комунальної власності. Виключенням є землі державної та комунальної власності, що використовуються для ведення селянського (фермерського) господарства громадянами на праві успадкованого володіння, постійного користування.

У зв'язку з чим, висока цінність земель саме сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності як товару в ринковій економіці робить її привабливим об'єктом злочинних посягань, вчинених шляхом

незаконного набуття права на землю державної і комунальної власності. Протиправні діяння у сфері земельних відносин становлять серйозну загрозу розвитку України як суверенної держави, завдають значних збитків державним установам, банкам, органам виконавчої влади, конституційним правам громадян.

Значний внесок у дослідження теоретичних питань, пов'язаних з проблемами методики розслідування злочинів, зробили такі науковці, як: Ю. П. Аленін, І. В. Басиста, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Гончаренко, М. М. Єфімов, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, В. О. Малярова, Г. А. Матусовський, В. Т. Нор, О. В. Одерій, Ю. Ю. Орлов, В. М. Плетенець, І. В. Пиріг, М. А. Погорецький, В. Д. Пчолкін, О. В. Пчеліна, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. М. Стратонов, С. М. Стахівський, Р. Л. Степанюк, Г. К. Тетерятник, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, В. М. Шевчук, М. Г. Щербаковський, Б. В. Щур, В. В. Юсупов та інші.

Над проблемою визначення поняття, висвітлення предмету злочинного посягання, класифікації способів вчинення та визначення особливостей розслідування кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин працювали такі науковці та практики, як Н. О. Антонюк, А. О. Арсенюк, І. Вишнівський, О. Ю. Дрозд, А. Дудоров, Я. О. Дякін, В. М. Захарчук, А. Калужинський, Т. С. Ківалова, В. О. Коновалова, М. В. Кумановський, С. В. Куренда, М. Ю. Марченко, А. М. Мірошніченко, Р. О. Мовчан, О. С. Олійник, М. І. Панов, І. Пилипенко, М. М. Почтовий, В. А. Пустовіт, С. М. Ребенко, Д. Б. Санакоєв, О. Світличний, І. С. Тальянчук, О. С. Тарасенко, Н. Ю. Цвіркун, Р. М. Шехавцов, А. М. Шульга та інші.

В роботах зазначених авторів досить ґрунтовно розглядається специфіка доказування за окремими кримінальними правопорушеннями у сфері земельних відносин, міститься їх криміналістична характеристика, розкривається

специфіка проведення окремих слідчих (розшукових) дій та ін. Однак на сьогодні не достатньо дослідженими залишаються питання розслідування кримінальних правопорушень, спрямованих на незаконне набуття права на землю державної і комунальної власності, реалізація чого може здійснюватись із порушенням групи статей КК України, зокрема: 190, 364, 365-2, 358, 366 КК України. Кримінальні правопорушення, пов'язані із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності можуть вчинюватись шляхом підроблення документів, шляхом вчинення шахрайських дій по відношенню окремо до держави і окремо до суб'єктів публічного права, відповідно шляхом зловживання своїм службовим становищем суб'єктами публічного права, а також зловживання своїм службовим становищем службовими особами наділеними відповідними повноваженнями (Держгеокадастру та голови сільських і міських рад та ін.). Дослідження цієї групи статей належним чином не проводилось, а кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин мають тенденцію розширюватись, і вчинюватись не лише визначеними статтями КК України у сфері земельних відносин, а й іншими, в яких об'єктом виступає земля.

Статистичні дані Офісу Генерального прокурора України [110] демонструють результати діяльності Національної поліції України за фактами розслідування досліджуваної сукупності статей КК України. Так за ст. 190 Шахрайство в 2021 році було зареєстровано 23632 випадки протиправних діянь, у 2022 – 31937; у 2023 – 82085; у 2024 – 64720; у 2025 – 48621. З них вручено повідомлення про підозру в 2021 році 9332 випадках протиправних діянь; у 2022 – 7446; у 2023 – 18232; у 2024 – 17638; у 2025 – 10362.

За ст. 364 Зловживання владою або службовим становищем в 2021 році було зареєстровано 2310 випадків протиправних діянь; у 2022 – 1425; у 2023 – 2181; у 2024 – 1518; у 2025 – 1812. З них вручено повідомлення про підозру в 2021 році у 184 випадках; у 2022 – 201; у 2023 – 641; у 2024 – 139; у 2025 – 267.

За ст. 365-2 Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги в 2021 році було зареєстровано 414 випадків протиправних діянь; у

2022 – 231; у 2023 – 217; у 2024 – 167; у 2025 – 209. З них вручено повідомлення про підозру в 2021 році у 85 випадках, у 2022 – 38; у 2023 – 60; у 2024 – 43, у 2025 – 76.

За ст. 358 Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів в 2021 році було зареєстровано 13796 випадків протиправних діянь; у 2022 – 15186; у 2023 – 19474; у 2024 – 17039; у 2025 – 15304. З них вручено повідомлення про підозру в 2021 році у 7371 випадку, у 2022 – 9519; у 2023 – 13462; у 2024 – 11117; у 2025 – 10198.

За ст. 366 Службове підроблення, в 2021 році було зареєстровано 4737 випадків протиправних діянь; у 2022 – 3121; у 2023 – 3615; у 2024 – 5075; у 2025 – 4147. З них вручено повідомлення про підозру в 2021 році у 3055 випадках; у 2022 – 2045; у 2023 – 2270; у 2024 – 3897; у 2025 – 2918.

Наведені відомості демонструють суттєве поширення розглядуваних нами кримінальних правопорушень, за якими оголошення підозри відбувається наприклад близько 47 % (ст. 190 Шахрайство) та 14 % (ст. 364 Зловживання владою або службовим становищем).

При цьому динамічність показників зареєстрованих кримінальних правопорушень та оголошених підозр в різні роки визначає необхідність виваженого підходу до пояснень причин формування відповідної обстановки. Серед них відсутність науково розроблених та практично апробованих рекомендацій обумовлює як латентність зазначених проявів, так і труднощі юридичної оцінки відповідних фактів, що ускладнює /унеможливлує їх судову перспективу. Своєчасно не притягнуті до відповідальності правопорушники, відчуваючи безкарність, продовжують свою протиправну діяльність у вчиненні більш тяжких кримінальних правопорушень із застосуванням заходів протидії досудовому розслідуванню, чим завдають суттєвої шкоди інтересам держави й її громадянам.

Все зазначене обумовлює необхідність комплексного підходу до дослідження питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із

незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до програмних нормативно-правових актів, зокрема: Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр. (постанова загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 р. № 454; тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки, затвердженої наказом МОН України від 03.02.2022 р. № 109; планів науково-дослідницьких робіт Дніпровського державного університету внутрішніх справ та у межах загальноуніверситетської наукової теми «Криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (реєстраційний номер 0123U105007).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради ДДУВС 30 листопада 2022 року (протокол № 3).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розроблення криміналістичних рекомендацій, що ґрунтуються на комплексному аналізі теоретичних та практичних аспектів, спрямованих на вдосконалення діяльності уповноважених осіб з розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Для досягнення постановленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- побудувати криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності;
- визначити та проаналізувати основні елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності;
- висвітлити правове регулювання правовідносин, як процес упорядкування державою сфери земельних відносин, що потребують

юридичної регламентації з використанням правових норм та методів й спрямовані на задоволення законних інтересів суб'єкта права;

– розкрити особливості отримання й оцінки інформації, необхідної для початку та проведення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності;

– встановити та систематизувати обставини, що підлягають доказуванню при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності;

– визначити особливості організації й планування початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності та запропонувати комплекс заходів, спрямованих на їх вирішення;

– висвітлити організаційно-тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання криміналістично-вагомої інформації при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності;

– означити особливості використання спеціальних знань у з'ясуванні окремих обставин вчинення кримінальних правопорушень за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, які складаються під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Предметом дослідження є розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Методи дослідження. Під час написання дисертаційного дослідження використано систему філософських (діалектичний), загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що забезпечило об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. *Діалектичний метод* дозволив осмислити

проблематику дисертаційного дослідження, складовими якого є структуровані й узгоджені між собою розділи та підрозділи із поетапним здійсненням пізнання об'єкта дослідження. *Системно-структурний метод* використовувався з метою визначення загальної структури дисертаційного дослідження, розробки елементів криміналістичної характеристики (розділ 1). *Структурно-функціональний метод* забезпечив можливість формування алгоритму дій уповноваженої особи при організації розслідування на початковому етапі (підрозділ 2.3). *Методи формальної логіки* (аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, абстрагування) застосовувалися для вивчення та узагальнення матеріалів практики й наукових джерел, визначення тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій (підрозділи 3.1-3.3). Застосування *структурно-функціонального методу* дозволило виявити загальні положення та особливості розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії (підрозділ 2.2). Використання *методу моделювання і прогнозування* надало можливість сформулювати ідеї й пропозиції щодо вдосконалення діяльності уповноважених осіб при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності (підрозділи 3.2, 3.3). *Формально-юридичний метод* застосовувався у процесі вивчення концепцій організації й плануванні розслідування й тактики проведення слідчих (розшукових) дій (розділи 2, 3). За допомогою *порівняльно-правового методу* проведено співставлення перетворень, пов'язаних зі змінами нормативно-правового регулювання земельних відносин в Україні, які обумовлюють формування обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії (підрозділ 2.1).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у галузях загальної теорії держави та права, конституційного права, філософії, правової статистики, соціології, психології, кримінології, кримінального й кримінально-процесуального права, криміналістики та ін.

Нормативно-правову та інформаційну базу дисертаційного дослідження складають Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, чинні нормативно-правові акти, котрі регулюють кримінальні процесуальні відносини в нашій країні.

Емпіричну базу дослідження становлять аналітичні та статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора України; МВС України; узагальнені дані судових рішень, що містяться в Єдиному державному реєстрі; матеріали судово-слідчої практики, а саме результати вивчення 217-и матеріалів кримінальних проваджень, результати анкетування 213-и слідчих Дніпропетровської, Запорізької, Миколаївської, Полтавської та Харківської областей. Крім того використано власний практичний досвід дисертанта роботи в слідчих підрозділах ГУНП в Дніпропетровській області у період з 2013 по 2022 роки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних питань методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

У роботі сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що у сукупності визначають наукову новизну дисертації, а саме:

вперше:

– побудовано криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень вчинюваних за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, що ґрунтується на визначенні кримінально-правових й криміналістичних критеріїв значущих ознак сукупності;

– розкрито зміст таких елементів криміналістичної характеристики незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності як: обстановка, спосіб вчинення, слідова картина кримінального правопорушення, предмет протиправного посягання та характеристика особи правопорушника, об'єднаних у структуру, сукупність компонентів якої забезпечує комплексний

підхід до формування інформаційної моделі розглядуваних кримінальних правопорушень;

– визначено особливості отримання й оцінки інформації, необхідної для початку та проведення розслідування незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, що обумовлюють перспективу встановлення обставин кримінального правопорушення з наданням юридичної оцінки діям всіх його учасників.

удосконалено:

– наукові положення криміналістичного вчення про особу правопорушника як центрального елементу криміналістичної характеристики, змістовне наповнення якого визначає можливість пізнання механізму вчинення протиправного діяння та предмету посягання за фатами незаконного набуття прав на землю державної або комунальної власності;

– рекомендації з організації й планування уповноваженою особою початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності як критеріїв, що визначають кількість й якість отримуваної криміналістично-вагомої інформації та витрачених на це ресурсів (часу, сил, засобів);

– організацію і тактику проведення слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, огляду предметів, обшуку, допиту) для вилучення інформації як з матеріальних, так й особистісних джерел, спрямованих на збирання, перевірку й оцінку відомостей про обставини вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності та їх використання в процесі доказування;

дістали подальшого розвитку:

– наукові положення про криміналістичну характеристику окремого виду правопорушення, її зміст і складові елементи та місце у структурі методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності;

– положення з організації й проведення розслідування за фактами

незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності з урахуванням умов воєнного стану, в основу якого покладено правове регулювання відносин у сфері землі;

– рекомендації із застосування спеціальних знань у формі залучення спеціаліста до участі в слідчих (розшукових) діях, а також проведення експертиз при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертації положення, висновки і рекомендації становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема:

– у науково-дослідній сфері – в ході подальшого наукового вивчення та вирішення актуальних проблем сутності та особливостей розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. (акт впровадження ДДУВС від 04 травня 2026 року № 272/2026НД).

– в освітньому процесі – для підготовки лекцій, семінарських і практичних занять, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи», «Кримінальний процес». (акт впровадження ДДУВС від 07 квітня 2026 року №1/04-20226).

– у правозастосовній діяльності – для уніфікації практики застосування норм чинного законодавства під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям прав на землю державної або комунальної власності;

– у практичній діяльності – для організаційно-правового, методичного, інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності (акт впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління

Національної поліції України від 26 грудня 2025 року № 125573-2025)

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та засіданнях круглих столів, серед яких: Міжнародна науково-практична конференція: «Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану» (м. Харків, 25 листопада 2022 р.); Міжнародна науково-практична конференція: «Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення (м. Дніпро, 2 грудня 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція: «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів» (м. Вінниця, 17 травня 2023 р.); Міжнародна науково-практична конференція: «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності» (м. Дніпро, 08 грудня 2023 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.); Всеукраїнський науково-практичний семінар «Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні» (м. Дніпро, 30 травня 2024 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах» (м. Дніпро, 20 грудня 2024 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція « Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах» (м. Дніпро 31 жовтня 2025 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у трьох статтях у наукових фахових журналах України, однієї статті у періодичному виданні іншої держави, розділі міжнародній монографії, десяти тезах доповідей за результатами виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-

практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження, логікою наукового пізнання та вимогами МОН України і композиційно складатиметься зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (204 найменування на 22-и сторінках) і чотирьох додатків (на 21-й сторінці). Повний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 186 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ І КРИМІНАЛІСТИЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ НАБУТТЯМ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ
ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

1.1. Криміналістична класифікація та структура криміналістичної характеристики незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності

Удосконалення діяльності уповноважених осіб – одне з завдань криміналістики, над розробкою яких зосереджують свою увагу значна кількість дослідників. Сформовані в криміналістичній науці напрацювання надають суб'єктам розслідування необхідний інструментарій в реалізації покладених на них функцій, проте, трансформації у всіх сферах нашої держави із тенденціями формування нових реалій обумовлюють необхідність вдосконалення засобів й методів боротьби зі злочинністю.

Водночас, вивчення подій (явищ процесів) може бути ускладнено без їх належної впорядкованості, зокрема й шляхом застосування класифікаційного підходу до розкриття змісту досліджуваних категорій.

Під класифікацією розуміють систему поділу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками та властивостями [173].

Заслуговує на увагу й надане академічним тлумачним словником української мови визначення класифікації, як «системи розміщення предметів за класами на підставі схожості цих предметів у середині класу і їх відмінності від предметів інших класів [174, с. 175].

В криміналістиці сформувалось декілька основних підходів дослідників до підстав побудови криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень.

До першої ми включили позиції тих науковців, які наголошують на формуванні криміналістичної класифікації на основі використання вагомих ознак досліджуваних об'єктів (явищ, процесів, подій).

Так, як наголошує Б. В. Щур, криміналістична класифікація злочинів передбачає врахування криміналістично значущих ознак [197, с. 16].

Наведене демонструє рекомендаційний характер значення використання криміналістично вагомих ознак в формуванні криміналістичної класифікації, що автором сприймається з позиції необхідності врахування багатьох чинників, від яких може залежати отримуваний результат.

Водночас потребують уваги й позиції науковців, які висловлюють й більш категоричні судження про використання криміналістично вагомих ознак в побудові розглядуваної наукової категорії.

Так, В. Г. Лукашевич наголошує, що ряд вчених, взагалі відмовилися від кримінально-правових критеріїв і запропонували використовувати тільки криміналістичні критерії [92, с. 17-26].

В криміналістичній науці висловлюється думка про те, що класифікація злочинів у криміналістиці повинна ґрунтуватися лише на криміналістичних даних, які мають безпосереднє значення для розкриття злочинів, насамперед за способом їх вчинення [80, с. 365].

Водночас підстави для класифікації чи оцінки значущості криміналістичних ознак в наведених позиціях науковців не деталізуються. Погоджуючись, з позицією В. Ю. Шепітька щодо ролі такого елементу криміналістичної характеристики як спосіб вчинення кримінального правопорушення в розслідуванні, можемо відмітити, що й інші компоненти зазначеної криміналістичної категорії мають вагомий як теоретичний, так і практичний значення.

Підставами побудови криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, здебільшого, виступають узагальнені дані про протиправну діяльність, а також окремі компоненти криміналістичної характеристики відповідних протиправних діянь. У цьому аспекті, на думку О. Мусієнка,

найбільший інтерес викликають спосіб учинення злочину, обстановка, а також місце й час, що минув з моменту вчинення злочину, включаючи сферу злочинної поведінки, типологічні та інші особливості злочинця, його кримінальний досвід, типологічні характеристики потерпілих [100, с.109].

Проте, варто відзначити, що не так наявність відповідної сукупності компонентів, як побудовані взаємозалежні зв'язки між ними обумовлюють значення розглядуваної інформаційної моделі, зокрема й в формуванні криміналістичної класифікації.

Криміналістична класифікація злочинів, як стверджує В. О. Гусева, побудована на підставі елементів криміналістичної характеристики проводиться на всіх етапах діяльності слідчого під час розслідування злочинів і сприяє її криміналістичній оптимізації в методичному, тактичному і технічному аспектах [26, с. 71].

Окрім вказаного значення криміналістичної класифікації може проявлятися в організації слідчих (розшукових) дій, побудові й перевірці версій, прийнятті заходів, спрямованих на мінімізацію відповідних проявів у майбутньому і т. ін.

Наведене дозволяє припустити, що класифікація відповідних кримінальних правопорушень різного виду, може бути здійснена на основі інформації, що міститься в змісті елементів криміналістичної характеристики. На підставі накопичених криміналістичних знань, що характеризують об'єкт пізнання кримінального правопорушення можуть формуватися рекомендації з організації й проведення розслідування [40, с. 168].

Не меншої уваги заслуговує й друга позиція науковців, котрі стверджують, що формування криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень ґрунтується на підставі положень кримінального законодавства.

Так, класифікація кримінальних правопорушень у кримінально-правовому розумінні полягає у поділі об'єднаних одним розділом Особливої частини КК України кримінальних правопорушень на роди (групи) й види. Така

класифікація переслідує кримінально-правові цілі (цілі кваліфікації діяння) [195, с. 341].

Заслуговує на увагу позиція В. А. Журавля, який підкреслює, що у Кримінальному кодексі України залежно від родового об'єкта виокремлені групи злочинів, об'єднані у відповідні розділи Особливої частини, усередині яких за безпосереднім об'єктом розрізняються окремі види злочинів, склади яких передбачені однією статтею або частиною статті. Наведене, на думку науковця виступає одним з основних критеріїв кримінально-правової класифікації на якій базується криміналістична класифікація [51, с. 365].

Досліджуючи проблеми криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, А. В. Іщенко, визначає, що вона може бути проведена за кількома загальними ознаками, а саме: відповідно до інститутів кримінального законодавства; залежно від: - суб'єкта їх вчинення; - потерпілого (його віку, статі, стану здоров'я, місця проживання); - способу вчинення злочинів; - сфери їх учинення (побуту, дозвілля, виробництва, науки, культури, спорту тощо); - місця вчинення злочину [55, с. 271].

Наведене дозволяє відзначити, що криміналістика використовує розроблені кримінальним правом положення, ознаки, характеристики, що наповнюють змістом криміналістичні класифікації кримінальних правопорушень.

Їх поєднання забезпечує ґрунтовність розробки відповідних рекомендацій, методик розслідування груп кримінальних правопорушень, що відносяться до різних розділів особливої частини КК України.

Сформовані таким чином групи кримінальних правопорушень знаходять свою закономірну аргументацію об'єднання на підставі криміналістичних аспектів, виступаючи при цьому основою (базою) для ґрунтовних досліджень з розробки рекомендацій, які не знаходили свого місця до відповідного моменту.

Проте, щодо формування криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень на основі кримінально-правових критеріїв, ряд авторів вважає, що поділ кримінальних правопорушень за розділами Особливої частини КК не

в усіх випадках забезпечує потреби криміналістичної науки, адже не враховуються закономірності, важливі з криміналістичних позицій, оскільки деякі криміналістично подібні види злочинів можуть бути розміщені у різних розділах КК України. Певні види злочинів можуть поєднуватися поміж собою, бути взаємопов'язаними, а їх розкриття та розслідування потребують комплексного підходу [159, с. 10].

Третя позиція науковців у формуванні криміналістичної класифікації базується на даних кримінально-правової характеристики, але з врахуванням ознак, які істотно впливають на специфіку здійснення розслідування, а саме: на його організацію та планування, висування слідчих версій, систем слідчих (розшукових) дій, визначення типових слідчих ситуацій і заходів щодо їх розв'язання.

При цьому в основу криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень можуть бути покладені кваліфікуючі ознаки положень Особливої частини КК України.

Так, в криміналістичному аспекті злочинна діяльність, як наголошує В. В. Тіщенко, може складатися як з низки дій, що кваліфікуються за однією статтею кримінального закону, так і за сукупністю діянь, які кваліфікуються по-різному, об'єднаних загальними мотивами, метою [183, с. 104].

Водночас, висновок про те, що криміналістично значущі ознаки можуть використовуватися для класифікації кримінальних правопорушень тільки з огляду на особливості елементів криміналістичної характеристики (спосіб, особистість злочинця і потерпілого), Сиводед І. С. називає спрощеним, оскільки нині це не відповідає сучасним вимогам науки і практики, адже в слідчій діяльності вихідні дані далеко не завжди містять чіткі і достовірні ознаки, що вказують на вид злочину і його характер [169, с.25].

Виходячи з цього, можна сказати, що більшість вчених покладає в основу криміналістичної класифікації як криміналістичні, так і кримінально-правові складові.

До того ж, місце одних і тих самих об'єктів у різних класифікаційних системах визначається суттєвою ознакою, за якою вони виділені. Тому, чим більше розгалужена класифікаційна система побудована і чим більше використано істотних ознак, тим глибші знання будуть отримані про цей об'єкт [27, с. 151].

Таким чином вивчення розглядуваних позицій дозволяє підкреслити вагомість для криміналістичної науки кожної з них у залежності від обставин та потреб практики.

Здійснений нами аналіз та структуризація позицій вчених на декілька груп демонструється й іншими дослідниками. Так, прихильники першого підходу до криміналістичної класифікації злочинів вважають, що доцільно будувати за їх кримінально-правовими ознаками, прибічники другого підходу наполягають на необхідності використання виключно криміналістичних ознак таких злочинів, третього – визнають одночасне існування кримінально-правового і криміналістичного критеріїв [155, с. 307].

Використання відповідних підстав для формування класифікацій має індивідуальний характер, обумовлений потребами забезпечення підґрунтя для розширення потенціалу інструментарію в пізнанні явищ (процесів, фактів, подій).

Так, розглядаючи кримінальні правопорушення, що вчинюються за фактами незаконного заволодіння правом на землю державної або комунальної власності можемо визначити їх різноплановість та не типовість, ознаки яких, з позиції криміналістичної значущості не можуть бути оцінені відносно близькими. Проте, варто відзначити, що реалізувати завдання з формування методики розслідування ряду кримінальних правопорушень, що перебувають в різних розділах особливої частини КК України можливо, на нашу думку, шляхом висвітлення взаємообумовлених зав'язків між ними. Логічне об'єднання різнопланових компонентів окремих видів кримінальних правопорушень в єдину інформаційну модель з багатостороннім вивченням й поєднанням її складових забезпечить комплексний підхід до реалізації

розслідування сукупності кримінальних правопорушень, спрямованих на вчинення незаконного заволодіння правом на землю державної або комунальної власності.

Водночас, можемо наголосити про динамічність всіх наведених різновидів класифікацій.

Основою наших тверджень виступають як зміни в законодавстві що регулюють відносини у сфері землі, а також кримінальну відповідальність з одного боку, так і трансформації особливостей вчинення кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності з іншого.

Наведене обумовлює необхідність застосування комплексного підходу, в якому б використовувалися кримінально-правові та криміналістичні критерії у формуванні криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Не меншої уваги потребують й виділені науковцями критерії для формування криміналістичних класифікацій.

Найбільш загальними критеріями криміналістичної класифікації злочинів, що вчиняються в бюджетній сфері Р. Л. Степанюк визначає форму вини, злочинну мету, стадію бюджетного процесу, на якій вчинюється злочин і ознаки предмету посягання [179, с. 35].

Заслуговують на увагу виділені у межах технології злочинної діяльності В. Б. Смелік критерії криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень у сфері підприємництва, зокрема:

- за юридичною кваліфікацією (правовою оцінкою);
- з точки зору ролі, які відіграють злочини у складі технології;
- за характеристикою участі суб'єкта в злочинній діяльності;
- за суб'єктним складом;
- за кримінально-правовою характеристикою;
- за кримінально-правовим критерієм (або за змістом);

- за етапами злочинної діяльності;
- за сферою;
- за часом [175, с. 70-71].

Наведений перелік компонентів побудований, у першу чергу, на підставі кримінально-правових критеріїв. Водночас, такий з них, як роль, котру відіграють злочини у складі технології виходить за предмет здійснюваного нами дослідження що унеможливорює його використання як елементу класифікації.

Сукупність інших критеріїв в тій чи іншій мірі може бути використана як основа в побудові криміналістичної класифікації за кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Не меншого значення в побудові криміналістичної класифікації набуває й така класифікаційна ознака як співучасть у кримінальному правопорушенні – одна з форм протиправної діяльності. Стаття 26 КК України, співучасть у кримінальному правопорушенні означає як умисну спільну участь кількох суб'єктів у вчиненні умисного кримінального правопорушення [84].

Кожне окреме кримінальне правопорушення, що входять до розглядуваної класифікації, може й не мати суттєвих труднощів у доведенні причетності рядових учасників. Проте їх правильна оцінка зі сприйняттям їх як вчинюваних з єдиним замислом – може викликати в уповноважених осіб труднощі.

Це обумовлює необхідність оцінювати кожного учасника з позиції їх ролі у вчинених кримінальних правопорушеннях досліджуваних категорій, зокрема:

1. Рядових виконавців, які здебільшого можуть характеризуватись короткостроковістю в досягненні протиправного результату без розуміння ними загальної мети. Рідше вони можуть інформуватись про загальний план незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. Водночас, більшість вчинюваних ними кримінальних правопорушень з них

виступають засобом (проміжною ланкою, компонентом) реалізації протиправного наміру.

2. Ключових фігурантів, участь яких характеризується тривалістю й складністю організації в досягненні протиправного задуму. Це може бути здійснено шляхом підбору учасників, розподілу ролей, формування для всіх або окремих фігурантів алібі, перекладення відповідальності на інших осіб, прийняття заходів протидії досудовому розслідуванню тощо.

Спільна участь у вчиненні кримінального правопорушення передбачає: 1) об'єднання зусиль кожного співучасника у взаємопов'язаній злочинній діяльності; 2) спільність вчинюваного злочину для всіх співучасників; 3) спрямування зусиль кожного співучасника на досягнення спільного результату злочину; 4) наявність причинного зв'язку між діями всіх співучасників і спільним злочинним результатом [66].

Без належного усвідомлення й розуміння мети вчинення (загального плану) ці дії другорядних й ключових фігурантів можуть помилково оцінюватись як не пов'язані між собою протиправні діяння. В результаті зазначеного без належної правової оцінки ролі у вчиненому діянні, можуть залишатись ключові виконавці.

Таким чином діючи разом відповідні особи, здійснюють свій внесок у вчинення протиправного діяння. Водночас окремим учасником в тій чи іншій мірі приймаються заходи (істотні / несуттєві) підготовки до реалізації протиправного задуму, що вимагає відповідних ресурсів, зокрема часу, сил й засобів.

Наведене дає підстави стверджувати, що класифікація кримінальних правопорушень розглядуваної категорії, має ґрунтуватись на специфіці способів їх вчинення, обумовлених підбором відповідних учасників за родом діяльності, зв'язками (родинними, діловими, корупційними і т. ін.), переслідуваними цілями, мотивами тощо.

Аналізуючи позиції науковців Н. В. Павлова наголошує що у залежності від мотивів кримінальні правопорушення можуть спрямовуватись на:

- отримання матеріальних благ;
- полегшення вчинення інших протиправних діянь;
- приховування даного або інших кримінальних правопорушень [111, с. 116].

Водночас наведений перелік за розглядуваними нами кримінальними правопорушеннями, варто оцінювати з позиції можливості реалізації протиправного задуму в цілому, або досягнення проміжних (окремих) його цілей.

Варто відмітити, що метою досліджуваних нами кримінальних правопорушень виступає незаконне набуття права на землю державної або комунальної власності, складність реалізації якої обумовлює необхідність правопорушників діяти з урахуванням відповідних цілей, що ними визначаються як проміжні, проте обов'язкові компоненти в досягненні кінцевого протиправного результату.

Таким чином цілі в розглядуваних нами кримінальних правопорушеннях виступають ключовою складовою (умовою, запорукою) реалізації мети.

Наша позиція підтверджується й результатами анкетування уповноважених осіб, які у 67% визначили, що реалізація протиправного задуму здійснюється шляхом досягнення відповідних цілей. При цьому уповноважені особи усвідомлюють механізм вчинення ряду кримінальних правопорушень, як умови отримання кінцевого результату – незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Ними за досліджуваними фактами можуть бути вчинені діяння, кваліфіковані за ст. 190 КК України «Шахрайство», ст. 358 КК України «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів».

Процес незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності супроводжується певною сукупністю дій, що підпадають під ознаки окремих складів кримінальних правопорушень. Проте, лише у сукупності вони можуть оцінюватись з позиції ймовірності реалізації протиправного кінцевого результату.

Вивченням судово-слідчої практики нами з'ясовано, що (100%) фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності містять такі склади кримінальних правопорушень, як: - ст. 190 «Шахрайство»; - ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»; - ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; - ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; - ст. 366 «Службове підроблення».

Отримані нами результати підтверджується й даними проведеного анкетування уповноважених осіб (100%) з яких визначили, що незаконне набуття права на землю державної або комунальної власності реалізується шляхом вчинення такої сукупності кримінальних правопорушень як: - ст. 190 «Шахрайство»; - ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»; - ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; - ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; - ст. 366 «Службове підроблення».

Потребує уваги й позиція Я. О. Дякіна, який наголошує, що до кримінальних правопорушень, метою яких є незаконне набуття юридичних прав на землю можуть бути віднесені діяння кваліфіковані за статтями: 190, 364, 365-2, 358, 366 КК України [45, с. 20-21].

Водночас наведена сукупність кримінальних правопорушень потребує уваги з позиції обґрунтування необхідності їх розгляду в змісті нашого дослідження.

Так, шляхом обману чи зловживання довірою, правопорушник заволодіває або набуває право на чуже майно. Відповідно, шахрайство може виступати як додатковою в вірній кваліфікації дій правопорушників статтею КК України, оскільки предметом посягання виступає не майно, а право на нього.

Якщо обман чи зловживання довірою при шахрайстві полягають у вчиненні іншого злочину, дії винної особи належить кваліфікувати за відповідною частиною статті 190 КК і статтею, що передбачає відповідальність за цей злочин. Зокрема, самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, викрадення, привласнення, пошкодження та підроблення документів, штампів і печаток з метою подальшого їх використання при шахрайстві, використання при шахрайстві завідомо підробленого документа, а також зловживання владою чи службовим становищем потребують додаткової кваліфікації відповідно за статтями 353, 357, 358 та 364 КК [151].

Все зазначене дозволяє наголосити, що розглядаючи кримінальні правопорушення, вчинювані для набуття права на землю державної або комунальної власності сукупність статей буде по-перше іншою, по-друге шахрайство, у більшості випадків може виступати засобом реалізації протиправного задуму, тобто кримінальних правопорушень досліджуваної категорії.

Окрім зазначеного переліку діяння правопорушників, спрямовані на незаконне заволодіння правом на землю державної або комунальної власності можуть кваліфікуватись й за ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; ст. 366 «Службове підроблення»).

При цьому диспозицією статті 364 КК України визначається, що зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [154].

При цьому окремого значення в положеннях зазначеної статті приділяється такій категорії суб'єктів, як службові особи, наділеними

повноваженнями й функціями під час виконання, у першу чергу, функцій держави. По суті розгляд наділених відповідних осіб повноваженнями з урахуванням виконання ними функцій дозволяє виявити факти зловживання ними.

Так, стаття 365-2 КК України, яка визначає, що зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб [96].

Наведена кількість суб'єктів, які виконують покладені на них функції демонструє можливість формування значної сукупності проявів зловживань, з якими в рамках розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права власності на землю державної або комунальної власності може стикатись слідчий.

При цьому серед проявів досліджуваної нами протиправної діяльності поширення набуло складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів [154], відповідальність за що передбачена ст. 366 КК України.

Наведена сукупність кримінальних правопорушень може доповнюватись й іншими статтями КК України, проте саме вказаний їх перелік, здебільшого, застосовується у незаконному набутті права на землю державної або комунальної власності.

Тому саме наведені нами статті КК України стають основою в формуванні криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень за розглядуваними фактами.

Все зазначене дозволяє наголосити, що криміналістична класифікація за кримінальними правопорушеннями пов'язаними із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності може бути сформована за наступними критеріями:

1) За сферою (видами): - кримінальні правопорушення, передбачені такими статтями КК України, як: - 190 «Шахрайство» (розділ VI Злочини проти власності); - 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» (розділ XV Злочини проти авторитету органів державної влади); - 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; - 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; - 366 «Службове підроблення» (розділ XVII Злочини у сфері службової діяльності);

2) За місцем кримінальних правопорушень, що обіймають в структурі: основні (ключові), другорядні (вторинні) положення (позиції);

3) за витратами ресурсів (часу, сил, засобів) на реалізацію злочинного задуму: суттєві, не суттєві;

4) за суб'єктом (особою правопорушника): одноособові та вчинювані групою; за переслідуваними правопорушниками метою: а) корисливі; інші особисті інтереси; б) за можливістю досягнення цілей: у короткій чи довготривалій перспективі; в) за мотивами: корисливі; кар'єризм; жадоба влади і т. ін.

Виділений нами перелік містить кримінально-правові критерії побудови класифікації кримінальних правопорушень досліджуваних категорій, що можуть виступати основою в наповненні їх змістом компонентів криміналістичної характеристики, зокрема й таких, як: особа правопорушника з переслідуваною нею метою, цілями, намірами вчинення, що може обумовлювати обрання способу вчинення; підбору співучасників, обстановки;

що призводять до утворення відповідної слідової картини, прийняття заходів протидії та ін.

Всі вони можуть виступати тими компонентами поєднання кримінально-правової та криміналістичної сукупності даних у формуванні такої категорії, як криміналістична класифікація.

Відповідно, розробка криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності обумовлює необхідність врахування як кримінально-правових, так і криміналістичних критеріїв, що визначаються загальними елементами механізму вчинення вказаних кримінальних правопорушень.

Зазначена сукупність даних, що містяться в кримінально-правовій та криміналістичній класифікаціях за відповідним протиправним діянням дозволяє розширити їх інформаційне наповнення й можливості застосування.

Особливого значення зазначене набуває у випадку необхідності розгляду ряду кримінальних правопорушень віднесених до різних частин КК України, проте об'єднаних єдиним злочинним задумом, в реалізації незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Таким чином наведене визначає необхідність формування криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності на підставі дослідження кримінально-правових аспектів даних кримінальних правопорушень (ст. 190 «Шахрайство», ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст. 366 «Службове підроблення»).

Системна єдність відповідної сукупності кримінальних правопорушень може бути висвітлена через компоненти криміналістичної характеристики, що дозволяють з одного боку казати про можливість об'єднання відповідної сукупності протиправних дій в єдину структуру, а з іншого – всебічний підхід

до їх вивчення визначає необхідність системного (комплексного) пізнання явища (факту). При цьому упушення з розгляду будь-якого компоненту ускладнить (унеможливить) формування цілісного уявлення й сприйняття вчиненого протиправного діяння.

1.2. Обстановка, спосіб вчинення та слідова картина кримінального правопорушення

Одним з ключових елементів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення вчені-криміналісти виділяють обстановку та умови його вчинення.

Словником української мови, обстановка визначається як сукупність умов, в яких що-небудь відбувається [15, с. 820].

Слід відзначити, що серед науковців відсутній єдиний підхід до змістовного наповнення розглядуваного елементу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень.

Так, не деталізуючи змісту, обстановку вчинення злочину М. Ю. Літвінов визначив сукупністю об'єктивних умов, в яких протікав зовнішній акт злочинної поведінки [89, с. 86]. Водночас, без належної деталізації складно оцінити змістовне наповнення розглядуваного компоненту криміналістичної характеристики.

Час і місце виступають обов'язковими компонентами суб'єктивної сторони, що обов'язкова для встановлення складу кримінального правопорушення. Тому стверджувати про можливість усіченого характеру за відсутності матеріального середовища, на наш погляд є некоректним.

Наша точка зору підтверджується й іншими науковцями. Так, Є. Ю. Буджиганчук обстановку вчинення злочину висвітлює через зміст таких складових елементів, як: місце вчинення, час та умови [9, с. 241].

Схожу позицію займають й інші дослідники, які зокрема наголошують, що будь який злочин являє собою конкретний акт поведінки людини, що відбувається в певній обстановці, місці та часі й завжди втілюється в конкретній дії чи бездіяльності [50, с. 114].

У свою чергу О.В. Сіренко місце й час кримінального правопорушення, що входять в обстановку визначає обов'язковими елементами криміналістичної характеристики суспільно небезпечного діяння оскільки діяльність винних неможлива поза простором і часом. [172, с. 12].

Водночас вказані компоненти обстановки можуть характеризувати особу правопорушника з позиції мотивів, мети, володіння необхідним рівнем життєвого, професійного досвіду, знань й навичок в застосуванні необхідної сукупності заходів в реалізації протиправних намірів.

Варто відзначити, що в матеріалах судово-слідчої практики, здебільшого, приділяється увага часовим критеріям вчинення розглядуваного кримінального правопорушення, що визначає суб'єктивну сторону відповідного протиправного діяння.

Водночас, поза увагою залишаються такі складові, які визначають:

- час, що витрачався на підготовку та маскуванню кримінального правопорушення.
- причина обрання саме цього моменту реалізації протиправного задуму;
- тривалість реалізації протиправних намірів.

Кожен з наведених складових потребує до себе належної уваги. Так, час вчинення розглядуваного кримінального правопорушення, у першу чергу, характеризується можливістю здійснення відповідних управлінсько-розпорядчих актів, що фіксуються у робочий час відповідних установ (організацій) й можуть характеризуватись денним часом доби (з 8.00 по 18:00 годину) відповідного дня тижня (з понеділка по суботу). Тобто процедурні питання документального оформлення відповідних рішень, визначаються режимом діяльності відповідної установ, в яких працюють задіяні в реалізації протиправного задуму особи, котрими приймаються (реєструються,

засвідчуються) відповідні рішення. Порушення процедурного оформлення відповідного рішення, що його засвідчує, обумовлюватиме недійсність документів, необхідних для оформлення права на земельну ділянку.

Водночас, підготовка та маскуванню протиправних діянь може здійснюватися в інший, наприклад, вихідний день, неробочий час.

Наведені нами відомості підтверджуються й результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень, де з'ясовано, що у зазначений період проводились всі (100 %) неправомірні рішення щодо документального оформлення незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Втім, уповноважені особи не достатньо уваги приділяють визначенню моменту прийняття рішень, за якими слідує документальне його оформлення, наприклад сесією ради відповідної територіальної громади про виділення земельної ділянки, документами, що не мають юридичної сили (підробленими, виданими від імені існуючих або фіктивними установами і т. ін.).

Наведений перелік варто оцінювати з позиції перспективи отримання протиправного результату й усвідомлення використаних зловмисниками ресурсів.

Водночас, деталізація завдань із визначенням часових критеріїв може обумовлюватись попередньою готовністю до реалізації задуму. Готовність варто розглядати не тільки перспективою отримання протиправного очікуваного результату взагалі, а й оцінкою значення та впливу відповідний чинників, що його обумовлюватимуть зокрема.

Слід відзначити, що оцінка проміжку часу, необхідного для реалізації відповідного задуму має вагомое значення в формуванні припущень про кількість поінформованих щодо відповідного факту суб'єктів, з якими здійснювалось узгодження, внесення у відповідні дозвільні документи тощо. Поінформовані про відповідні обставини події особи можуть виступати як співучасники, так і свідки цих фактів.

Усвідомлення правопорушниками зазначених обставин можуть обумовлювати здійснення підкупу, шантажу, висловлення погроз відповідним особам. Таким чином винуватцями приймаються заходи до мінімізації можливості викриття протиправного діяння та притягнення їх до відповідальності.

Слід відзначити, що територіальні громади, уповноважені на прийняття рішень про відчуження земельної ділянки, діють в межах ввірених їм територій, що демонструє зв'язок між цими аспектами досліджуваного компоненту. Проте, час вчинення усієї сукупності дій необхідний для реалізації протиправних намірів може залишатись не деталізованим (конкретизованим).

Усунення зазначеного недоліку може здійснюватися правоохоронцями в хронологічному порядку від достойменно відомих рішень, що містяться у відповідних документах й підтверджують відповідні організаційно-розпорядчі, управлінські рішення до розуміння змісту й спрямованості протиправної діяльності та ролі їх учасників.

Водночас, недостатня компетентність й увага уповноважених осіб до обстановки вчинення кримінального правопорушення ускладнює з'ясування способів, виявлення як слідів та, відповідно всіх учасників, частина з яких залишаються не викритими.

Не меншого значення у висвітленні розглядуваних нами кримінальних правопорушень набуває й місце їх вчинення.

Слід сказати, що більшість науковців розглядають місце як ділянку місцевості, де відбувалась подія, або як певну територію, на якій вчиняється протиправне діяння. Дане твердження притаманне для більшості кримінальних правопорушень загально-кримінальної спрямованості. Водночас кримінальні правопорушення економічної спрямованості, зокрема й перелікт тих, які спрямовані на незаконне заволодіння правом на землю державної або комунальної власності можуть не набувати необхідної й достатньої характеристики відповідного місця, як певної території, ділянки місцевості.

Здебільшого кримінальні правопорушення вчинюються в службових приміщеннях (кабінетах відповідних посадових осіб), уповноважених приймати особисто або колегіально за участю інших осіб рішення та формування відповідних документів.

Це, зазвичай, здійснюється на робочих місцях співучасників чи сторонніх осіб, що обумовлює необхідність в забезпеченні умов для виконання протиправного задуму. Проте останній, для деяких співучасників може бути пов'язаний із функціональними обов'язками відповідного суб'єкту, що в силу специфіки своєї діяльності може мати право прийняття або узгоджувати рішення на виділення земель державної чи комунальної власності.

Так, дане місце, як наголосили проанкетовані уповноважені особи зазначай пов'язане з місцем діяльності (роботи):

- основних фігурантів у 45 % випадках;
- другорядних співучасників – 36 %;
- сторонніх осіб – 19 %.

Наведені відомості демонструють, що переважна більшість фактів вчинюються в місцях, з якими за родом діяльності пов'язані правопорушники (співучасники).

Вивченням судово-слідчої практики нами з'ясовано, що місцем вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень, у переважній більшості є населений пункт в якому зазначені особи працюють 97 %, частина з яких 89 % в ньому ж і мешкають.

Не меншого значення набуває й така характеристика обстановки, як умови вчинення кримінального правопорушення.

При цьому, О.О. Маслова, умови або їх сукупність висвітлює як об'єктивну характеристику обстановки вчинення кримінальних правопорушень[95, с. 21].

Обрання під дією суспільних явищ відповідного механізму дій, способу реалізації злочинних задумів, на нашу думку, демонструє обумовленість цих процесів. Тому суспільні явища, такі як: ступінь поінформованості населення,

громадські контролю за діями високопосадовців, прийняття рішень з використанням процедури, що передбачає необхідність узгодження з різними посадовими особами та ін., ускладнить реалізацію вчинення протиправних діянь, спрямованих на незаконне заволодіння правом на землю державної або комунальної власності.

Водночас умови, що забезпечують можливість реалізації протиправного задуму можуть оцінюватись суб'єктами вчинення кримінального правопорушення як належні або такі, що потребують пристосування чи формування.

На думку проанкетованих уповноважених осіб формування умов незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності може реалізовуватись шляхом:

- отримання доступу до відомостей (баз даних) про земельні ділянки, як потенційні об'єкти незаконного заволодіння, на чому наголосили 97 % респондентів;
- розширення владних повноважень й зменшення залежності від рішень інших осіб – 97 %;
- подання факту незаконного розпорядження майном державної або комунальної власності потребами громади, зокрема й сформованих умовами надзвичайних правових режимів – 86 %;
- мінімізації кількості сторонніх осіб, поінформованих про обставини кримінального правопорушення – 79 %;
- отримання статусу організатора (керівника), а не рядового виконавця відповідних процесів – 75 %.

Зазначена сукупність складових не є вичерпною, проте може бути використана в оцінці й формуванні відомостей про особистісні характеристики осіб, які вчинюють розглядувані кримінальні правопорушення. Ці ж відомості можуть стати основою вірного сприйняття уповноваженими особами виявлених фактів, оцінки переслідуваних правопорушниками цілей та мотивів .

Не меншої уваги заслуговують й результати анкетування уповноважених осіб, які визначають, що обіймання відповідних посад із можливістю зловживання владою або службовим становищем, спрямовані на:

- збільшення обсягів неправомірної вигоди, зокрема й шляхом переходу від окремих разових фактів до масового явища, на чому наголосили 75 % респондентів;
- підвищення ймовірності отримання очікуваного результату – 71 %;
- уникнення відповідальності шляхом притягнення до неї сторонніх осіб або другорядних виконавців – 64 %;
- прийняття участі в інших видах протиправних діянь – 58 %;
- використання можливості усунення неугодних суб'єктів – 55 %;
- демонстрацію й розширення впливовості (іміджу), зокрема й з перспективою подальшого переобрання (перепризначення) на цю ж посаду, призначення на більш високі посади – 43 %;
- розширення кола співучасників серед високопосадовців, зокрема й правоохоронних органів з метою ускладнення (унеможливлення) викриття винуватців та судову перспективу кримінального провадження – 39 %.

В цілому, наведений перелік варто оцінювати як такий, що спрямовується на можливість вчинення протиправних діянь взагалі, а також здійснення їх на регулярній основі за кількістю вчинюваних правопорушниками дій. При цьому основним мотивом дій правопорушника в розглядуваному переліку виступає корисливий. Більшість наведених нами складових доцільно сприймати з позиції можливості реалізації протиправного діяння шляхом застосування відповідного рівня підготовки до безпосереднього вчинення й застосування заходів маскуванню протиправного діяння.

Проте, частина з них, а саме: - уникнення відповідальності шляхом притягнення до неї сторонніх осіб (другорядних виконавців); - розширення впливовості (авторитету), зокрема й з перспективою подальшого переобрання (перепризначення) на цю ж посаду, призначення на більш високі посади й мінімізації настання відповідальності; - розширення кола співучасників серед

високопосадовців, зокрема й правоохоронних органів, спрямоване на ускладнення (унеможливлення) викриття й судову перспективу кримінального провадження, можуть оцінюватись як з позиції можливості реалізації способів вчинення кримінального правопорушення, так і перешкоджання діяльності уповноважених осіб у досягненні завдань кримінального провадження й визначатись як протидія досудовому розслідуванню [119, с. 69].

Таким чином розглядувані нами кримінальні правопорушення визначають необхідність оцінки дій відповідних учасників як з позиції способу вчинення кримінального правопорушення, так і протидії досудовому розслідуванню. Їх розмежування може мати вагомий значення в розумінні спрямованості дій відповідної особи, що відповідним чином її характеризують, прийняття уповноваженими особами заходів й засобів їх правильної оцінки, а також пошуку шляхів розв'язання.

Відповідно дії в умовах конкретно визначеного простору й часу можуть бути здійснені без урахування оточуючої обстановки, з прийняттям заходів прилаштування до неї або формування необхідної сукупності її складових, що визначатиме здійснення відповідного способу дій в реалізації протиправного наміру, що обумовлюватимуть утворення відповідної сукупності відображень.

В обранні відповідного підходу до умов вчинюваного кримінального правопорушення вагомий значення набувають особистісні дані правопорушників. При цьому як формування, так і пристосування до відповідних умов обстановки є проявом активності відповідних суб'єктів кримінальних правопорушень, спрямованих на полегшення реалізації протиправного задуму.

Так, зловмисники обирають місце й час реалізації злочинного задуму у відповідності до місця проведення необхідного документального закріплення відповідних рішень. Без прилаштування (врахування, формування) цих обставин вчинити з отриманням позитивного результату дане кримінальне правопорушення неможливо. Злочинці намагаються мінімізувати кількість свідків відповідного протиправного факту шляхом залякування, шантажу,

маніпулювання, підкупу та ін. вимушують мовчати, роблять співучасником і т. ін.

Саме треті особи з можливістю викриття фактів протиправної поведінки можуть визначати необхідність правопорушника застосування відповідних заходів маскування.

Незаконне заволодіння правом на землю державної або комунальної власності стає можливим, у першу чергу, виконанням відповідної сукупності дій, спрямованих на реалізацію протиправного задуму. Відомості про спосіб вчинення виступають невід'ємною складовою формування алгоритму дій уповноважених осіб з розслідування незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Як стверджує М. В. Войчишева, спосіб вчинення кримінального правопорушення є предметом дослідження багатьох науковців як у криміналістичному, так і у кримінально-правовому, кримінологічному, кримінальному процесуальному аспектах [17, с. 179].

Слід відзначити, що спосіб в криміналістиці виділяється більшістю науковців як один з центральних та основних елементів криміналістичної характеристики [65 с. 22].

Водночас, заслуговують на увагу й позиції науковців, які в криміналістичній науці спосіб суспільно-небезпечного діяння визначають упорядкованою сукупністю послідовних процедур, системою дій з його підготовки, вчинення та приховання [193, с. 255; 65 с. 43].

Наведене обумовлено, у першу чергу, інформаційним наповненням розглядуваного компоненту криміналістичної характеристики.

У даному аспекті спосіб вчинення злочину А. З. Сорока визначає джерелом інформації про закономірності виникнення доказів, яка необхідна для розробки засобів та методів розкриття й розслідування злочинів [177, с. 175].

Вагомого значення набуває й зміст, котрим наповнюється досліджуваний елемент криміналістичної характеристики.

Встановлення й узагальнення всіх структурних елементів способу вчинення кримінального правопорушення виокремленої категорії підвищує його пізнавальну функцію [191, с.51]. Розглядувана наукова категорія може бути використана для належної організації діяльності уповноважених осіб, правильної оцінки вчинюваних винуватцями дій.

Слід відмітити, що більшість кримінальних правопорушень взагалі та досліджуваних категорій зокрема ускладнена/неможлива без відповідної підготовки до їх вчинення.

Незаконне набуття права на землю державної чи комунальної власності характеризуються ретельним плануванням дій кожного учасника, із визначенням функцій, ролі. Самотужки здійснити це навіть особі, наповненої владними повноваженнями складно, а здебільшого, неможливо. Вказане визначає необхідність залучення до вчиненні даного кримінального правопорушення певної кількості осіб, якими можуть прийматись заходи, спрямовані як на вчинення, так і маскування кримінального правопорушення. Ці заходи можуть здійснювати як безпосередні учасники кримінального правопорушення, так і сторонні особи.

Розподіл функцій та завдань між відповідними особами може ускладнювати як оцінку вчинених дій з позиції їх протиправності та сприйняття (формування) загальної картини кримінального правопорушення в цілому правоохоронцями. Тобто дії (події, обставини) необхідно аналізувати не як окремо існуючі явища, а як вагому (невід'ємну) складову загального протиправного задуму, в які свідомо/несвідомо втягнуті відповідні особи. При цьому деякі з них можуть бути включеними в зміст протиправної діяльності проте не бути поінформованими про справжню мету здійснюваних ними заходів не перебуваючи таким чином в складі злочинної групи.

Варто відзначити, що несвідомі учасники – це сторонні особи, які втягнуті в реалізацію злочинного задуму, шляхом обману чи зловживання довірою у зв'язку зі здійснюваними ними посадовими обов'язками, родом професійної діяльності, наданням відповідних послуг і т. ін. Водночас, варто

враховувати, що ряд учасників, з метою уникнення кримінальної відповідальності, можуть позиціонувати себе несвідомими учасниками, що не мали намірів вчинювати протиправні діяння.

Відповідні дії, здебільшого, рядових співучасників можуть бути замасковані під:

- реалізацію своїх службових обов'язків;
- виконання вказівок вищого керівництва;
- потреб забезпечення діяльності власної чи інших осіб;
- вдосконалення й підвищення ефективності розв'язання потреб, зокрема й територіальної громади, окремих громадян і т. ін.

Тому для правильної правової оцінки необхідне належне вивчення й трактування дії кожного суб'єкту, що мав відношення до кримінального правопорушення, зокрема й організатора.

Підготовчі та маскувальні дії по незаконному набуттю права на землю державної або комунальної власності мають вивчатись з позиції:

- усвідомлення проміжних цілей й загальної мети,
- розуміння змісту й спрямованості зусиль групи в цілому;
- ролі кожного окремого учасника групи та сторонніх осіб і т. ін.

Слід відзначити, що іноді розмежувати застосовувані заходи складно бо вони можуть спрямовуватись як на реалізацію протиправних намірів, так і мінімізацію можливості викриття їх правоохоронцями. У свою чергу й заходи з маскування можуть застосовуватись як в рамках підготовки, так і після вчинення кримінального правопорушення. Наведене демонструє з одного боку складність, а з іншого – важливість пізнавальної функції компонентів способу вчинення в реалізації протиправних намірів.

Потребує уваги й судово-слідча практика згідно якої у випадках, коли маскування кримінального правопорушення не підпадало під кваліфікацію за відповідною статтею КК України, з'ясуванню їх змісту приділи увагу лише 27 % уповноважених осіб.

Не меншого значення набуває й те, що маскуванню, в переважній більшості (97 % проанкетованих уповноважених осіб), здійснюють самі учасники кримінального правопорушення та сторонні особи (3%), якими, здебільшого, виступають близькі, родичі, колеги по роботі.

Таким чином поза увагою уповноважених осіб залишається масив даних, зокрема й про причини обрання відповідних засобів й заходів приховування, зав'язків між суб'єктами, що їх застосовують з учасниками кримінального правопорушення та сторонніми особами.

Потребує усвідомлення, що сукупність застосовуваних заходів з маскуванню фактів протиправної діяльності залежить від особистісних даних відповідних суб'єктів, зокрема фаху життєвого, професійного, інтелектуального, освітнього рівня, злочинного досвіду та ін.

Не меншого значення в оцінці застосовуваних заходів має й ситуаційний підхід до реалізації протиправних намірів, що може простежуватись у тому випадку, коли заходи з підготовки як до вчинення, так і маскуванню протиправного задуму реалізовані:

- не були;
- на неналежному рівні;
- певний час тому, що ускладнило/унеможливило пригадування переліку застосованих заходів;
- у сукупності подібних дій, що могли «злитися» в загальній картині схожих протиправних діянь;
- за участю значної кількості осіб, або коли завдання для них змінювалось за різними епізодами і т. ін., що ускладнювало /унеможливило контроль за ними.

Наведений нами перелік не є виключним, проте демонструє взаємообумовленість прийнятих заходів з маскуванню від ряду обставин. Так, сукупність застосовуваних заходів маскуванню визначається ставленням, наявністю рівнем знань й досвіду, підготовленості відповідних суб'єктів, особливо у разі системного характеру подібних дій. При цьому неодноразове

виконання повторюваного переліку дій, що характеризувався одноманітністю, з формальним ставленням або не усвідомленням наслідків у разі несвідомої участі, а у разі свідомої участі – зменшує самоконтроль й формує переконання безкарності й вседозволеності.

У разі набуття відповідними проявами ознак системності, тобто монотонність виконання відповідних дій могли призводити до упущення, формалізму до здійснення деяких заходів, спрямованих на маскуванню протиправних намірів.

Проанкетовані уповноважені особи наголосили, що застосовувані заходи з маскуванню залишались на тому ж рівні (67 %) або зменшувались (33 %) що простежувалось коли обсяги незаконних об'єктів в матеріальному еквіваленті (кількість виділеної землі та її цінність, вартість) залишались на тому ж рівні, чи зменшувались. Водночас ми не виключаємо фактів збільшення, коригування заходів з маскуванню протиправних дій, що ускладнювали / унеможлилювали їх виявлення.

Слід відзначити, що 97 % уповноважених осіб вказали на прямій залежності між зменшення часу для реалізації протиправного задуму та зменшенням кількості заходів, зокрема й спрямованих на приховування слідів правопорушення. У даному випадку, за наявності вчиненого й інших епізодів, учасники та зацікавлені особи намагатимуться в швидкому (невідкладному) порядку здійснити заходи, спрямовані на знищення й маскуванню будь-яких проявів протиправної діяльності. Водночас саме поспішність в реалізації цих задумів може обумовити допущення прорахунків, упущення з розгляду фактів, особливо у тих випадках, коли пройшла значна кількість часу. Крім того, спроби перевірки раніше здійснених заходів маскуванню, а також застосування додаткових, може призводити до формування помилок та утворення більшої кількості слідів, що підтверджують факти спроб приховування.

Все зазначене потребує належної оцінки з боку уповноважених осіб.

Не меншого значення набуває й залежність між кількістю втягнутих в цей процес осіб та утворюваних ними відображень протиправного характеру їх дій.

Так, чим більше осіб поінформовані й приймають участь в розглядуваних кримінальних правопорушеннях, тим більшої кількості кожен з них може припуститись помилок з можливістю витоку інформації, зокрема й до правоохоронних органів.

Не меншого значення набуває й етап посткримінальної поведінки, котрий характеризується настанням протиправного результату або здійсненням особою всіх дії, необхідних для його настання.

Вказаний етап, як наголошує Рожик Є.М. має вагоме значення, оскільки злочинець може будь-яким чином намагатися приховати саму подію злочину, приховування злочину являє собою цілеспрямовану поведінку людини, яка усвідомлює, що її дії дезорієнтують правоохоронні органи в пошуках інформації про обставини події, утруднюють розслідування та встановлення істини [158, с. 206].

Слід відзначити, що значна частина уваги маскуванню протиправних діянь приділяється ще до моменту вчинення кримінального правопорушення.

Вивченням нами кримінальних проваджень з'ясовано, що способам приховання протиправних дій приділялась увага 88 % правопорушників.

Ми не виключаємо прийняття й інших заходів, спрямованих на приховування протиправного діяння як під час вчинення так і після нього.

За кримінальними провадженнями нами з'ясовано, що маскування здійснювалось безпосередніми виконавцями, співучасниками, сторонніми особами. Водночас, з'ясувати ролі, кожного учасника, оцінити правильно здійснювані відповідними учасниками заходів з позиції складових способу вчинення можливо вже за результатами проведення ряду слідчих (розшукових) дій.

Наведені нами відомості демонструють суттєве значення, яке приділяють правопорушники підготовці та маскуванню протиправних діянь.

Водночас, зі змісту матеріалів кримінальних проваджень можемо констатувати, що уповноваженими особами не завжди приділяється належна увага обставинам підготовки та приховування кримінального правопорушення.

Їх з'ясування, у кожному конкретному випадку дозволяє сформулювати обґрунтоване припущення про правильну оцінку дій учасників кримінального правопорушення.

Окреслені нами обставини мають як організаційне, так і тактичне значення у встановленні істини в кримінальному правопорушенні. Наведені нами відомості дозволяють сформулювати найбільш типові складові компоненти способів вчинення кримінальних правопорушень розглядуваної категорії.

Так, підготовчими заходами найбільш можуть здійснюватися шляхом:

- вибір земельної ділянки для заволодіння;
- отримання необхідної документації на неї (з баз, реєстрів тощо);
- підбору співучасників й визначення ролі кожного з них;
- визначення суб'єкту (фізичної, юридичної особи), на якого буде оформлено землю;
- мінімізація поінформованості сторонніх осіб про здійснювані протиправні наміри;
- прийняття заходів, спрямованих на узаконення протиправних дій.

Способи безпосереднього вчинення кримінальних правопорушень реалізуються шляхом:

- обману чи зловживання довірою;
- зловживання владою або службовим становищем;
- зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги;
- підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів;
- службового підроблення [84].

Ми не виключаємо можливості вчинення й інших дій, спрямованих на реалізацію протиправних задумів щодо незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Серед дій, спрямованих на маскування кримінального правопорушення реалізовувалось шляхом:

- прийняття рішення іншими суб'єктами;

- перекладення провини організатора на сторонніх осіб, які ввели в оману (шляхом використання підроблених документів) суб'єкта, котрий вправі приймати подібні рішення;
- позиціонування рішення, як прийнятого в умовах потреб, викликаних надзвичайним правовим режимом (ситуації);
- маскуванню зв'язку між сукупністю вчинених кримінальних правопорушень, як єдиного замислу та спрямованості зусиль відповідних учасників.

Наведений перелік дій, спрямованих на маскуванню не є вичерпним, проте він демонструє спрямованість зусиль правопорушників для правильної їх оцінки уповноваженими особами.

Таким чином спосіб вчинення, здебільшого є повно структурним бо включає як підготовку так і приховування, й виступає вагомою складовою, що об'єднує розглядувані нами кримінальні правопорушення, метою яких є незаконне набуття права на землю державної чи комунальної власності шляхом вчинення діянь, кваліфікованих у за статтями: 190, 364, 365-2, 358, 366 КК України; у відповідну сукупність.

Необхідність дослідження слідової картини як окремого компоненту криміналістичної характеристики відповідного кримінального правопорушення визначають ряд вчених-криміналістів [19, с. 27; 65, с. 23; 164, с. 421; 193, с. 255-256 та інші].

Не меншої уваги потребують й висловлені позиції науковців щодо змістовного наповнення слідової картини. Так, В.О. Коновалова наголошує, що слідова картина злочину є комплексом слідів, які відображують картину події злочину та поведінку злочинця на місці його вчинення [71, с. 25]. Водночас сліди можуть виступати підґрунтям для правильної оцінки інших компонентів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення.

У свою чергу С.О. Сафронов сприймає слідову картину злочину реальною матеріальною слідовою обстановкою, що відображає і зберігає різну інформацію про подію злочину і особу, яка вчинила його в даній обстановці [165, с. 421].

Водночас сліди кримінальних правопорушень, пов'язані з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності обумовлені способом їх вчинення, що й визначає їх зв'язок. Тому пошук відображень має здійснюватись, у першу чергу, на підставі аналізу способів вчинення кримінальних правопорушень. Водночас, зазначене не виключає необхідності врахування й обстановки вчинення кримінального правопорушення.

Існуючий до недавнього часу поділ слідів на матеріальні й ідеальні, в умовах діджиталізації суспільних відносин в світі та Україні зокрема, призводять до все більшого формування сукупності віртуальних (цифрових) слідів, що потребують належної уваги як з боку науковців, так і практиків.

При цьому сучасні дослідження, присвячені цифровим слідам можуть характеризуватись багатоаспектністю проблематики з пошуком шляхів до її розв'язання. Одним з варіантів пізнання відповідного явища реалізується науковцями через структуризацію критеріїв, що стають основою у формуванні класифікацій.

Слід відмітити й те, що цифрові сліди можуть утворюватися в результаті листування СМС повідомленнями, за допомогою месенджерів, електронної пошти, обмін фотографіями, скріншотами, з використанням сайтів, онлайн сховищ (хостинг зображень) і т. ін. Вказаний перелік не є вичерпним та може, у залежності від кожного окремого кримінального правопорушення, бути розширеним. Крім того в залежності від застосовуваних способів певні сліди можуть посідати як ключове, так і другорядне значення в їх виявленні та використанні за фактами кримінальних правопорушень розглядуваної категорії.

Наведена сукупність електронної інформації, що класифікована вченими в тій чи іншій мірі відображує суттєву кількість обставин, що демонструють як механізм утворення цифрових слідів, так і їх зберігання. Це обумовлює необхідність володіння уповноваженими особами відповідними знаннями з належним рівнем їх використання в пошуку цифрових слідів за фактами незаконного заволодіння правом на землю державної або комунальної власності.

У свою чергу п. 3 ст. 99 КПК України визначає, що оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як документу [85].

Наведене дозволяє визначити, що електронна інформація, скопійована на носій, може визнаватися належним та допустимим доказом у кримінальному провадженні.

Водночас зазначене має відповідати ряду критеріїв. Так, О. Бугай, наголошує на потребі підтвердження цілісності та незмінності електронної інформації, яка отримана шляхом копіювання та надається як доказ у кримінальному провадженні, в разі її перезапису на інші носії інформації [11].

Реалізація зазначеного можлива шляхом документального засвідчення здійсненого копіювання з подальшим зіставленням оригіналу й копії. Це забезпечить можливість оцінки відповідної електронної інформації з позиції належності доказу в підтвердженні відповідного факту, що має значення для кримінального провадження.

Не меншого значення набуває й можливість дистанційного доступу до відповідної інформації, що дозволяє її створювати/коригувати, обмежувати несанкціоноване ознайомлення з їх змістом та визначення приналежності до інформації відповідних суб'єктів. Засоби й заходи, що обмежують доступ до відповідної інформації, електронних слідів що застосовуються шляхом використання паролей, шифрування, її знищенням у разі неналежних дій з авторизації і т. ін., застосовуються правопорушниками з метою мінімізації можливості притягнення до відповідальності та здійснення протиправних намірів.

Матеріали кримінальних проваджень визначають, що правопорушники контактували між собою у 87 % випадків з використанням технічних засобів електронної комунікації, 53 % – особисто. Наведені відомості визначають суттєве поширення використання електронних засобів спілкування.

Окремої уваги потребують й результати анкетування уповноважених осіб, які визначили, що зафіксовані у різний спосіб розташування земельних ділянок,

щодо яких заплановано або здійснено незаконне заволодіння можуть бути у вигляді:

- визначені в записниках (нотатках, повідомленнях), файлової системі відповідного електронного засобу (папках, файлах) адреси, координати з розміщення, площі, цільового призначення й можливостей використання у відповідних намірах земельної ділянки, контактів співучасників, замовників, облік обладнання та бухгалтерія на чому наголосили 91 % респондентів;
- фотографії, виконані з супутника, або використання google maps, на яких відмічаються контрольні точки, GPS координати – 61 % ;
- виділеної маркерами на електронній мапі ділянки землі щодо яких вже здійснено або планується незаконне заволодіння – 57 %.

Вказані та інші сліди можуть виявлятися на пристроях (комп'ютерах, смартфонах, дисках, картах пам'яті і т. ін.) правопорушника, свідків відповідних фактів [200, с. 31].

При цьому виявлення слідів доцільно здійснювати у повному обсязі, уникаючи передчасних висновків щодо ідентифікаційної значимості слідів [75, с. 111].

Пошук, навіть фрагментарних даних, обумовлюватимуть необхідність пояснення відповідних фактів конкретними суб'єктами, а крім того можуть виступати основою для побудови та перевірки версій, окреслення напрямків розслідування, визначення кола співучасників та ролі кожного з них, з'ясування кількості вже вчинених та запланованих кримінальних правопорушень, зокрема й пошуку ще не виявлених подібних та інших фактів протиправної діяльності.

Сукупність усіх форм відображень визначає можливість отримання повноцінної слідової картини із формуванням обґрунтованого припущення про обставини вчиненого кримінального правопорушення та інші компоненти інформаційної моделі, пошук ще не встановлених їх складових.

Водночас, наведені науковцями позиції, здебільшого, притаманні кримінальним правопорушенням, вчинюваним із використанням кібер простору. Проте реалізації протиправного задуму з незаконного набуття права на землю

державної чи комунальної власності зі використанням електронно-обчислювальної техніки, знаходить все більшого поширення, що обумовлює необхідність належної уваги слідам, що утворюються в результаті їх вчинення. Водночас, на даний момент такі сліди як матеріальні та ідеальні також виступають вагомим складовим в формуванні доказової інформації під час розслідування кримінальних правопорушень взагалі та досліджуваних категорій зокрема.

Слід відзначити, що матеріальні сліди – це відображення механізму події та її результатів на об'єктах матеріального світу [81, с. 138]. До даної категорії прийнято відносити такі, які виникають в ході взаємодії різних об'єктів між собою і як результат відбуваються зміни у навколишній обстановці.

Варто відзначити, що за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності матеріальними слідами можуть бути визначені й такі як:

- потожирові й запахові сліди людини, мікрочастки на мобільних телефонах, комп'ютерах, документах тощо;
- фото (відео), зафіксоване камерами відеоспостереження під час виконання відповідної сукупності протиправних дій;
- банківські картки;
- інформації про транзакції за відповідними картками, рахунками з банку;
- чеки про перерахунок коштів;
- облікова документація про вчиненні й плановані діяння;
- відомості про розподіл ролей та виконувані задачі відповідними учасниками;
- дані про кошти, отримані кожним учасником за вчинювані дії;
- інформація компрометуючого відповідних осіб, які приймали участь у вчиненні розглядуваних та інших діянь;
- недопалки, особисті речі правопорушника тощо;
- договори купівлі-продажу об'єктів правопорушення, виконаних робіт тощо
- листування електронною поштою щодо реалізації злочинного задуму;
- сім-картки;

– аудіо, відео записи обговорення фактів вчинення кримінальних правопорушень.

Водночас цей перелік матеріальних слідів не є виключним та у кожному випадку кримінального правопорушення може бути зміненим. Проте він має бути врахований уповноваженими особами в організації діяльності з пошуку відображень за фактами незаконного набуття права на землю державної чи приватної власності.

Поряд із матеріальними слідами вагомим значення мають й ідеальні відображення. Виявлення їх носіїв необхідно здійснювати з урахуванням ролі відповідної особи у вчиненому кримінальному правопорушенні та змісту інформації, якою вона володіє.

До ідеальних відносяться сліди, які збереглися як спогади відповідних фактів. Вони формуються в пам'яті злочинця, осіб, які були свідками вчинення злочину, так і осіб, які можуть охарактеризувати особу злочинця [156, с. 346]. При цьому, чіткість і повнота ідеальних слідів залежать від того, наскільки добре людина запам'ятала, зберегла їхні ідеальні відбитки у своїй пам'яті [61, с. 11]. Водночас ступінь запам'ятовування залежить від багатьох чинників, які потребують врахування уповноваженою особою під час отримання й перевірки.

Слід відзначити, що носіями ідеальних слідів за процесуальним статусом можуть бути названі: – свідки; – учасники кримінального правопорушення.

Судово-слідча практика визначає, що розглядувані нами сліди: електронні, матеріальні та ідеальні зустрічаються в тій чи іншій мірі в усіх (100 %) кримінальних провадженнях за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

За наявності окремих слідів або інших даних, що вказують на можливий спосіб вчинення конкретного злочину, версія про спосіб, на думку А. М. Колесніченко та В. О. Коновалової, слугує виявленню інших слідів, що зазвичай спостерігаються при такому способі вчинення злочину [65, с. 23].

Тим чином формування більшості слідів за кримінальними

правопорушеннями розглядуваної категорії визначається механізмом реалізації незаконного набуття права на землю. Якщо безпосереднє самовільне заволодіння (захоплення) землею визначається обставиною вчинення та проявляється у наявності відповідної діяльності на певній території (ділянці), то заволодіння правом на неї може не мати подібних проявів. Або між ними може бути певний часовий проміжок, необхідний для приховування факту незаконного заволодіння правом на землю.

1.3. Предмет протиправного посягання та характеристика особи правопорушника

Предмет протиправного посягання є вагомими компонентом не тільки складу кримінального правопорушення, а й механізму його вчинення. Це визначає як кримінально-правове (вірну кримінально-правову оцінку діяння), так і криміналістичне значення (встановлення всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження й підлягають доказуванню).

Вивчення кримінально-правової та криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень дозволяє наголосити, що предмет протиправного посягання є вагомим складовим у формуванні відповідної структури. Водночас повноцінність змісту у формуванні розглядуваного компоненту потребує всебічного вивчення, зокрема й з позиції кримінально-правової характеристики. Так, предметом злочину в теорії кримінального права вважається будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [83, с. 100].

Предмет злочину, як наголошує І. О. Бандурка характерний не для кожного кримінального провадження, а наявний лише тоді, коли злочинне посягання пов'язане з впливом, дією на матеріальний предмет зовнішнього світу чи на інтелектуальну цінність [3, с. 91].

Варто відзначити, що наявність предмету протиправного посягання в складі відповідної статті КК України обумовлює необхідність розгляду необхідності включення в структуру криміналістичної характеристики досліджуваного кримінального правопорушення..

Вагомого значення набуває й визначення ознак, що характеризують предмет кримінального правопорушення. Оцінка предмету кримінального правопорушення може здійснюватись з позиції матеріального, соціального чи іншого аспекту.

Серед ознак предмету злочину А.В. Макодзьоб визначає те, що він піддається впливу під час вчинення злочину з боку суб'єкта злочину та перебуває в співвідношенні (залежності) з об'єктом складу злочину, тобто суспільними відносинами, яким спричиняється шкода; [94, с. 122–125].

Схожої позиції дотримуються й інші науковці, котрі предмет кримінального правопорушення визначають як факультативну ознаку об'єкта злочину, яка проявляється у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких і шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [99, с. 110].

Не меншого значення набуває й визначення ознак предмету правопорушення, яке за загальним правилом може характеризуватись статичним станом проте щодо нього існують відповідні суспільні відносини, які у свою чергу, можуть формуватись, змінюватись (трансформуватись)

Серед відмінних ознак предмету кримінального правопорушення М. В. Тельпіс називає те, що на нього (речі) впливає суб'єкт злочину, а значить злочин вчинюється у зв'язку або з приводу такої речі [182, с. 199]. Схожу точку зору висловлює й М. А. Рубашенко [161, с. 129].

Таким чином наведене характеризує предмет кримінального правопорушення як об'єкт матеріального світу на який здійснюється посягання. Не однозначність розуміння змісту предмету посягання може формуватись в результаті дослідження різних складів кримінальних правопорушень, за якими

формується відповідна інформаційна модель. Відповідно, спроби обмежити предмет злочину виключно матеріальними речами, яке було цілком логічним у минулому, у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу, трансформацією умов і правил економічної діяльності не відповідає потребам сучасної судової практики [106, с. 257].

Сучасна судово-слідча практика, як відображення багатьох процесів, потребує врахування й належної реалізації. Трансформація умов діяльності за кримінальними правопорушеннями економічної спрямованості обумовлює необхідності розширення сприйняття предмету посягання за межі об'єктів матеріального світу. Так, щодо цього М. М. Панов пропонує розширити розуміння предмета злочину не тільки як виключно матеріальні субстанції, а і як різних видів інформації або енергії [112, с. 43–44].

Сприйняття даного компоненту потребує розширеного підходу до його змістовного наповнення з урахуванням виду (групи) кримінального правопорушення та потреб практики. Так, за рядом кримінальних правопорушень предмет злочинного посягання, здебільшого, зводиться до об'єктів матеріального світу, як наприклад за фактами крадіжок. Водночас, наприклад шахрайство, може бути спрямоване на заволодіння як майном, так і правом на нього. Вагомого значення в характеристиці предмету посягання набувають з'ясування ступеню поширеності відповідних проявів. Так, якщо у випадку незаконного заволодіння майном шляхом шахрайства це може носити епізодичний характер, то за фактами незаконного набуття права на землю державної чи комунальної власності це виступає ключовим компонентом реалізації зловмисниками своїх намірів.

Не меншого значення набуває й те, що між набуттям права на майно та можливістю розпоряджатись ним може бути часовий проміжок різної тривалості. При цьому заволодіння правом на майно виступає передумовою набуття можливості подальшого розпорядження ним в майбутньому.

Щодо цього О. В. Одерій, підкреслює, що предмет кримінальних правопорушень відображає матеріальну сутність слідів правопорушень, які

вивчає криміналістика [106, с. 256]. Проте, предмет кримінального правопорушення може відображувати не тільки визначену О. В. Одерієм сутність слідів кримінального правопорушення.

Вагомого значення набуває й те, що реалізація протиправного задуму, досить часто, здійснюється з використанням відповідних знарядь. Проте правильна оцінка дій правопорушників обумовлює необхідності розмежування знарядь вчинення від предмету кримінального правопорушення. Так, на відміну від знарядь учинення злочину, засоби не призначені для безпосереднього впливу («первинного» контакту) на потерпілого від злочину та (або) предмет злочину та (або) не посилюють фізичні можливості суб'єкта злочину під час учинення суспільно небезпечної дії, а лише полегшують учинення суспільно небезпечної дії [99, с. 173].

Таким чином взаємодія особи правопорушника з предметом злочину спрямована на реалізацію протиправного наміру.

З погляду криміналістики, відомості про особливості предмета, як наголошує А. Ф. Волобуєв детермінують дії злочинців з підготовки, вчинення і приховування злочину, які, своєю чергою, пов'язані з утворенням певних слідів – джерел доказів [19, с.33]. Наведене розширює усвідомлення й значення предмету кримінального правопорушення як окремого елемента структури криміналістичної характеристики незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. Специфіка даного елемента може бути використана у висвітленні обраних відповідних способів й обстановки в реалізації ним протиправного задуму, утворюваних в результаті цього слідів, що обумовлюватимуться особливостями особи правопорушника та надаватимуть можливість формування його «портрету».

Дані про типові ознаки предмету посягання в структурі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень за фактами незаконного набуття права на землю державної чи комунальної власності набувають вагомого значення, зокрема з позиції:

- можливості відмежування відповідного діяння й правильного сприйняття дій відповідних суб'єктів з позиції наявності/відсутності складу кримінального правопорушення;
- оцінки спрямованості зусиль (намірів, цілей), мотивів на підставі пізнання об'єктів посягання (матеріальних чи інших видів даних), застосовуваних засобів (знарядь);
- визначення кола учасників та ролі кожного з них в можливості досягнення спільної мети, цілей;
- пізнання зв'язку між предметом посягання та способами реалізації протиправного наміру;
- визначення найбільш характерних слідів, що утворюються в результаті вчинення відповідної сукупності дій;
- прийняття заходів із мінімізації можливості вчинення розглядуваних проявів.

Таким чином наведена сукупність демонструє зміст та значення предмету кримінального правопорушення як невід'ємної складової інформаційної моделі кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. Формування наведеної сукупності має вагомого криміналістичного значення в діяльності уповноважених осіб за розглядуваними кримінальними правопорушеннями.

Окремого значення набувають й відомості, що обумовлюють обрання відповідного об'єкту для протиправного посягання, що може бути визначена з позиції зацікавленості ним.

Так, «привабливість» земельної ділянки може характеризуватись наступними чинниками:

- вартість одиниці площі (сотки, гектару);
- загальна площа в сотках /гектарах;
- розміщення у відповідній місцевості (заповідній зоні, поблизу до населених пунктів, лісу, річки і т. ін.);
- перспективність використання за призначенням (в забудові, сільсько-господарчому, промисловому і т. ін.);

– наявність комунікацій (електрофікації, газифікації, транспортного сполучення і т. ін.) та можливість й вартість їх створення.

Сукупність зазначених та інших чинників не є вичерпною, проте демонструють оціночні критерії зацікавленості правопорушниками відповідними земельними ділянками для заволодіння ними й подальшого відчуження.

Все зазначене демонструє, що предмет кримінального правопорушення набуває невід'ємного значення у формуванні криміналістичної характеристики незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, без якого розглядувана структура не може оцінюватись як повноцінна та дієва.

На важливості дослідження особи злочинця, що сприяло б можливості встановлення правопорушника за кожним протиправним діянням наголошують вчені-криміналісти, якими цей елемент досліджувався у різних аспектах.

Суттєвого значення в з'ясуванні обставин кримінального правопорушення та причетних до нього осіб надавав ще Г. Грос [202]. Водночас й на сучасному етапі розвитку криміналістичної науки, серед дослідників висловлюються різні точки зору щодо значення, змістовного наповнення особи правопорушника та можливостей їх практичного використання.

Не меншого значення набувають й позиції науковців щодо змістовного наповнення особи правопорушника, яка визначається:

- фізичною особою, тобто людиною, яка є осудною, здатною під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [101, с. 67].
- комплексом ознак, які характеризують її моральним та духовним світом у взаємодії із соціальними та індивідуальними життєвими умовами, що вплинули на вчинення злочину [53, с. 144].
- соціально-біологічною системою з притаманними їй властивостями, серед яких є фізичні, біологічні та соціальні [57, с. 271].
- структурою до якої віднесенні дані соціально-демографічного характеру, моральних якостей та психологічних особливостей [193, с. 258].

- даними демографічного характеру, деякими моральними якостями та психологічними особливостями [193, с. 258].
- як соціально-психологічне поняття, що охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, які формуються в результаті вчинення злочинів [69, с. 358].
- даними соціально-демографічного характеру, моральних якостей та психологічних особливостей [193, с. 258].

Слід відзначити, що семантичний аналіз думок науковців забезпечив можливість визначення та групування ключових компонентів, які з одного боку демонструють значення особи правопорушника, а з іншого – його змістовне наповнення, зокрема за такими ознаками:

- демографічні (стать, вік);
- соціальні (соціальне оточення, соціальний статус, трудові, сімейно-побутові, рівень кваліфікації у відповідній галузі знань (сфері діяльності), обіймана посада, зв'язки, зокрема й з корумпованими посадовими особами і т. ін.;
- моральні (норми й оцінки, система поглядів, інтереси, спрямованість);
- психологічні (мислення, емоції, пам'ять, вольові якості, увага, темперамент, почуття обережності тощо).

Наведена сукупність ознак не є вичерпною, проте може сприяти визначенню змістовного наповнення особи правопорушника як взагалі, так і за відповідними категоріями кримінальних правопорушень, зокрема й досліджуваними нами. Таким чином в розглядуваних кримінальних правопорушеннях першочергового (основного) значення набувають такі ознаки особи правопорушника, як: рівень знань, досвіду (життєвого, професійного, протиправного), вид діяльності, розумові здібності, інтелект, вольові якості та ін., що знаходять своє втілення у механізмі реалізації протиправного задуму [41, с. 147].

Так, за даними слідства, у серпні 2019 року підозрюваний за підтримки директора ДП «Дашівське досвідне лісомисливське господарство» організував незаконну передачу в користування 3,4 га землі в межах лісництва на території

Іллінецької територіальної громади. Організована схема полягала у можливості довгострокового користування ділянкою без сплати передбачених законодавством платежів та зміні її цільового призначення для подальшої забудови. Внаслідок протиправних дій державному лісопідприємству завдано 1,8 мільонів гривень збитків [109].

Заслуговує на увагу й те, що з метою продовження подібних до наведеного вище прикладу протиправних діянь, зазначена особа здійснила факт пропозиції неправомірної вигоди у сумі 25000 доларів США начальнику ОВА за очолювання новоствореного Центрально-Західного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства (м. Вінниця) [109].

Таким чином вагомого значення в характеристиці розглядуваної особи може виступати те, що деякі заходи правопорушниками спрямовуються на особисте обіймання посад, наділених владно-розпорядчими повноваженнями, які в подальшому використовуються для незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Наведені приклади демонструють, що правопорушники під час вчинення протиправних діянь розглядуваної категорії можуть використовувати як власні, так і владні повноваження інших посадових осіб.

Окрім зазначеного, особа правопорушника за розглядуваними нами протиправними діяннями, може характеризуватись певною кількістю ознак, зокрема й соціально-демографічних. Так, вивченням судово-слідчої практики, з'ясовано, що розглядувані правопорушення вчинюються особами віком з 16 до 18 років в 1 % випадків; з 18 до 25 років – 13 %; з 25 до 35 років – 31 %; з 35 до 45 років-41%; понад 45 років – 14 %. Наведені відомості дозволяють визначати, що протиправні діяння розглядуваної категорії, здебільшого, вчинюють особи середнього віку, що визначається родом діяльності та вимогами до вікових критеріїв, зокрема й обіймання відповідних посад.

При цьому близько 81 % протиправних діянь розглядуваної категорії вчинюють особи чоловічої статі.

Не меншого значення набуває й освітній рівень правопорушників. Так, вивченням кримінальних проваджень з'ясовано, що початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти мали 13 % правопорушників; перший (бакалаврський) – 24 %; другий (магістерський) – 61 %; третій (освітньо-науковий) рівень – 1 %. Наведене визначає, що більшість правопорушників мають вищу освіту, що обумовлено, зокрема й вимогами обіймання відповідних посад.

Водночас, наявність у відповідної особи вищої освіти та досвіду діяльності у відповідній сфері можуть обумовлювати обрання «кваліфікованих» проявів в способах та засобах досягнення й приховування протиправного задуму.

Окремого значення має емоційний інтелект, який для відповідних учасників набуває вагомого значення. Вміння використовувати власні й розуміння емоцій інших осіб визначає здатність адекватно реагувати й розв'язувати ситуації. Усвідомлення зазначеного сприятиме побудові уповноваженими особами змісту організаційно-підготовчих дій до проведення слідчих (розшукових) дій з відповідними учасниками, зокрема й щодо мінімізації можливості впливу під час, наприклад обшуку одночасного допиту вже допитаних осіб.

Соціально-демографічні дані демонструють підготовленість відповідних осіб що знаходитимуть своє відображення в прийнятті більш виважених заходів з підготовки та приховування протиправних діянь. У свою чергу уповноважені особи можуть припускатись суттєвих прорахунків у визначенні організаційних й тактичних заходів, спрямованих на отримання необхідної кількості даних про обставини вчиненого кримінального правопорушення.

Варто відмітити й важливість зв'язку між особою правопорушника та діяльністю установи, що має повноваження розпоряджатись відповідними ресурсами (землею).

Матеріали кримінальних проваджень визначають, що 91 % правопорушників працювали у відповідній установі, були наділені

повноваженнями приймати управлінсько-розпорядчі рішення, роль яких з позиції співучасті були наступними: організатори – 87 %; виконавці – 75 %; пособники – 59 %; підбурювачі – 31 %.

Можемо наголосити, що в криміналістичному аспекті зазначені суб'єкти можуть бути по різному охарактеризованими як з соціального, так і демографічного аспектів. Водночас відомості, що демонструють зв'язок між вказаними категоріями осіб за ступенем їх співучасті у вчиненому кримінальному правопорушенні з відповідними установами, уповноваженими приймати рішення про відчуження землі державної або комунальної власності мають враховуватись уповноваженими особами в отриманні криміналістично-вагомої інформації про обставини кримінального правопорушення.

Змістова характеристика відповідних осіб дає підґрунтя для оцінки можливості вчинення відповідного кримінального правопорушення. Так, варто відзначити, що особи, які вчинюють розглядувані кримінальні правопорушення мають харизму, спритність, високі характеристики пам'яті, вміння маніпулювати людьми, нав'язувати свою точку зору, заохочувати й переконувати, адаптуватись до зміни ситуацій. Обізнаність в прогалинах законодавства забезпечує з одного боку реалізацію протиправного задуму, а з іншого – можливості мінімізації викриття та подальшого притягнення до відповідальності.

Не меншого значення у формуванні портрету особи правопорушника набувають й відомості, що демонструють приналежність до відповідного громадянства. Так, судово-слідча практика визначає, що всі зазначені суб'єкти (100 %) є громадянами України, мешканці того ж регіону, в якому вчинюються протиправні діяння за розглядуваними фактами.

Вагомого значення в юридичній оцінці протиправного діяння набуває з'ясування стану сп'яніння (0 %) (алкогольного, наркотичного, психотропного), проте з матеріалів кримінальних проваджень даної інформації не виявлено. Це пов'язано з тим, що розглядувані кримінальні правопорушення виявляються з певним проміжком часу з моменту їх вчинення. Відповідно, підстави

стверджувати про перебування учасників розглядуваних кримінальних правопорушень, на момент їх вчинення в стані сп'яніння відсутні. Ці дані демонструють відсутність такої обставини, що обтяжує покарання як вчинення протиправного діяння в стані сп'яніння.

Крім того судово-слідча практика демонструє, що жоден (0%) правопорушник не перебував на обліку в наркологічному чи психоневрологічному диспансері, що викликало б сумніви в можливості бути суб'єктом кримінального правопорушення й нести відповідальність за вчинені кримінальні правопорушення. Таким чином умисний характер дій демонструє прояв волі відповідного суб'єкта усвідомлення своїх дій, керованість ними особами та прийняття заходів з його реалізації, що демонструє осудність відповідних осіб.

За сучасним кримінальним концептом неосудність є обставиною, що виключає кримінальну відповідальність особи, а обмежена осудність – обставиною, яка може привести до відтермінування притягнення особи до кримінальної відповідальності, оскільки може бути підставою для застосування до неї примусових заходів медичного характеру [49, с. 97].

Матеріали кримінальних проваджень визначають, що всі (100 %) правопорушники на момент вчинення кримінального правопорушення були осудними.

Вагомого значення в оцінці протиправності діянь відповідного суб'єкта визначається наявністю попереднього злочинного досвіду. Судово-слідча практика визначає, що на момент вчинення кримінального правопорушення злочинного досвіду не мали близько 93 % осіб. Водночас серед правопорушників, які б вчинювали кримінальні правопорушення, що підпадали б під ознаки таких статей КК України, як: 190 «Шахрайство»; 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»; 366 «Службове підроблення», пов'язані із

незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності виявлено не було. Проте ми не виключаємо можливої причетності до розглядуваних кримінальних правопорушень осіб з досвідом їх вчинення, що обумовлює можливість застосування більш винахідливих заходів, спрямованих на ускладнення їх виявлення й доведення причетності відповідних учасників.

Наведене підтверджується й результатами судово-слідчої практики, згідно яких у 83 % випадків демонструє багатоепізодний характер їх вчинення. Тобто одиничні факти розглядуваних кримінальних правопорушень є виключенням аніж правилом.

Відповідно виявлення одного протиправного діяння, кваліфікованих за вказаними статтями визначає необхідність зосередження уваги правоохоронців й на інших правопорушеннях, що ще не були викритими. З'ясування ступеню зацікавленості та спрямованості зусиль відповідних суб'єктів як окремого учасника, так і сформованої групи в цілому дозволяють визначити як роль кожного із визначенням завдань, а також оцінити ступінь можливості реалізації протиправного задуму. На підставі цього може бути сформоване цілісне уявлення й розуміння здійснюваних дій та заходів у відповідності до умов й обставин вчинення правопорушення, що знаходить своє відображення у відповідній кількості, видах й розміщенні слідів.

Вагомого значення має й те, що у співучасті розглядувані кримінальні правопорушення вчинюються у 89 % випадків.

Водночас, ми не виключаємо можливості не встановлення всіх учасників кримінальних правопорушень, що й стало показником одноособового характеру вчинення даного кримінального правопорушення. Реалізація зазначених фактів одноосібно мало ймовірна (складна/унеможливлена) тому, здебільшого, розглядувані кримінальні правопорушення варто розглядати як групові. Таким чином свідчення осіб про одноосібний характер вчинення протиправних діянь розглядуваних нами категорій, потребують належної перевірки уповноваженими особами на предмет причетності інших правопорушників.

Зазначене підтверджується й результатами анкетування уповноважених осіб, які наголосили, що до учасників розглядуваних кримінальних правопорушень можуть висуватися основні вимоги:

- мовчати (не давати) свідчень взагалі – 31 % респондентів;
- не свідчити проти якихось осіб – 28 %;
- не надавати пояснень щодо окремих фактів – 17 %;
- взяття на себе провини інших осіб – 5 %.

Не зважаючи на умовний поділ наведеного переліку, належна оцінка переслідуваної кожною окремою особою мети й мотиву дозволить правильно оцінити їх дії та визначити роль, кожного учасника у відповідному кримінальному правопорушенні.

Сукупність наведених даних дозволить сформулювати коло осіб, яких, необхідно перевірити на причетність до вчинення кримінальних правопорушень, кваліфікованих за статтями: 190; 36»; 365-2; 358;366 КК України, що спрямовані на незаконне набуття права на землю державної чи комунальної власності.

Вагома складова цієї діяльності полягає у визначенні мотивів та переслідуваної мети кожним з учасників, що є обов'язковою умовою в з'ясуванні обставин кримінального правопорушення.

При цьому з матеріалів кримінальних проваджень з'ясовано, що рішення про вчинення відповідних дій, здебільшого, приймаються на підставі:

- зацікавленості в неправомірній вигоді – 89 % респондентів;
- переконанні у безкарності діянь – 47 %;
- пропозиції підвищення по службі – 43 %;
- обіцянок бронювання (відстрочки) від призову власного чи рідних – 31 %;
- обіцянки розв'язання наявних проблем (зі здоров'ям, нерухомістю, працевлаштуванням рідних тощо) – 17 %.

Водночас вказаний перелік підстав долучення до протиправної діяльності за фактами незаконного набуття права на земельні ділянки державної або комунальної власності, може бути зведений до зацікавлення в можливості

отримання матеріального чи іншого блага, зокрема й шляхом обману чи введенням в оману, що стали причиною відсутності належного усвідомлення й ставлення до подій, явищ, процесів як протиправних. Окремого значення в наведених проявах набуває й можливість оцінки дій відповідних посадових осіб з позиції зловживання владою або службовим становищем, а також зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги.

Наведений перелік може демонструвати корисливу мотивацію участі відповідної особи у вчиненні кримінального правопорушення, а прийняті рішення за висвітлених підставі демонструють їх усвідомлений характер діяння та настання наслідків. Кожна з висловлених позицій підлягає належній перевірці з боку уповноважених осіб та має критично оцінюватись як лінія захисту відповідними особами.

Отримані від всіх осіб свідчення мають ретельно перевірятись на предмет їх відповідності. Вони можуть виступати підставою для перевірки й оцінки вже наданих свідчень іншими особами, формування й перевірки версій, пошуку слідів, які на відповідний момент залишились не виявленими тощо.

Відповідно, уповноваженим особам потрібно усвідомлювати необхідність проведення слідчих (розшукових) дій з особами, які мають високий інтелектуальний, освітній, фаховий рівень, соціальне положення і т. ін., результативність яких, значною мірою, залежить від належної поінформованості про зазначені компоненти та готовності їх належним чином враховувати. Тому перелік властивостей правопорушників може містити як основні, (соціально-демографічні), так і у разі потреби додаткові дані (фізичні, біологічні) дані. Отримання й структуризація відомостей про особу правопорушника як елемента криміналістичної характеристики є вагомою складовою формування криміналістичної характеристики незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. При цьому суттєвого значення набуває висвітлення властивостей, розробка яких є невід'ємною складовою формування рекомендацій з розслідування кримінальних правопорушень розглядуваної категорії.

Отримана сукупність відомостей дозволяє сформувавши портрет вірогідного правопорушника. Узагальнення викладених нами відомостей, дозволяє визначити, що кримінальні правопорушення, пов'язані із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності, переважно, вчинюють: місцеві мешканці – громадяни України, з корисливих мотивів у співучасті, середньої вікової категорії від 40 до 60 років, раніше не судимі, осудні чоловіки, які не перебувають на обліках у наркологічних, психоневрологічних диспансерах, котрі володіють високим рівнем таких інтелектуально-вольових особистісних компонентів як: освітній рівень (переважно з другим (магістерським) рівнем вищої освіти), знань, досвіду (життєвого, професійного, вчинення подібних чи інших протиправних діянь), вольових якостей, почуття обережності, соціального положення і т. ін., що використовуються як в реалізації протиправного задуму шляхом формування умов (перебування або прийняття заходів, спрямованих на обіймання відповідної посади особисто, налагодження зв'язків з корумпованими високопосадовцями і т. ін.), так і мінімізації можливості викриття й судової перспективи кримінального провадження.

Водночас, ці дані можуть бути використані як орієнтувачі, що особливого значення набуває на початковому етапі розслідування із складністю визначення змісту вчиненого кримінального правопорушення й ролі в ньому відповідних суб'єктів, формування версій, визначення пошукових й організаційних заходів уповноваженими особами.

Висновки до розділу 1

1. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності реалізується шляхом поєднання кримінально-правових та криміналістичних критеріїв за кримінальними правопорушеннями,

передбаченими КК України, зокрема: ст. 190 «Шахрайство», ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст. 366 «Службове підроблення».

2. Структуру криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності складають наступні елементи: 1) спосіб вчинення; 2) обстановка вчинення; 3) слідова картина кримінального правопорушення; 4) предмет протиправного посягання; 5) особа правопорушника. Між елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності існують наступні взаємозалежні зв'язки.

3. В дослідженні спосіб вчинення кримінальних правопорушень розглядається з як повно структурний, що складається з підготовки, безпосереднього вчинення та маскуванню. При цьому підготовчі заходи, здебільшого, можуть здійснюватися шляхом: – вибору земельної ділянки для заволодіння; – отримання необхідної документації на неї (з баз даних, реєстрів тощо); – підбору співучасників й визначення ролі кожного з них; – визначення суб'єкту (фізичної, юридичної особи), на якого буде оформлено землю; – мінімізації поінформованості сторонніх осіб про здійснювані протиправні наміри; – прийняття заходів, спрямованих на узаконення протиправних дій.

Способи безпосереднього вчинення кримінальних правопорушень реалізуються шляхом: – обману чи зловживання довірою; – зловживання владою або службовим становищем; – зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги; – підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; – службового підроблення.

Дії, спрямовані на маскування кримінального правопорушення реалізовувались шляхом: – прийняття рішення іншими суб'єктами; – перекладення провини організатора на сторонніх осіб, які ввели в оману (шляхом використання підроблених документів) суб'єкта, котрий вправі приймати подібні рішення; – позиціонування рішення, як прийнятого в умовах потреб, викликаних надзвичайним правовим режимом (ситуації); – маскування зв'язку між сукупністю вчинених кримінальних правопорушень, як єдиного замислу та спрямованості зусиль відповідних учасників.

4. Особа правопорушника за фактами кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності, здебільшого, можуть бути охарактеризовані як: місцеві мешканці – громадяни України, з корисливих мотивів у співучасті, середньої вікової категорії від 40 до 60 років, раніше не судимі, осудні чоловіки, які не перебувають на обліках у наркологічних, психоневрологічних диспансерах, котрі володіють високим рівнем таких інтелектуально-вольових особистісних компонентів як: освітній рівень (переважно з другим (магістерським) рівнем вищої освіти), знань, досвіду (життєвого, професійного, вчинення подібних чи інших протиправних діянь), вольових якостей, почуття обережності, соціального положення і т. ін., що використовуються як в реалізації протиправного задуму шляхом формування умов (перебування або прийняття заходів, спрямованих на обіймання відповідної посади особисто, налагодження зв'язків з корумпованими високопосадовцями і т.ін.), так і мінімізації можливості викриття й судової перспективи кримінального провадження.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ НАБУТТЯМ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1. Правове регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану в Україні

Земля забезпечує виробництво продуктів харчування, сировини для промисловості, розміщення інфраструктури та житлових будівель. Кількість, якість наявних земельних ресурсів та вміння ними ефективно розпорядитись є фундаментальною основою життєдіяльності, продовольчої, екологічної, економічної та інших видів безпеки держави й її громадян. Слід відзначити, що стаття 13 Конституції України, визначає, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу"[2]. Водночас на ці права, досить часто, незаконно посягають особи з метою набуття права на землю державної або комунальної власності.

При цьому право комунальної власності – це право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування [72; 144].

У свою чергу численні виклики, пов'язані з нераціональним використанням земельних ресурсів можуть призводити до забруднення вод, деградації ґрунтів зі зниженням їх продуктивності, ускладнення можливості продовольчого забезпечення населення, зростання соціальних конфліктів через ненормований, неправомірний розподіл благ, зокрема й за фактами набуття права на земельні ділянки відповідними категоріями осіб.

Таким чином ефективне керування земельними ресурсами виступає невід'ємним компонентом забезпечення сталого розвитку територій та їх громад. Це означає, що управління земельними ресурсами повинно включати методи, які не тільки сприяють економічному зростанню, але й забезпечують охорону навколишнього середовища та соціальну справедливість [166].

Вагомим місцем в цій діяльності набувають положення Закону України «Про Державний земельний кадастр», котрий регулює державну політику, визначає правові, економічні та організаційні основи діяльності у сфері земельних відносин. При цьому Державний земельний кадастр – єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження в їх використанні, а також дані про кількісну й якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами, про меліоративні мережі та складові частини меліоративних мереж [132].

Значного місця в зазначеному може мати й діяльність Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, де Держгеокадастр виконує завдання:

- забезпеченні раціонального використання та охорони земельних ресурсів країни;
- створення сприятливого екологічного середовища та поліпшення природних ландшафтів. Це включає розробку та впровадження методів, які сприяють ефективному використанню земельних ресурсів, що враховує як економічні, так і екологічні фактори;
- збереження продуктивності земельних ресурсів для їх основного призначення, що є критично важливим в забезпеченні продовольчої безпеки країни;
- убезпечення земель від різноманітних негативних впливів, котрий може полягати в прийнятті заходів, необхідних для збереження належного екологічного стану земель та підтримання їх продуктивності, де особлива увага приділяється збереженню середовища проживання для багатьох видів флори та фауни;

- прийняття заходів поліпшення зовнішнього вигляду та екологічного стану територій, які використовуються людиною;
- збереження земель з ознаками деградації, непридатності шляхом їх консервації й прийняттям заходів відновлення для подальшого використання за основним цільовим призначенням.

Сукупність наведених завдань реалізується відповідними посадовими особами Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру та її територіальних органах як під час особистого прийому громадян [142], так і використання документообігу, окрема й електронного.

При цьому можливості реалізації вказаних завдань із використанням електронних сервісів, реалізуються щодо:

- публічної кадастрової карти;
- електронних послуг Держгеокадастру;
- Національної інфраструктури геокадастрових даних;
- публічного моніторингу земельних відносин;
- карто фонду;
- моніторингу земельних відносин;
- державної геодезичної мережі України;
- порталу адміністративно-територіального устрою України;
- цифрової топографічної карти України [33].

Водночас у зв'язку з військовою агресією росії проти України на території України деякі установи призупиняють проведення особистого прийому громадян керівництвом та обмежують пропуск громадян до адміністративних будівель [28], забезпечуючи при цьому отримання звернень: письмово, зокрема й в електронному вигляді, телефоном.

Вагомого місця повинні посідати й послуги Державного підприємства Національні інформаційні системи [36], діяльність яких регулює питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство Юстиції, що в умовах воєнного стану в Україні знайшло свого відображення у відповідному рішенні Кабінету міністрів

України [37] Водночас нотаріальні дії, зокрема й щодо посвідчення договорів відчуження або застави іпотеки неможливі без функціонування вказаних реєстрів.

Не меншого значення набуває й застосунок «Дія», котрий надає можливості отримати довідку щодо об'єкта нерухомого майна з таких реєстрів:

- Державний реєстр речових прав на нерухоме майно;
- Реєстр прав власності на нерухоме майно;
- Державний реєстр Іпотек;
- Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна [168].

Отримати відповідну інформацію можливо шляхом заповнення онлайн-форми на отримання послуги. Для цього знадобляться відомості про особу або об'єкт нерухомого майна, про який потрібна інформація. Наведене демонструє осучаснення обміну вагомими даними, що в умовах розвитку Інтернет технологій знаходить своєї реалізації в багатьох сферах діяльності нашої держави.

Водночас в умовах цифровізації процесів обміну інформацією в суспільних стосунках, окремого значення набуває й типовий порядок обробки персональних даних; а також контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних здійснюваний Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини [136], Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру [38] та іншими.

Зазначені нормативно-правові акти ґрунтуються на положеннях Закону України «Про захист персональних даних» [143], який регулює правові відносини, пов'язані із захистом персональних даних, обробка яких здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів. Сучасні умови розвитку Інтернет технологій з обміну даними обумовлюють необхідність й належного захисту персональної, конфіденційної інформації від несанкціонованого доступу до неї. Не зважаючи на поширеність фактів неправомірного доступу до даних, зокрема й в ході хакерських атак, розвиток

засобів дистанційного доступу до відповідних сервісів та послуг є невід'ємною складовою сучасного розвитку технологій та вбачається нами перспективним.

Вагомого значення набувають й нормативно-правові акти, регламентація яких спрямовується на забезпечення раціонального використання і відтворення природних ресурсів та охорону довкілля.

Так, Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [133] визначає правові, економічні та соціальні основи організації здійснення державного контролю за використанням та охороною земельного фонду.

Не меншої уваги потребує й Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [150], який встановлює правові та організаційні основи містобудівної діяльності і спрямований на забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів. Ці інтереси знаходять свого відображення й в інших документах державного значення. Так, в реалізації положень вище неведеного нормативно-правового акту вагомого значення набуває й Закон України «Про генеральну схему планування території України» [129], норми якого спрямовані на раціональне використання територій у відповідності до економічного, екологічного, господарського призначення.

Враховуючи виклики та загрози, в Україні здійснюються спроби зміни підходів до державного управління земельними ресурсами. Так, на адаптацію земельних відносин до умов воєнного стану та забезпечення продовольчої безпеки шляхом підтримки аграрного сектору, забезпечення ефективного використання земельних ресурсів та захист інтересів сільськогосподарських виробників було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою створення умов для забезпечення продовольчої безпеки під час воєнного стану» [127], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку зміни цільового призначення земельних ділянок для залучення інвестицій з метою швидкої відбудови України» [126].

Так, якщо до моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну, її громадяни мали право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності, порядок якої визначений у ст. 118 ЗКУ [54], то під час воєнного стану в Україні діє заборона на безоплатну передачу земель державної та комунальної власності в приватну власність, а також заборона на отримання дозволів на розроблення документації землеустрою з метою такої передачі.

Під час дії воєнного стану право на безоплатне отримання земельної ділянки у власність мають тільки громадяни України, яким на праві приватної власності належать об'єкти нерухомого майна, у тому числі індивідуальні житлові будинки, гаражі, садові будинки та інші будівлі, право власності на які оформлено згідно діючого законодавства [121]. Вказані положення, на думку М. М. Почтового мають враховуватись уповноваженими особами під час виявлення відповідних проявів протиправної діяльності, поязаної із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності [122, с. 3424].

При цьому документальне оформлення установами землеустрою передбачає визначення площі земельних ділянок, меж та їх реєстрацію в державному земельному кадастрі. Відповідно будь-які дії з боку посадових осіб щодо вказаної діяльності потребують надання їм правової оцінки. Винятком є дозвіл на безоплатну передачу землі у приватну власність власникам об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), що розташовані на таких земельних ділянках.

Крім того варто відзначити, що ускладненою/унеможливленою є процедура перевірок та виявлення фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності на тимчасово окупованих та територіях, де ведуться (велися) бойові дії.

Перелік вказаних територій визначається у відповідному Наказі [139], зміст якого систематично оновлюється.

Таким чином наведене демонструє, що після звільнення тимчасово-окупованих територій поставатиме необхідність здійснення перевірок за

фактами неправомірного використання земельних ділянок державної або комунальної власності та/або набуття права власності на них.

Наведені та інші законодавчі ініціативи, що знайшли свого втілення після повномасштабного вторгнення РФ в Україну демонструють спроби розв'язання критичної ситуації в багатьох сферах державного управління, зокрема й земельних відносинах. При цьому щодо останніх здійснено корегування діяльності земельного ринку та відносин, що виникають між відповідними суб'єктами зокрема й щодо тимчасової зміни процедури оренди землі, спрощення доступу до земельних ділянок для забезпечення оборонних потреб, а також введення заходів для підтримки економічної стабільності у сільськогосподарському секторі. При цьому частиною 10 статті 1. Закону України «Про національну безпеку України» визначається, що національні інтереси України як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [145].

Крім того, в умовах процесів переміщення значних мас населення, що призводить до обмеженого людського капіталу потребує ефективного управління земельними ресурсами спрямованого на вирішення завдань сталого економічного розвитку, забезпечення продовольчої безпеки, належної адаптації населення до відповідних наслідків, що стає критично важливим.

Не меншого значення в регулюванні земельних стосунків в нашій державі набуває й Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», який визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування [144].

При цьому суттєвого значення набувають визначені статтю 12 «Повноваження сільських, селищних, міських рад та їх виконавчих органів у галузі земельних відносин» Земельного Кодексу України, повноваження сільських, селищних, міських рад, яким надана можливість розпоряджатися

землями територіальних громад, передачі земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб, надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності, вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності [54].

Вагомого місця в реалізації зазначеними органами місцевого управління займають й повноваження надані іншими нормативно-правовими актами.

Так, стаття 13 Закону України “Про архітектурну діяльність” визначає виконавчі органи сільських, селищних, міських рад з питань архітектури як органи містобудування та архітектури як ті, на які розповсюджуються повноваження з розміщення на земельній ділянці відповідного об’єкта згідно з вимогами нормативно-правових актів, будівельних норм, інших нормативних документів, обов’язковість застосування яких встановлена законодавством [124]. При цьому зазначене здійснюється на підставі мотивованого висновку уповноваженого органу містобудування та архітектури сільської, селищної, міської ради. Таким чином висновок зазначеної особи виступає підґрунтям для прийняття відповідного рішення сільських, селищних, міських рад щодо земельної ділянки.

Правовою позицією Конституційного Суду України визначено, що предметами відання місцевого самоврядування є не будь-які питання суспільного життя, а питання саме місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції з виконання владних управлінських функцій, зокрема нормотворчої, координаційної, дозвільної, реєстраційної, розпорядчої [157]. При цьому вказані владні повноваження реалізуються зокрема й у галузі земельних відносин.

Водночас можемо наголосити, що змінами, обумовленими спрощенням процедури набуття відповідним правом на використання земельного фонду нашої держави, зокрема й із застосуванням владних повноважень, корупційних зв’язків із високопосадовцями, здійсненням інших протиправних дій, у власних інтересах користуються відповідні суб’єкти. Факти про дані прояви стають відомими правоохоронним органам та громадськості, проте їх латентність

ускладнює можливості оцінки реальної картини зазначених проявів в нашій державі.

Суттєвого місця в запобіганні проявів корупції [135] у прийнятті рішень, пов'язаних із землекористуванням та землевідведенням може складати роль громадськості та місцевих спільнот. Це може бути реалізовано наданням вільного доступу до відомостей, що з одного боку спрощує громадський контроль та виявлення фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

На безпековій складовій державного регулювання у сфері використання земельних ресурсів наголошують О. В. Попело та В. І. Кифяк, вказуючи, що державна політика у цій сфері перебуває в стадії становлення відповідності європейським та світовим нормам щодо належного управління та контролю земельних відносин. Це означає, що Україна робить кроки для інтеграції найкращих міжнародних практик у свої національні політики, спрямовані на раціональне використання земельних ресурсів та забезпечення їх охорони. Однак, цей процес є складним і вимагає значних зусиль як від держави, так і від громадянського суспільства [120].

Водночас, можемо стверджувати, що вагомого значення набуває й недостатня кількість намагань громадського суспільства у формуванні соціальних ініціатив з мінімізацією можливостей використання корупційних зв'язків посадовців.

Так, 24 червня 2025 року під час пленарного засідання Львівської обласної ради депутати зняли з порядку денного питання про надання в користування мисливських угідь товариству з обмеженою відповідальністю «Верхів'я Бугу». Проте, у день розгляду питання під стінами Львівської обласної ради відбувся пікет за участі мешканців Золочівського району, котрі виступали категорично проти надання угідь товариству «Верхів'я Бугу» [116].

Реалізація зазначених положень можлива шляхом дотримання основних демократичних процедур; політичної волі для забезпечення ефективної участі громадян; виконання законодавства; чітких процедур участі; створення умов

для діалогу та співпраці, що передбачає доступ до ресурсів (фінансових, людських та фізичних) тощо [187, с.13].

Управлінські рішення з подібним підходом демонструють європейський вектор розвитку громад, де роль громадських організацій має вагомого значення на всіх етапах прийняття важливих рішень в сфері земельних відносин.

Доступ громадських організацій, громадян до інформації й документів щодо прийняття управлінських й розпорядчих рішень по відношенню до земельних ресурсів, забезпечуватиме прозорість діяльності з мінімізацією можливостей корупційних проявів не тільки органів місцевої влади, а й інших суб'єктів тим чи іншим чином втягнутих у процеси земельних відносин. Відповідно, окремого значення набуває й діяльність такого суб'єкту як нотаріус. Так, визначена в статті 3 зазначеного Закону заборона нотаріусу використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [147], спрямована на протидію використанню свого положення в особистих інтересах з боку вказаних суб'єктів.

Водночас, можемо відзначити, що вивчення положень Закону України «Про нотаріат», дозволяє їх оцінити з позиції регулювання діяльність нотаріуса [147], як суб'єкта, уповноваженого на вчинення нотаріальних дій з метою надання їм юридичної вірогідності зокрема й фіксації фактів операцій з відчуження земельних ділянок.

Варто відзначити, що важливу роль у забезпеченні законності в різних сферах, включаючи земельні відносини відіграє й Закон України «Про запобігання корупції» [135]. Ним визначаються правові та організаційні засади запобігання корупції та спрямований на створення ефективної системи протидії корупційним діям, зокрема й щодо незаконного набуття права власності на землю.

Реалізація зазначеного включає контроль за процесом видачі дозвільних документів, передачі земельних ділянок у власність або оренду, а також за дотриманням законності під час укладання угод щодо земельних ресурсів.

Окремого значення в реалізації завдань протидії вказаним проявам набувають визначені зокрема й категорії: корупційних ризиків, декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення та ін. [125].

Зазначене може використовуватись не тільки на користь інтересам держави та громад, а й правопорушниками пов'язаних корупційними зв'язками з високопосадовцями, уповноваженими на прийняття важливих рішень.

В запобіганні та виявленні проявів корупції вагомого значення набуває публічна частина Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (реєстру декларацій), ведення якого здійснює Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) [48]. При цьому вказаним органом здійснюються перевірки поданих декларацій із виявленням як помилок та недоліків в оформленні, так і свідомого спотворення й приховування від декларування відповідних відомостей. Неможливість пояснення джерела походження відповідних статків (активів, об'єктів, земельних ділянок, способів життя і т. ін.) як декларанта, так і його родичів, передбачає настання юридичної відповідальності суб'єкта.

Так, слідчі Державного бюро розслідувань (ДБР) за матеріалами Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), а також самостійно зібраними матеріалами повідомили про підозру колишньому заступнику директора Столичного лісового офісу ДП «Ліси України» за фактом незаконного збагачення на суму понад 13 млн грн. [102].

Таким чином декларуванням держава переслідує мету формування справедливого суспільства та доброчесності публічних службовців владних інституцій.

Посилення ефективності діяльності в протидії корупційним правопорушенням у сфері управління природними ресурсами реалізовано у підписанні між Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК), Всесвітнім фондом природи України (WWF-Україна) та Всесвітнім фондом природи у Центральній і Східній Європі (WWF-CEE) Меморандум про взаєморозуміння та співпрацю [103].

Діяльність вказаних установ, що побудована на співпраці, спрямована на своєчасному виявленні та наданні правової оцінки відповідним проявам протиправної діяльності. Сукупність наведених положень демонструє значну кількість завдань, що вирішує Національне антикорупційне бюро України, серед яких вагомого значення набуває взаємодія з різними державними органами та установами.

Окремого значення набуває й те, що реалізація протиправних намірів з незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, досить часто, здійснюється групами, що мають стійкий з ознаками організованого характеру й утворені задля вчинення відповідних протиправних діянь.

Відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності, використання застарілих форм і методів боротьби з таким явищем призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею [152].

Розуміння уповноваженими особами можливості вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень групами з організованим характером, обумовлює необхідність прийняття відповідних заходів до їх викриття та проведення розслідування з наданням правової оцінки діям кожного їх учасника.

Вагомого значенні в законодавчому регулюванні у сфері захисту права власності на землю в Україні становлять норми Кримінального кодексу. Так, якщо за фактами фізичного захоплення землі дії правопорушників можуть бути кваліфіковані у відповідності до статті 197-1 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та незаконне будівництво на ній. При цьому зазначена стаття спрямована на захист прав власників земельних ділянок і покликана попередити неправомірні дії, що можуть призвести до порушення їх прав [107].

Стаття 197-1 передбачає відповідальність за такі дії, як самовільне зайняття земельної ділянки, тобто використання землі без належного дозволу, а також за будівництво без необхідних дозвільних документів. Це означає, що кримінальна відповідальність настає тільки у випадку, якщо такі дії здійснюються без законного підґрунтя, тобто без відповідних дозволів та погоджень. Відповідно відсутність належних документів, що надають відповідне право відіграють ключову роль у кваліфікації дій як злочинних. Так, ми не виключаємо, що після фізичного захоплення відповідних земельних ділянок можуть здійснюватися дії, спрямовані на узаконювання права володіння й розпорядження ними. Водночас досліджувані нами кримінальні правопорушення мають дещо інший механізм реалізації, що обумовлює необхідність вірної правової оцінки діянь правопорушників. Так, нами вже визначалось, що реалізація незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності можлива шляхом вчинення діянь, кваліфікованих, як: – «Шахрайство» (ст. 190 КК України); – «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» (ст. 358 КК України); – «Зловживання владою або службовим становищем» (ст. 364 КК України); – «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» (ст. 365-2 КК України); – «Службове підроблення» (ст. 366 КК України).

Отже, сукупність вказаних статей КК України є важливим інструментом у системі захисту права власності на землю від неправомірних посягань, а також дотримання законності у сфері землекористування.

Вагомого значення при розслідуванні кримінальних правопорушень досліджуваної категорії набувають й можливості здійснення взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [137].

Поінформованість уповноважених осіб щодо особливостей діяльності в сфері земельних відносин та оцінки дій з позиції механізму вчинення кримінального правопорушення можуть може бути здійснена за рахунок даних, що містяться у відповідних реєстрах, так і фахівці відповідного профілю діяльності.

Зазначене може бути реалізовано з використанням таких послуг, що надаються відкритими базами даних, таких установ, як:

- Державний реєстр сертифікованих інженерів землевпорядників;
- Державний реєстр сертифікованих інженерів-геодезистів;
- Державний реєстр оцінювачів з експертної грошової оцінки;
- Довідник показників нормативної грошової оцінки земель населених пунктів;
- Довідник показників нормативної грошової оцінки с/г угідь;
- Державний реєстр географічних назв тощо [32].

З іншого боку правильне визначення дій кожного суб'єкта має вагомого значення в оцінці та кваліфікації дій, реалізації заходів, спрямованих на подолання та профілактику відповідних фактів у майбутньому. Водночас, надання відомостей про обставини досудового розслідування має кореспондуватись зі ст. 222 КПК України. З іншого боку потребує врахування й положення, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку [201].

Таким чином оцінка дій та ступеня вини відповідного суб'єкта має виходити з позиції лише судового рішення, що набуло законної сили. Водночас зібраний масив відомостей про обставини кримінального правопорушення та причетності відповідних осіб до кримінального правопорушення має оцінюватись з позиції сукупності інформації про обставини вчиненого кримінального правопорушення та причетних до нього осіб.

Функціонування кримінально-правових засобів охорони земельних відносин та посилення кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння землею передбачає собою забезпечення належної діяльності органів досудового розслідування, слідчого, прокурора, судді і суду з розкриття злочинів даної категорії, викриття й покарання винних та недопущення покарання невинних [97, с. 268].

Важливого значення в реалізації зазначеного мають органи державної влади, зокрема й прокуратури, діяльність якої полягає в нагляді за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство [149]. Наведене може бути реалізовано, зокрема й шляхом ініціації кримінальних проваджень як за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, так і осіб, які порушили закон.

Не меншого значення набувають й положення таких нормативно-правових актів, що визначають

- правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань [131], участь яких обумовлена виявленням вчинення відповідними категоріями осіб кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності;
- правові засади організації та діяльності Національної поліції України, [146], якими визначаються статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України;
- організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України [148] із внесеними в нього змінами й доповненнями [128] та інших.

Наведений перелік не є вичерпним, проте демонструє спрямованість на реалізацію органами досудового розслідування функцій з належного

дотримання ними законодавства, належної організації діяльності в рамках кримінального провадження.

Таким чином законодавче забезпечення земельних відносин в Україні, є важливим аспектом правової системи, який забезпечує захист публічних інтересів і прав громадян.

Сукупність проаналізованих нами нормативно-правових актів, що забезпечують земельні правовідносини мають уповноваженими особами вірно розумітись з позиції повноважень та застосування відповідними суб'єктами, з урахуванням змін, зокрема й обумовлених воєнним станом.

2.2. Особливості отримання й оцінки інформації, необхідної для початку та проведення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності в Україні, є складним і багатогранним процесом, де його початку приділяється значної уваги з боку дослідників.

Так, Л. М. Лобойко наголошує, що для початку досудового розслідування достатньою є мінімально необхідна кількість таких ознак: як суспільна небезпечність і протиправність (ознаки правопорушення) й об'єкт і об'єктивна сторона (ознаки складу правопорушення) [90, с. 90]. Подібної точки зору дотримується й В. В. Вапнярчук [14, с. 179], стверджуючи, що обставини події мають містити об'єкт та об'єктивну сторону кримінального правопорушення.

Водночас, кримінальним законом склад кримінального правопорушення розглядається з позиції всіх його компонентів. Лише у даному випадку уповноважені особи в змозі вірно оцінити отримані дані з позиції наявності чи відсутності протиправності в діяннях.

Роз'ясненням Верховного суду, який визначає, що підставою для початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [121], акцентовано увагу на правильному трактуванні положень КПК України.

Так, ч. 1 ст. 214 КПК України, джерелами інформації є заява, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, самостійне виявлення слідчим з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [85].

Таким чином надходження повідомлення про відповідний факт, без належного його опрацювання, не може бути підставою для внесення відомостей в ЄРДР, де автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження [86].

Водночас, сукупність відомостей, що підлягають внесенню до вказаного реєстру не обмежуються лише зазначеними. Сукупність даних, що вносяться до ЄРДР має відповідати Наказу офісу Генерального прокурора №298 від 30.06.2022 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» [140].

Відповідно отримувані дані потребують того мінімального інформаційного наповнення, котре дозволить правильно сприймати відповідний факт та виявити приводи й підстави початку досудового розслідування.

У свою чергу В. Г. Дрозд заяви та повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; самостійне виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення злочину, відносить до приводів внесення відомостей до ЄРДР [44, с. 270].

Не меншого значення набувають й положення ч. 1 ст. 615 КПК України де визначається, що у разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР - рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова,

яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). Відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості [86]. Водночас, стаття не містить роз'яснень про відсутність технічної можливості доступу до ЄРДР. Проте, пояснення змісту обставин, що ускладнюють/унеможливають технічну можливість доступу до ЄРДР виділяється групою науковців [22, с. 11], що по суті може оцінюватись об'єктивно існуючою перешкодою, котра не залежить від волі уповноважених осіб.

Окремої уваги заслуговують й джерела інформації про кримінальні правопорушення, зокрема: 1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до НПУ, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень); 2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; 3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні; 4) інше [141].

Не меншого значення потребують й положення ч.1 ст. 91 КПК України, де обставинами вчинення кримінального правопорушення визначаються:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення);
- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [86].

Таким чином наведена сукупність обставин демонструє необхідність отримання інформації не тільки для початку кримінального провадження, а й встановлення змісту правопорушення в прийнятті обґрунтованих рішень під час розслідування. Цей процес включає ряд ключових кроків, які спрямовані на збір об'єктивних та достовірних даних для підтвердження факту правопорушення та викриття правопорушників.

Пошук, В. П. Німчик визначає початковою стадією пізнавального процесу знайдення істинного об'єкта [104]. Пошукова складова діяльності уповноважених осіб може бути охарактеризована процесом виявлення, вивчення й узагальнення інформації з різних джерел для отримання даних про досліджуваній об'єкт (явище, процес), формування виявлених закономірностей й висновків.

Труднощі зазначеного полягають в ретроспективному характері пізнання обставин, що відбулися в минулому. При цьому інформація про подію, досить часто, приховується, спотворюється, знищується, що може призвести до мінімізації кількості отримуваних відомостей про обставини кримінального правопорушення. Водночас, без усвідомлення моделі й механізму вчиненої події зібрані відомості можуть оцінюватись як сукупність фактів про окремі, не пов'язані на перший погляд, явища (процеси, об'єкти і т. ін.). Це ускладнить/унеможливить перспективу встановлення всіх обставин кримінального правопорушення та надання юридичної оцінки діям причетних до нього осіб.

Суб'єктами, які приймали рішення про передачу земельних ділянок можуть бути посадовці місцевих органів влади, члени комісій з розподілу

земельних ресурсів, комісії з питань екології, охорони довкілля, природокористування, туризму та рекреації та ін. Збір інформації про цих осіб дозволяє встановити мотиви їх дій, інші неправомірні прояви зокрема й корупційні, а вивченням фінансових операцій, пов'язаних з купівлею-продажем землі, можуть бути виявлені факти неправомірних дій відповідних осіб та зв'язки між ними. Аналіз цих даних допомагає відтворити хронологію подій та встановити ланцюг незаконних дій, що призвели до набуття права власності на землю [81].

Отримання з різних джерел (відомості, що містять кадастрові дані, рішення місцевих рад, договори купівлі-продажу, а також інших юридичних документів, що підтверджують право власності) та оцінка визначатиме можливість з'ясування правових підстав набуття права власності на землю державної або комунальної власності.

Це є основою для забезпечення законності та захисту державних і комунальних земель від незаконних посягань [78].

Вивчення відомостей, що містяться в державних реєстрах дозволяє уповноваженим особам встановити правовий статус земельних ділянок, їх приналежність на відповідний момент. Так, Державний реєстр речових прав на нерухоме майно [36], Державний земельний кадастр [32] та інші реєстри зберігають відомості про земельні ділянки, історію набуття прав на них відповідними суб'єктами.

При цьому рішення відповідних органів має вивчатись на предмет їх правомірності. Так, наказом Головного управління Держгеокадастру, якими було змінено цільове призначення ділянки землі природного заповідника "Медобори" на землі сільськогосподарського призначення й неправомірно передано Гримаїлівській селищній раді. За даним фактом прокурори Спеціалізованої екологічної прокуратури Тернопільської обласної прокуратури звернулися з позовом до Господарського суду Тернопільської області який скасував незаконні рішення органів влади і місцевого самоврядування й повернув земельну ділянку в користування заповіднику [185].

Прояви протиправної діяльності від рядових працівників до керівного апарату Держгеокадастру є непоодинокими. Так, працівниками ДБР викрито масштабну обурудку із державною землею у Дніпропетровській області, в якій колишні посадовці Держгеокадастру незаконно вилучили понад 500 гектарів землі державного підприємства «ДГ «Дніпро» Інституту зрошувального землеробства НААН України з подальшою безоплатною передачею підставним особам, які в подальшому відчужували землю на користь одного кінцевого бенефіціара та пов'язаних із ним осіб [35].

Таким чином зазначені працівники мають перевірятись на причетність до надання зацікавленим особам вагової інформації (про земельні ділянки, запити чи витребування органами розслідування інформації про земельні наділи тощо), внесення змін в реєстраційні документи і т. ін.

Суттєвого значення в діяльності уповноважених осіб набуває й контроль за належним виконанням укладених угод з використання земель. Так, під час виконання робіт щодо облаштування рекреаційних зон на території Сатанівської селищної ради на березі річки Збруч було незаконно вирубано понад 2 тисячі дерев, у тому числі цінних порід, чим спричинено збитків державі на суму 70 млн. гривень[34].

При цьому з'ясування обставин кримінального провадження зосереджуватиметься й на визначенні правових підстав здійснення відповідної діяльності та можливості виявлення факту перевищення влади або службових повноважень. Подібні випадки демонструють не тільки необхідність з'ясування факту законності набуття права на землю державної або комунальної власності, а й дотримання визначених умов її використання. Своєчасне виявлення фактів неналежного використання можуть бути у випадку постійного контролю з боку уповноважених на те посадових осіб й громадськості.

Окремої уваги за фактами незаконного заволодіння правом на землю державної або комунальної власності потребує до себе й діяльність такого суб'єкту як нотаріус. Так, нотаріальне посвідчення правочинів, що порушують мораторій на виконання грошових та інших зобов'язань,

кредиторами (стягувачами) за якими є російська федерація або особи, пов'язані з державою-агресором [186].

Оцінка дій нотаріуса з визначенням його ролі у вчиненому протиправному діянні набуває вагомого значення. При цьому зазначена категорія осіб, зосереджуватиме свою діяльність таким чином, що б ускладнити/унеможливити оцінку її дій як співучасть у вчиненому незаконному заволодінні правом на землю державної або комунальної власності. Зазначена категорія осіб, здебільшого, відстоює позицію, своєї непричетності до правопорушення або визнання своїх дій службовою недбалістю, що визначає суттєво різний ступінь відповідальності.

Наявність юридичної освіти, досвіду специфічного роду діяльності варто оцінювати з позиції перспективи отримання від відповідного суб'єкта вагової інформації. Зміст останньої, значною мірою, залежатиме від готовності уповноваженої особи до комунікації із вказаною категорією осіб, зокрема й володіння знаннями та навичками розслідування розглядуваних категорій кримінальних проваджень, взагалі та в умовах протидії зокрема, розумінням механізму здійснення відповідної діяльності та пошуку даних, що формуватимуть цілісну картину вчиненого кримінального правопорушення. Таким чином наведене та інше визначатимуть потребу врахування в організації й планування слідчим своєї діяльності вже на момент виявлення відповідного факту.

Слід відзначити, що поінформованість нотаріуса щодо змісту й спрямованості зусиль, роль, мотиви, цілі, отримувані гонорари від протиправних дій з підтверджуючими даними та ін., можуть бути отримані зі свідчень інших співучасників, сторонніх осіб, змісту документів.

Важливого значення набуває й вивчення документів, з використанням яких правопорушники намагаються узаконити свої протиправні дії, а саме:
– відповідності законодавчим вимогам та внутрішнім регламентам органів, які їх видали;

- обов'язкові реквізити такі як дати оформлення, печатки, штампи органу місцевого самоврядування або державної адміністрації, що прийняла рішення;
- зобов'язання сторін, умови, особливості використання відповідних територій, здійснюваний контроль з боку державних органів і т. ін.

Ця перевірка спрямована на виявлення правильності вказаних даних, логічність аргументації, відповідність вимогам та процедурам, передбаченим законодавством [24].

Слід відзначити, що правомірність рішень державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування можна оцінити під час вивчення договорів купівлі-продажу, оренди, дарування, обміну земельних ділянок, кадастрових карт, державних реєстрів, судових рішень, Генерального плану населеного пункту і т. ін.

Окремого значення набуває й вивчення документів щодо набуття права на земельні ділянки на предмет виявлення невідповідностей в дотриманні процедури та належного їх оформлення.

Судово-слідча практика за фактами набуття права на земельні ділянки визначає, що розбіжності виявлялись в:

- реквізитах документів (дата, місце їх складання, наявність підписів, печаток, реєстраційних номерів, у кадастрових номерах, котрі не збігаються з даними у відповідних облікових базах (реєстрах, кадастрах тощо) у 57 % випадків;
- призначенні й статусі території, площі, місць розташування, межах, оціночної вартості земельних ділянок, наявності інфраструктури – 29 %;
- категоріях суб'єктів, уповноважених приймати відповідні рішення – 14 %.

Наведена сукупність не є вичерпною, проте, визначає, що окрім перевірки законності підстав для набуття права власності, належної уваги потребує оцінка дотримання всіх юридичних процедур в правильності оформлення документів.

Ці деталі часто приховують спроби маніпулювання даними для отримання неправомірної вигоди. Тому аналіз змісту документів є не менш важливим, ніж їх автентичність [56].

Виявлення будь-яких невідповідностей в змісті обумовлює необхідність приділення ретельної уваги цим та пов'язаними із ними документам, що може сприяти виявленню зловживань, фальсифікації та інших проявів в діях окремих суб'єктів. При цьому найбільшого поширення в документах набули невідповідність у датах, підроблені підписи, підчищення, дописки та ін., виявлення яких визначає необхідність призначення відповідних експертиз.

Таким чином зазначені та інші дії спрямовані на збір якомога більше доказів для встановлення об'єктивної істини та притягнення винних осіб до відповідальності [52].

Сукупність наведених й інших відомостей забезпечать визначення обставин не тільки досліджуваного епізоду протиправного діяння, а й фактів ще не виявлених на відповідний момент.

Розширення кількості даних про обставини досліджуваного протиправного діяння має сприяти пізнанню уповноваженою особою механізму вчинення незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Вагомого значення в цьому набуває виявлення фактів неодноразової зміни власника протягом незначного часового періоду. Цими діями правопорушники, з одного боку, намагаються приховати протиправний характер своїх дій, а з іншого – надати законності факту протиправного набуття права на землю покупцями.

Наведене дозволяє визначити цілі встановлення кінцевих набувачів права на земельні ділянки, які визначатимуть можливість:

- надання юридичної оцінки їх та діям всіх учасників правопорушення;
- повернення державі чи громаді втраченого права, компенсації завданих збитків;
- реалізації принципу невідворотності покарання для учасників конкретного факту;
- утримання осіб від намірів вчинення подібних протиправних діянь.

Такі відомості на початку розслідування набувають вагомого значення, оскільки сприятимуть ідентифікації всіх осіб, які можуть бути причетними до злочину, включаючи посадових осіб, нотаріусів, попередніх власників землі та потенційних бенефіціарів [198], а також «номіналів» – осіб, на яких тимчасово оформлені земельні ділянки.

Важливість встановлення вказаних осіб обумовлена тим, що уникнення ними кримінальної відповідальності, призводитиме до продовження протиправної діяльності з подальшою реалізацією своїх намірів більш кваліфіковано й зухвало, що можуть залишатись латентними або розслідування за якими не матиме судової перспективи. Крім того наведене обумовлює ускладнення повернення у власність громади чи держави земельних ділянок, а сумлінним особам, що стали жертвами неправомірних дій – завданих збитків і т. ін. Необхідність з'ясування обставин та змісту дій відповідних учасників за кожним фактом зміни власності, потребуватиме значної кількості часу. Цим, здебільшого, користуються правопорушники, приймаючи заходів спрямованих на приховування протиправної діяльності, здійснення тиску на поінформованих осіб, знищення документів, що ускладнює/унеможлиблює встановлення всіх обставин подій.

Не меншого значення набуває й інформація про рішення різного рівня рад, зокрема й про зміни статусу відповідних територій. Так, наприклад на пленарному засіданні Миколаївської обласної ради було розглянуто питання про зміни меж та категорії заповідного урочища місцевого значення "Андріївське" із переведенням його з категорії природоохоронної в лісогосподарського значення, з перспективою вирубки значної площі лісу, що постраждав від пожеж [2].

Здебільшого, подібні рішення спрямовуються на можливість безконтрольного, на власний розсуд, з мотивів особистої зацікавленості розпорядження відповідними територіями й їх ресурсами, без узгодження з державними установами та громадськістю.

Таким чином кожна операція, як наголошує О. С. Тарасенко, обумовлює необхідність участі в них посадових осіб (прийняття ними відповідних рішень), які мають можливість вчинити злочини певним способом [181, с.343].

При цьому зміни меж та категорій земель державного, місцевого значення декларуються під потреби громади, забезпечення сталого розвитку територій, ефективного використання земельних ресурсів і т. ін. Відповідно, належна увагу має зосереджуватись зокрема й на оцінці компетенції органів та осіб як в прийнятті відповідних рішень, так і дотриманні необхідної процедури.

Наведене підтверджується й результатами анкетування уповноважених осіб, які в 100 % визначили, що дослідження документів, спрямовується ними на:

- перевірку підстав та повноважень прийнятих відповідними суб'єктами рішень;
- підтвердження правомірності виділення земельних ділянок;
- дотримання процедур надання земельних ділянок встановленим нормам і регламенту тощо.

Наведені складові можуть бути більш деталізовані за змістовним їх наповненням у кожному конкретному випадку виявлення протиправних дій розглядуваної категорії. Таким чином належна увагу має зосереджуватись на оцінці компетенції органів та осіб як в прийнятті відповідних рішень, так і дотриманні необхідної процедури.

При цьому, як наголошує Р.М. Шехавцов, труднощі у доказуванні факту зловживання повноваженнями такими особами полягають у тому, що вони намагаються використовувати неточності, прогалини у нормативно-правовій регламентації як процедури надання публічних послуг, так і правовідносин щодо забезпечення реалізації яких вони надаються [194, с.1459].

Відомості про недоліки, фальсифікації або порушення можуть бути отримані від поінформованих про прийнятті рішень щодо виділення земельних ділянок посадовців та інших осіб. Цими суб'єктами можуть бути посадовці різного рівня органів місцевого самоврядування, які використовували свої

повноваження та корупційні зв'язки в незаконному набутті права на земельні ділянки державної або комунальної власності, а також інші суб'єкти, що мають особисту зацікавленість у вказаних діях та результатах.

Матеріали судово-слідчої практики демонструють, що до відповідальності притягуються рядові виконавці у 100 % випадків, а кінцеві замовники (бенефіціари) близько 23 %.

При цьому кінцеві набувачі права власності на землю державної або комунальної власності у 39 % випадків позиціонують себе сумлінними суб'єктами (набувачами прав) з демонстрацією всіма (100 %) зазначених осіб непоінформованості про обставини незаконного походження землі та дій, пов'язаних із нею.

Інші (61 %) вказаних осіб відмовляються від причетності до відповідного факту й намірів набуття права на землю, пояснюючи їх обмовою (57 %); здійсненого на них тиску (25 %); неправильною інтерпретацією колись висловленої ними думки про наміри набуття землі у власність (17 %).

Водночас ми не виключаємо можливості зайняття й іншої позиції відповідними учасниками з висуванням алібі, що варто оцінювати лінією захисту, спрямованою на уникнення (мінімізацію) відповідальності та/або необхідності повернення незаконно набутої землі державі або громаді.

Не меншого значення набуває й таке джерело інформації як особи безпосередньо або опосередковано поінформовані про обставини кримінального правопорушення. При цьому до категорії безпосередньо поінформованих осіб можуть бути віднесені: свідки, учасники рішень та дій, пов'язаних із незаконним набуттям прав на земельні ділянки та ін.

До опосередковано поінформованих: громадські активісти, суб'єкти, що здійснювали контролюючі функції та виявляли відповідні факти, власники (користувачі) землі, поруч з земельними наділами яких отримано дозвіл на користування земельними ділянками та ін.

Свідчення відповідних осіб мають суттєвого значення в отриманні вагомий сукупності інформації, достатньої й необхідної для прийняття рішення

про наявність складу кримінального правопорушення та необхідності внесення відомостей до ЄРДР.

Проте, за відсутності достатніх даних про причетність конкретних осіб, кримінальні провадження можуть розпочинатись за фактом виявлення ознак протиправного діяння. Від цього залежатиме з'ясування ролі із визначенням процесуального статусу особи вже на момент отримання інформації про обставини кримінального правопорушення.

Уповноважена особа може стикнутися із ситуацією, коли надані в свідченнях осіб дані суперечать відомостям, що містяться в документах та наявних матеріалах провадження. Критичність оцінки отримуваної інформації має виходити з того, що всі дані про обставини кримінального правопорушення та причетних до нього осіб підлягають перевірці та оцінці, а жодне джерело інформації не повинно мати категоричного сприйняття його істинності чи хибності.

Аналіз отримуваних даних дозволяє розпізнати й оцінити відповідні прояви з позиції наявності/відсутності складу протиправного діяння.

Наведене визначає, що за початковою інформацією складно, а досить часто, неможливо однозначно оцінити, осмислити й визначити зміст діяння та роль в ньому окремих учасників.

Розглядувані нами факти незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності реалізуються шляхом вчинення цілого ряду кримінальних правопорушень, серед яких можуть бути визначені передбачених КК України, такі як: ст. 190 Шахрайство; ст. 364 Зловживання владою або службовим становищем; ст. 365 2 Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги; ст. 358 Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; ст. 366 Службове підроблення. Водночас, сукупність статей з наведеного нами переліку для кожного окремого кримінального провадження за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності може бути індивідуальною. Водночас з'ясування механізму вчинення

правопорушниками змісту, послідовності й переліку протиправних діянь відбуватиметься вже під час розслідування. Тому в процесі розслідування викрита сукупність протиправних діянь, що об'єднана єдиним замислом, метою дій учасників з незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності визначатиме необхідність об'єднання їх в одне провадження.

Водночас, потребує уваги те, що чим більше відомостей буде отримано на момент реєстрації кримінального правопорушення, тим більшої судової перспективи воно набуває. Відповідно вже на момент виявлення та реєстрації відомостей в ЄРДР визначаються перспективи встановлення всіх обставин протиправного діяння та реалізації визначених ст. 2 КПК України завдань кримінального провадження.

Водночас в статті 214 Кримінального процесуального кодексу України міститься положення, що слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР [86], що мінімізує можливості уповноважених осіб на пошук й збір інформації поза кримінальним провадженням.

Наведене є складною системною діяльністю, здійснюваною належним суб'єктом у взаємодії з іншими суб'єктами в межах законодавства України, спрямованою на пошук фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена КК України.

Аналіз отримуваної інформації необхідно здійснювати за такими напрямками:

- діяльності суб'єкта, уповноваженого на прийняття рішення про відчуження земельних ділянок;
- діяльності ключових та другорядних учасників вчиненої події;
- особливостей руху товарно-матеріальних цінностей чи інших проявів.

Правильність оцінки уповноваженою особою наявних відомостей, їх вивчення та аналіз є ваговою складовою визначення напрямків пошуку ще не виявлених даних та викриття причетних до правопорушення осіб. При цьому зміст зібраних первинних матеріалів має демонструвати причинно-наслідкові зв'язки між діями відповідних осіб та відповідними наслідками. Це забезпечить повне та всебічне розслідування кримінального провадження зі встановленням всіх обставин правопорушення.

2.3. Організація й планування розслідування на початковому етапі

Організація й планування початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права власності на землю державної або комунальної власності в Україні, є критично важливими в реалізації завдань кримінального провадження.

При цьому планування розслідування в криміналістиці розуміють як визначення шляхів та способів розслідування; обставини, що підлягають встановленню в кримінальному провадженні, систему слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, їх зміст, послідовність проведення, строки виконання, котрі будуються на певному алгоритмі дій, що пов'язані з визначенням мети, принципів, умов, елементів, етапів та форм вираження планування [75, с. 49].

Водночас, вказана діяльність потребує належної уваги з наукової й практичної точок зору як загалом, так і з деталізацією із визначенням притаманних досліджуваним категоріям кримінальних правопорушень особливостей.

Реалізація зазначеного визначається потребою ретельної підготовки до збору й аналізу інформації, розробки детального плану дій та врахування специфіки умов, що сформувались на відповідний момент розслідування.

При цьому в криміналістичній науці наявна позиція науковців, котрі визначають, початковий етап розслідування як найбільш важливий й складний.

Так, А. Ф. Волобуєв початковий етап розслідування висвітлює сукупністю таких завдань:

- встановлення місця, часу та інших обставин вчиненого злочину, його суті, а також виявлення, фіксація та вилучення слідів, що з часом під впливом несприятливих умов можуть зникнути чи бути знищеними;
- встановлення, розшук і затримання особи (або вибір запобіжного заходу), підозрюваної у вчиненні злочину;
- збирання доказів, достатніх для пред'явлення підозри особі, хоча б за одним епізодом злочинної діяльності [18].

Значний перелік завдань демонструє з одного боку складність їх реалізації, з іншого – зміст й значення у встановленні обставин протиправного діяння та судової перспективи кримінального провадження. Наведені відомості дозволяють виділити початок даного етапу розслідування моментом внесення відомостей в ЄРДР та закінчення – оголошенням повідомлення про підозру.

Наша позиція підкріплюється й думками інших науковців. Так, І. В. Чурікова зазначає, що відрізок часу, з моменту отримання відомостей, які можуть свідчити про факт вчинення злочину і до моменту внесення відомостей до ЄРДР, є самостійною стадією кримінального процесу [190, с. 229].

Розглядуваним кримінальним правопорушенням, що характеризується складністю, такі критерії як плановість та організаційність мають посідати вагомого значення в діяльності уповноважених осіб. Наша позиція підтверджується й думками інших науковців, котрі складність організації й планування розслідування мінімізують за рахунок поділу цього процесу на етапи.

Так, Н. В. Кимлик, виділяє чотири етапи планування з їх деталізацію, спрямованою на правильну оцінку й виконання завдань розслідування [60, с. 106].

Таким чином розв'язання складних завдань вбачається не тільки в доцільності їх поділу на частини, а й виділенні зв'язків між ними. Ці зв'язки дозволяють уповноваженій особі як утримувати в полі зору більший масив даних та визначати характерні завдання, так й розширювати знання про зв'язки, що ще не знайшли свого відображення але як безпосередньо або опосередковано із ними пов'язані. Наведене за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, що можуть характеризуватись значною кількістю учасників, епізодів протиправної діяльності, різних механізмів реалізації правопорушниками своїх задум і т. ін., набуває вагомого значення.

При цьому розумова діяльність уповноваженої особи, спрямована на вирішення складних завдань з мінімізацією без необхідності тримання в пам'яті значних обсягів інформації, дозволяє раціонально використати час на опрацювання та реалізацію проведення процесуальних дій. Час, як основну категорію організації й оцінки діяльності відповідного суб'єкта в реалізації ним завдань кримінального провадження, доцільно розглядати як з позиції запланованих та здійснених дій у відповідний момент, так і його проміжок тобто тривалість існування явища (процесу). Зазначена категорія безпосередньо знаходить свого відображення у строках розслідування кримінальних проваджень, визначених відповідними нормами КПК України.

Таким чином планування з урахуванням часових критеріїв дозволяє оцінити перспективи як окремих слідчих (розшукових) дій, так і розслідування в цілому.

В тій чи іншій мірі уповноважена особа може прогнозувати варіанти розвитку процесу розслідування, зокрема й щодо зайнятої конкретними учасниками позиції та можливості отримання, в ході проведення окремих слідчих (розшукових) дій, відповідного результату [42, с.858].

При цьому в умовах інформаційної невизначеності, характерної для початкового етапу розслідування, досить високим, є ризик помилкових рішень, рівень яких зворотно пропорційний наявній кількості даних та вмінню уповноваженої особи їх використовувати.

Ризик, В. О. Коновалова, розглядає як можливість втрачати, або отримувати інформацію, важливу для розслідування в умовах дефіциту такої, її вірогідного характеру, особистості та її психологічних особливостей, по відношенню до якої приймаються дії або прийоми, пов'язані з тактичним ризиком [68, с.54].

Цей процес, досить часто, пов'язаний зі сприйняттям розрізнених, на перший погляд, не пов'язаних між собою відомостей та спробами їх об'єднання в цілісну картину, котра пояснюватиме обставини кримінального правопорушення.

Відповідно виникає потреба застосування певної кількості засобів й заходів, методів пізнання (зокрема й такого як синтез), в отриманні нових знань про об'єкт, шляхом вивчення й поєднання фрагментарного характеру відомостей у цілісну картину досліджуваного явища (події, факту). В цій діяльності вагомого значення набуває правильне визначення ключових обставин кримінального правопорушення, розв'язання яких потребує першочерговості. Втім, слід відзначити, що в кримінальному провадженні немає неважливих обставин, котрі мають другорядне значення чи не потребують належної уваги з боку уповноважених осіб. Тому всі обставини (явища, події, факти) вимагають від суб'єктів розслідування того рівня концентрації уваги, що забезпечить їх всебічне з найменшим проміжком часу, пізнання. Це сприятиме визначенню напрямків здійснення пошукових дій, переліку та послідовності застосування заходів й засобів, раціонального використання наявних в уповноваженій особи ресурсів.

Таким чином прийняття рішень в умовах інформаційної невизначеності, по суті, зводиться до вибору наявних альтернатив, які в тій чи іншій мірі можуть характеризуватися різним рівнем потенційних ризиків. Водночас між професійним рівнем уповноваженої особи та вибором ним альтернатив може простежуватись зворотно-пропорційна залежність. Так, чим вищий фах зазначеного суб'єкта, тим меншою є ймовірність обрання помилкових, в прийнятті рішень, варіантів.

Наша думка підтверджується й результатами анкетування уповноважених осіб 98 % яких визначили, що чим більше наявного досвіду діяльності взагалі та розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності зокрема, тим менше труднощів в прийнятті рішень та кількості допущених помилок.

Слід відзначити, що більшість теорій, присвячених здійсненню вибору в умовах невизначеності або ризику є послідовними та когнітивними й припускають, що люди оцінюють бажаність і ймовірність можливих результатів вибору альтернатив й інтегрують цю інформацію за допомогою деякого типу обчислення, заснованого на очікуваннях, щоб прийти до вирішення [203].

У даному випадку оцінка очікуваного та отриманого результату здійснюватиметься з позиції ступеню їх відповідності як критерію правильності та своєчасності вибору варіантів в прийнятті рішень. Це визначає потребу здійснення уповноваженими особами такого рівня організації розслідування, що унеможливить уникнення кримінальної відповідальності, а також забезпечить мінімізацію вчинення розглядуваних фактів у майбутньому.

Наведені підтверджується й результатами анкетування уповноважених осіб, які (100 %) наголосили, що використовують планування своєї діяльності під час розслідування за досліджуваними кримінальними правопорушеннями.

Напрями пізнавальної діяльності, як правило, визначаються конкретною слідчою ситуацією, а також низкою чинників, до яких належать: наявність інформації про вчинення протидії підозрюваним; наявність джерела невідомої інформації про протидію; виявлені взаємозв'язки особи злочинця (посадової особи) з вчиненням протидії слідству [108].

При цьому вагомими складовими процесу пізнання обставин кримінального правопорушення можуть обумовлюватись пошуковою активністю та аналітичною діяльністю уповноваженої особи.

На підставі вивчення наявних на відповідний момент розслідування відомостей можуть::

- окреслюватись напрямки пошуку ще не виявлених відомостей,
- оцінюватись як відомості, котрі підтверджують або спростовують наявність відповідного факту та множинності кримінальних правопорушень, що вчинені в рамках нього;
- з'ясовуватись сукупність епізодів протиправної діяльності;
- виявлятись несприятливі обставини, прояви протидії досудовому розслідуванню;
- визначатись коло учасників та роль кожного з них;
- пояснюватись як механізм вчинення кримінального правопорушення в цілому, так і окремі його обставини;
- оцінюватись результативність застосованих уповноваженими особами засобів й заходів;
- визначатись види сформованих слідчих ситуацій та шляхи їх розв'язання;
- плануватись й організовуватись до застосування заходи й засоби, характерні для початкового етапу розслідування і т. ін.

Цей перелік не є вичерпним, проте демонструє зміст й особливості діяльності уповноваженої особи за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Усвідомлення слідчим завдань, як тактичного, так і організаційного рівня дозволить правильно оцінювати масштаб задач із визначенням шляхів їх розв'язання.

Таким чином планування розслідування потребує виваженого підходу до отримання й застосування вагомої інформації. Наше твердження ґрунтується на протилежних позиціях уповноважених осіб щодо моменту застосування отриманих криміналістично-вагомих даних.

Так, одна частина (67 %) проанкетованих уповноважених осіб визначає, що мінімізація проміжку часу з моменту отримання до використання інформації обумовлюватиме її ефективність. Цей стереотип ґрунтується на переконаннях про втрату актуальності інформації з плином часу, що набуває особливого значення в умовах інформаційних технологій та труднощів

своєчасного отримання необхідної сукупності відомостей, характерних для початкового етапу розслідування.

Для іншої частини проанкетованих (33 %) характерна позиція, що передчасне застосування відомостей може призводити до меншої їх результативності, а також завчасного викриття рівня поінформованості уповноважених осіб перед незацікавленими у результатах розслідування суб'єктами.

Слід відзначити, що ефективність організаційної діяльності уповноважених осіб з виявлення та використання відомостей під час розслідування оцінюватиметься шляхом порівняння запланованих та отриманих результатів.

Крім того варто назвати й те, що уповноважена особа може не повністю усвідомлювати значення наявних у неї відомостей та потенціал їх використання.

Таким чином наведене доцільно розглядати за наявності певної сукупності даних, які потребують аналізу, оцінки, систематизації з позиції:

- рівня її доказового значення,
- можливості впливу на відповідного учасника й зайняту ним лінію поведінки;
- кількості, послідовності, моменту застосування заходів й засобів;
- прогнозування очікуваного результату;
- необхідності коригування дій (заходів) із застосування наявної інформації і т.ін.

Наведена сукупність компонентів не є вичерпною, проте демонструє потребу їх врахування як передумов ґрунтового підходу до планування розслідування.

Серед переліку характерних ознак початкового етапу розслідування І. В. Пиріг визначає: недостатню інформативність; дефіцит часу для проведення СРД, велику кількість версій, що потрібно перевіряти [115, с. 165].

Таким чином наведена позиція демонструє залежність між недостатньою інформативністю, дефіцитом часу для проведення СРД та версіями. Припущення про відповідні факти (явища, події) в умовах інформаційної

невизначеності, характерної для початкового етапу набувають вагомого значення в організації й проведенні розслідування. Слід відзначити, що питанням версій, як науковій категорії та версіюванню як практичної діяльності приділено значної уваги в криміналістичній науці. Водночас, вважаємо за необхідне розглянути особливості процесу здійснення цієї діяльності під час організації й проведення розслідування за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. Вагомого місця в криміналістичній літературі приділяється увага типовим та конкретним версіям, розмежування яких здійснюється з позиції їх призначення.

Так, якщо конкретні слідчі версії, наголошує В. В. Тіщенко, конструюються під час розслідування кожного окремого злочину з урахуванням його індивідуальних особливостей, то типові версії є результатом наукового аналізу й узагальнення по відповідній категорії кримінальних справ і мають допомогти слідчому розробити відповідні версії в конкретній ситуації [184, с. 665].

Версії, у даному випадку, розглядаються інструментарієм, що має, організаційний, тактичний й пізнавальних характер, з використанням якого формуватиметься розуміння ситуацій та визначення напрямків її розв'язання.

Деталізуючи процес планування Б. Ю. Бистрицький визначає, що підстави планування залежать від кількості висунутих версій і виявлених злочинних епізодів, слідчої ситуації, що склалася та інших факторів об'єктивного характеру [6, с. 94].

Криміналістичною наукою не обмежується максимальна кількість версій, проте висуваються вимоги дотримання принципів: доцільності, реальності, логічності, обґрунтованості тощо. Так, не обґрунтоване збільшення кількості версій може призвести до складності або формального їх відпрацювання, що варто оцінювати з практичної точки зору та закономірних сумнівів їх ефективності й доцільності існування як наукової категорії. Наша позиція підтверджується й думками інших авторів. Так, дослідження і подальше розроблення концепції типових версій, О. В. Синчук, визначає одним з

перспективних напрямів удосконалення та оптимізації процесу розкриття, розслідування та попередження окремих видів кримінальних правопорушень [170, с. 8].

Завдяки цьому вирішення завдань набуває закономірної активізації у пошуку слідів кримінального правопорушення з поясненням механізму їх утворення, побудовою програм їх виявлення, вилучення, дослідження й використання. При цьому неоднозначною є значимість типових слідчих версій.

Так, пізнавальна їх роль, як наголошує О. В. Синчук, слугує своєрідним орієнтиром високого рівня абстракції, до якого може звертатися уповноважена особа при розслідуванні конкретного кримінального правопорушення. Організаційна їх роль полягає в сприянні розслідуванню у складних, поліваріантних ситуаціях, роблячи його більш цілеспрямованим і продуктивним. Тактична роль типових версій, на думку автора, реалізується в тому, що вони є своєрідним зародком для висування загальних, а іноді і окремих слідчих версій щодо конкретного кримінального провадження [171, с. 223-225].

Цим, по суті, розширюються можливості уповноваженої особи не тільки діяти в різних умовах, а й отримувати криміналістично-вагому інформацію, що набуває особливого значення в обстановці неочевидності, характерної для початкового етапу розслідування

Умови неочевидності є вагомим критерієм діяльності уповноважених осіб за вказаними фактами, що обумовлює необхідність використання пізнавальної організаційної й тактичної функції версій. Їх роль може демонструватись з позиції наповнення змістом послідовності тих періодів, котрі проходять версії.

Версії, по суті, можуть демонструвати обставини, що потребують встановлення за розглядуваними фактами й можуть сприяти правильній оцінці й поясненню:

- випадків підробки документів;
- проявів корупційних дій з боку посадових осіб,
- спрямованості дій відповідних осіб з оцінкою ступеня співучасті;

- ролі кожного учасника та наявність зв'язків між ними;
- ступеню усвідомлення учасниками окремих дій та оцінки як загального протиправного задуму із заволодіння правом на землю державної або комунальної власності і т. ін.

Наведені нами висновки базуються на результатах анкетування уповноважених осіб, які визначили, що версії ними використовуються для пояснення:

- спрямованість дій відповідних учасників – 100 %;
- спрямованості дій відповідних осіб з оцінкою ступеня співучасті – 100 %;
- ролі кожного учасника та наявності зв'язків між ними – 100 %;
- випадків підробки документів – 87 %;
- корупційних проявів з боку посадових осіб – 85 % .

Окремого значення набувають й результати дослідження, що демонструють можливості використання суб'єктами розслідування версій. Так, за результатами анкетування всі (100 %) уповноважені особи наголосили на використанні ними типових та конкретних (специфічних) версій в розслідуванні кримінальних правопорушень за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Відповідно, вагомого значення за фактом незаконного заволодіння правом на землю державної або комунальної власності полягає у встановленні завданих їм збитків. Для цього мають використовуватись обчислення ринкової вартості незаконно набутого майна, недоотриманих податків, упущеної вигоди від перешкоджання/неможливості проведення господарської діяльності, зниження фінансової привабливості для інвесторів, потреб відновлення попереднього стану відповідних земельних ділянок і т. ін. Ці дані можуть розширити уявлення й припущення уповноважених осіб спрямованість дій, намірів, переслідуваних відповідними суб'єктами цілей, так і правильної юридичної оцінки дій кожного учасника протиправного діяння.

Таким чином, початковий етап розслідування відіграє критичну роль у формуванні подальшої стратегії дій. Збір і аналіз початкової інформації,

встановлення обсягу шкоди, визначення кола причетних осіб і мотивів злочину створюють основу для ефективного і результативного розслідування, що сприяє справедливому покаранню винних і відновленню порушених прав власності на землю [196].

Поспішна оцінка або не належна увага зазначеним обставинам, що наповнюють змістом суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, досить часто, призводить до помилкової кваліфікації дій відповідних суб'єктів. З позиції криміналістики правильна оцінка переслідуваних мети, мотивів та ін., дозволяє належним чином оцінити особу правопорушника та визначити сукупність організаційних й тактичних дій з кожним окремим учасником з одного боку та сформулювати уявлення з визначенням заходів, спрямованих на реалізацію завдань кримінального провадження – з іншого.

Все зазначене дозволяє наголосити, що слідчі версії на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень про незаконне набуття права на землю державної або комунальної власності можуть висуватись щодо:

- кола учасників (основних, другорядних);
- ролі кожного учасника з оцінкою ступеня співучасті та наявності зв'язків між ними;
- ступеню усвідомлення учасниками дій та оцінки протиправного задуму;
- спрямованість дій відповідних учасників;
- засобів й заходів (підробки документів, отримання доступу до вагомої інформації, її фальсифікація і т. ін.), зосереджених як на реалізації протиправних намірів, так і приховуванні факту протиправних діянь;
- можливої причетності до інших фактів, ще не виявлених, або за якими не встановлено винуватців і т. ін.

Наведений перелік напрямків щодо яких можуть використовуватись слідчі версії не є вичерпним, проте це демонструє їх зміст й значення для організації розслідування взагалі та початкового етапу зокрема. По суті, наведений перелік слідчих версій відображує зміст завдань, які ставляться на вирішення уповноваженої особи на відповідному етапі розслідування, у

відповідності до обстановки та сукупності інших обставин, що його характеризують.

Висновки до розділу 2

1. Поінформованість уповноважених осіб щодо особливостей діяльності в сфері земельних відносин та оцінки дій з позиції механізму вчинення кримінального правопорушення може бути сформована на підставі наданих відомостей, що містяться у відповідних реєстрах:, таких установ, як: Державний реєстр сертифікованих інженерів землевпорядників; Державний реєстр сертифікованих інженерів-геодезистів; Державний реєстр оцінювачів з експертної грошової оцінки; Довідник показників нормативної грошової оцінки земель населених пунктів; Довідник показників нормативної грошової оцінки с/г угідь; Державний реєстр географічних назв тощо та фахівців відповідного профілю діяльності, які працюють із ними.

Сукупність нормативно-правових актів, що регулюють земельні правовідносини мають уповноваженими особами вірно розумітись з позиції повноважень та механізму використання відповідними суб'єктами, з урахуванням змін, зокрема й обумовлених воєнним станом, що сприятиме своєчасній та вірній правовій оцінці дій відповідних суб'єктів, належному сприйняттю сформованих умов розслідування, шляхів вставлення обставин кримінального правопорушення, ролі в ньому кожного окремого учасника і т. ін.

2. Значення вивчення документів, з використанням яких правопорушники реалізують наміри узаконити свої протиправні дії, спрямовані на встановлення: відповідності законодавчим вимогам та внутрішнім регламентам органів, які їх видали; наявності обов'язкових реквізитів таких як дати оформлення, печатки, штампи органу місцевого самоврядування або державної адміністрації, що прийняла рішення; зобов'язань сторін, умов, особливостей використання

відповідних територій, здійснюваного контролю з боку державних органів і т. ін.

За фактами набуття права на земельні ділянки розбіжності виявляються: в реквізитах документів (дата, місце їх складання, наявність підписів, печаток, реєстраційних номерів, у кадастрових номерах, котрі не збігаються з даними у відповідних облікових базах (реєстрах, кадастрах тощо) у 57 % випадків; призначенні й статусі території, площі, місць розташування, межах, оціночній вартості земельних ділянок, наявності інфраструктури – 29 %; суб'єктах, уповноважених приймати відповідні рішення –14 %.

3 Розв'язання складних завдань на початковому етапі розслідування доцільно здійснювати шляхом їх поділу на частини, з виділенням між ними зв'язків, що забезпечить уповноваженій особі можливість не тільки утримувати в полі зору більший масив даних та визначати характерні завдання, а й розширювати знання про взаємозалежності, що безпосередньо або опосередковано їх визначають. Розглядувані зв'язки між компонентами складних завдань забезпечуватимуть можливість як вірної оцінки кожного окремого елемента, так і завдання в цілому, а також вірного сприйняття умов, що формуються на початковому етапі розслідування.

Умови діяльності на початковому етапі розслідування обумовлені трьома ключовими компонентами: 1. недоліками в організації й проведенні розслідування, що залишають можливість особам, причетним до кримінальних правопорушень за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності уникати відповідальності; 2. добре спланованим й організованим характером підготовки до вчинення й маскування кримінального правопорушення, прийняття заходів протидії; 3. труднощами правоохоронців реалізувати заходи, спрямовані на виконання завдань кримінального провадження, які потребують врахування/вирішення уповноваженим особам.

4. Значення організації й планування розслідування може бути оцінене з позиції: визначеного механізму вчинення протиправних діянь; надання юридичної оцінки діям всіх учасників правопорушення; відновлення

порушених прав та компенсації завданих збитків державі чи громаді; розробки рекомендацій для впровадження їх в діяльність органів досудового розслідування; покращення криміногенної обстановки в державі; реалізація принципу невідворотності покарання для учасників конкретного факту, а для інших осіб, котрі мають наміри вчинити подібні діяння –вплив профілактичного характеру.

РОЗДІЛ 3

ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ НАБУТТЯМ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

3.1. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з матеріальних джерел

Вагомим місцем в фіксації фактів вчинення кримінальних правопорушень взагалі та таких як незаконне набуття права на землю державної або комунальної власності зокрема посідає така слідча (розшукова) дія як огляд. При цьому найбільшого поширення за кримінальними правопорушеннями досліджуваної категорії набули огляди земельних ділянок та документів.

Так, проанкетовані уповноважені особи пояснили, що за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності отримують криміналістично-вагому інформацію під час оглядів: документів у 100 % випадках; земельних ділянок – 93 %.

Це обумовлює необхідність зосередження належної уваги, у першу чергу, даним оглядам із визначенням організаційно-тактичних особливостей їх проведення за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Слід відзначити, що проведення огляду місця події розглядалось в роботах багатьох дослідників. Проте поза належною увагою науковців залишились питання проведення огляду земельної ділянки державної або комунальної власності за фактом незаконного набуття права на неї. Це, як наголошує Я.О. Дякін, призводить до того, що практичні працівники допускають процесуальні та тактичні помилки [46, с. 140].

У свою чергу, аналізуючи практику розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, можна зробити висновки, що допущені уповноваженими особами при проведенні огляду земельної ділянки порушення та недоліки, в більшості випадків, стають підставою для винесення виправдувального вироку. Таким чином недостатня розробленість зазначеної проблематики, практичний досвід уповноважених осіб та інше обумовлюють формування для сторони обвинувачення труднощі досягнення позитивного результату огляду, як засобу отримання доказів.

Все зазначене зумовлює необхідність уповноважених осіб приділення уваги визначенню: підстав, мети; учасників; переліку й порядку застосовуваних науково-технічних засобів і т. ін. при проведенні огляду земельної ділянки. Таким чином розв'язання зазначеного нам вбачається як в теоретичній так і практичній площинах.

Огляд відноситься до першочергових, невідкладних слідчих (розшукових) дій, що набувають особливого значення на початку розслідування.

Частина 1 статті 237 КПК України визначає, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних [85].

При цьому, серед особливостей організації огляду місця події – земельної ділянки при розслідуванні незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності може бути визначено, що його проведення здійснюється після внесення відомостей до ЄРДР та отримання всіх необхідних документів на цю земельну ділянку.

Вказана особливість полягає в тому, що до внесення відомостей в ЄРДР, без жодних документів на вказану земельну ділянку, уповноважена особа може відчувати труднощі з розумінням порядку проведення, виділення зокрема й з використанням конкретного напрямку фахівців, науково-технічних засобів, основних й другорядних об'єктів, а також їх фіксації в протоколі та додатках до нього [39, с.226]. Крім того, земельна ділянка може не відповідати технічним та

фізичним характеристикам описаним в документах, що надають право власності на неї. Особливо, коли ці документи отримано в неправомірний спосіб.

Варто відзначити, що огляд земельної ділянки при розслідуванні незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності проводиться у відповідності до вимог КПК України. Частина 2 статті 237 КПК України визначає, що огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи [86].

Особливий режим реалізації даної процесуальної дії здійснюється на підставі ухвали слідчого судді з метою дотримання прав особи, передбачених ст. 30 Конституції України "[72], Загальною декларацією прав людини [20], Міжнародним пактом про громадські і політичні права [130] та Європейською конвенцією з прав людини [47] та ін.

Водночас, якщо ділянка місцевості, розташована за межами населеного пункту, перебуває у власності органу місцевого самоврядування, ухвали на проведення огляду з боку слідчого судді не потрібно.

Організація огляду земельної ділянки, право власності на яку набуто незаконним шляхом, має застосовуватись з урахуванням відповідних особливостей. За відсутності будь-яких орієнтирів, котрі дозволяють визначити, що саме ця ділянка стала предметом злочинного посягання, неодмінно виникнуть труднощі в організації її огляду, а можливість помилкового визначення місця, поставить під сумнів результативність, а відтак і доцільність його проведення у даний момент. Крім того, про проведення огляду як прояв активності правоохоронних органів до відповідного факту, може стати відомо правопорушникам та не зацікавленим у розслідуванні особам. Прийняті ними заходи з протидії шляхом приховування слідів вчиненого діяння, фальсифікації доказової інформації, опрацювання алібі та інше [119, с. 81], ускладнять збір доказової інформації та судову перспективу кримінального провадження.

Тому планування огляду, на нашу думку, доцільно розглядати вже після отримання необхідних даних про ділянку землі, що стала об'єктом посягання як оперативним шляхом, так і з відкритих джерел. Так, Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру [29], на веб-ресурсі надає можливість отримання відомостей щодо кількості відчужених земельних ділянок в штуках, вартості динаміці по місячно, в розрізі областей.

Вагомим місцем в підготовці до проведення слідчого огляду полягає в його поділі на такі складові, що здійснюються до виїзду та по прибуттю на місце проведення огляду.

З урахуванням потреб огляду ділянки землі державної або комунальної власності, що стала об'єктом посягання дозволяє виділити наступні ключові організаційно-підготовчі заходи, що визначають необхідність:

- з'ясувати форму власності земельної ділянки,
- отримати, у разі необхідності, дозвіл суду на проведення її огляду,
- визначити, з урахуванням умов збройної агресії РФ проти України заходи й засоби забезпечення безпеки учасників та сторонніх осіб;
- окреслити перелік обставин, котрі необхідно з'ясувати (виявити, зафіксувати);
- підготувати технічні засоби, необхідні для проведення огляду місця події,
- визначити склад слідчої групи та залучити до участі в огляді місця події понятих, інших учасників в залежності від сформованої на відповідний момент ситуації і т. ін.

Водночас, у залежності від обставин, можливе застосування уповноваженою особою інших заходів й засобів, знань за напрямками діяльності відповідних спеціалістів. На практиці до проведення такої категорії оглядів земельних ділянок можуть залучатись наступні спеціалісти:

- сертифіковані інженери-геодезисти, відомості про яких внесені в Державний реєстр сертифікованих інженерів-геодезистів [30];
- сертифіковані інженери-землевпорядники, відомості про яких внесені в Державний реєстр сертифікованих інженерів-землевпорядників [31];

- землевпорядників об'єднаної територіальної громади, міста або обласні спеціалісти-представники Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру;
- представників територіальних підрозділів Державної екологічної інспекції Міністерства охорони навколишнього природного середовища;
- агрономів і т. ін.

Наведений перелік не є виключним проте, у залежності від потреб може розширюватись іншими спеціалістами. На розсуд слідчого можуть бути залучені й спеціалісти інших напрямків діяльності зокрема й з метою отримання моделі ділянки місцевості із використанням лазерного сканування місцевості для просторового її моделювання [12].

При цьому, на прикладі планування розміщення автомагістралей та їх проектування, де використання технології LIDAR з фотограмметричним картографуванням, що забезпечує прискорення діяльності, економії часу та коштів [204], можуть бути продемонстровані можливості використані в формуванні просторової моделі земельної ділянки державної або комунальної власності, на яку незаконно набуто право власності.

Слід відзначити, що науково-технічний прогрес визначає можливості застосування й інших науково-технічних засобів, зокрема й бортового лазерного картографу місцевості ALTM 3100EA канадської фірми Optech [199]. Це дозволить отримати відомості про форму рельєфу відповідної ділянки місцевості, що особливого значення набуває в складно доступних місцях в умовах крутих схилів, заболочених місцин і т. ін..

Для відео-, фотофіксації доцільно, як наголошує І.В. Пиріг, застосовувати безпілотні літальні апарати (БПЛА) [114, с. 3258].

Не меншого значення набуває й необхідність визначення на місцевості контрольних точок GPS. Проте, варто відзначити, що обрання технічних засобів, функціонування яких передбачає Інтернет зв'язок має здійснюватись із урахуванням можливої його відсутності у відповідній місцевості, або з урахуванням перебоїв в діяльності мобільного оператора [39].

При цьому реалізація зазначеного, по суті збігається з проведенням загального огляду, обходу території з орієнтуванням на місцевості, обранням як методу проведення огляду, так і контрольних точок для здійснення фото-, відео фіксації. Наведене сприятиме реалізації твердження, що в криміналістиці поняття огляду місця події має містити специфіку огляду різновиду об'єктів, які регламентовані законом, де кожний об'єкт пізнання вимагає спеціальної технології його дослідження, особливої методики вивчення й обробки [105, с.4].

Водночас прогнозування необхідності відповідних засобів й заходів по прибуттю на місце проведення огляду можуть потребувати як коригування так і застосування інших.

По прибуттю уповноважена особа може стикнутися з двома основними ситуаціями при проведенні огляду земельної ділянки:

1. Земельна ділянка не має ознак діяльності людини (земельний наділ перебуває в природному стані з ознаками тривалого простою). Під час огляду сприйматимуться природнього характеру й перебігу процесу без ознак штучного походження й втручання в обстановку. Виявлені зміни можуть мати ознаки (заростання багаторічними бур'янами, чагарниками, деревами, ущільнення верхнього шару ґрунту, виражена мікрорельєфність, нерівномірний трав'яний покрив, відсутність слідів техніки, наявність ерозії і т. ін.) того, що ділянка землі тривалий час не оброблялась. При цьому вагомому значення в правильному сприйнятті мають виступати земельні наділи, розміщені у безпосередній близькості, котрі можуть виступити об'єктом в співставленні з виявленням схожих та відмінних ознак.

2. Земельна ділянка має ознаки людської діяльності (активності). Оцінка зазначеного може бути здійснена на підставі виявлення ознак діяльності людини, тобто провів, що мають штучне походження й спрямовані на можливості використання, зокрема:

– слідів транспортних засобів, діяльності сільськогосподарської, будівельної та іншої техніки, зміни природної рослинності, ґрунту, наявність побутових відходів;

- меж у вигляді огорожі, табличок, вказівників на приналежність території фізичній чи юридичній особі;
- протипожежної смуги чи рову, паркану по периметру ділянки, що ускладнює/унеможлиблює переміщення по відповідній місцевості;
- осіб, які виконують діяльність пов'язану із використанням чи її забезпечення на вказаній земельній ділянці;
- охорони постійного чи тимчасового характеру, використання технічних засобів охорони (камер відеоспостереження, детекторів руху і т. ін.)

Виявлені сліди, споруди, технічні та інші засоби можуть надати характеристику використання за призначенням земельної ділянки.

Вагомого значення набуває й стаття 19. Земельного кодексу України, що визначає категорії земель України, які за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії:

- а) землі сільськогосподарського призначення;
- б) землі житлової та громадської забудови;
- в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- г) землі оздоровчого призначення;
- г) землі рекреаційного призначення;
- д) землі історико-культурного призначення;
- е) землі лісогосподарського призначення;
- є) землі водного фонду;
- ж) землі промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення [54].

Наведений перелік має враховуватись уповноваженою особою в проведенні огляду з вірною оцінкою цільового призначення земель. Це забезпечить оперування відповідними термінами з однозначним їх сприйняттям різними суб'єктами в рамках кримінального провадження, оцінкою й визначенням обставин вчиненого діяння та здійснення організаційних заходів при проведенні розслідування.

Судово-слідча практика демонструє, що найбільшого поширення за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності набули такі види використання земель за призначенням: житлового – 79 %; сільськогосподарського – 17 %, промислового – 4 % характеру.

Визначення цільового призначення використання земель може бути здійснено за ознаками, зокрема:

- житлового (особистого господарства (домоволодіння) оцінюватиметься за присутністю будівель капітальних чи тимчасового характеру, комунікацій, техніки, впорядкованість земельної ділянки, насадження дерев, кущів і т. ін..
- сільського господарського виробництва може характеризуватись наявністю обробленого ґрунту, посівів культурних рослин, агротехнічних споруд і т. ін.;
- промислового (виробничого) характеру – виявленням капітальних будівель виробничого чи допоміжного призначення, техніки, обладнання, під'їзних шляхів і т. ін.

Наведений перелік не є вичерпним, проте за ознаками використання може демонструвати цільове її призначення. Приділення під час проведення огляду належної уваги зазначеним обставинам забезпечать підґрунтя для формування картини вчиненого кримінального правопорушення. Реалізація зазначеного обумовлюватиме потребу використання відповідних фахівців, застосування прийомів, методів як фото-, відеозапису, так і проведення огляду

Так, у разі огляду ділянок, що не мають ознак використання доцільними до застосування є секторний, векторний, фронтальний методи огляду.

За тими, які мають ознаки використання – ексцентричний, концентричний, фронтальний. Зокрема для огляду земельної ділянки, що використовується для приватного домогосподарства найбільш доцільними є ексцентричний та концентричний методи. У різі огляду земель сільського господарського чи виробничого використання – ексцентричний, концентричний, фронтальний методи.

Обрання поміж вказаних або інших методів проведення огляду визначається у кожному конкретному випадку залежно від умов (розміщення,

рельєфу) місцевості та наявних на земельній ділянці об'єктів (споруд, слідів) та спрямоване на реалізацію завдань розглядуваної слідчої (розшукової) дії.

Наведені нами умови обстановки місця огляду демонструватимуть потребу уповноваженої особи приймати рішення про його проведення із застосуванням спеціалістів відповідного роду діяльності, науково-технічних засобів, заходів, прийомів та методів.

Проведеним анкетуванням уповноважених осіб нами з'ясовано, що на момент проведення огляду місця події, земельна ділянка не мала ознак діяльності людини у 73 % випадках. При цьому всі 100 % уповноважених осіб визначали, що чим пізніше було виявлено факт незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності з моменту отримання можливості розпоряджатися нею, тим більшу кількість ознак використання вона містила

Наведені дані можуть бути пояснені з позиції тривалості процесу користування незаконно набутою землею. При цьому за сукупністю та ступенем вияву ознак можуть бути побудовані припущення про час цих змін та зв'язок із фактом незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності Крім того наведені відомості дозволятимуть правильно оцінити дії відповідних суб'єктів з позиції диспозиції статті 197-1 КК України (Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво).

Таким чином наведені відомості демонструють, що проведення огляду земельної ділянки за значною кількістю проваджень не є негайним та потребує належної підготовки.

Обрання відповідних методів має здійснюватись з урахуванням необхідності вивчення й фіксації обстановки (розміщення, площі, рельєфу та ін.), спрямованої на одержання вагової інформації у встановлення обставин кримінального правопорушення.

Окремого значення в отриманні криміналістично-вагової інформації набуває й огляд документів. Це обумовлено тим, що в кримінальних правопорушеннях за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності зловмисники використовують різного роду

документи, що можуть бути як джерелами криміналістично-вагомої інформації, так і речовими доказами.

Кримінально-процесуальний кодекс України документом визначає спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1, ст. 99 КПК) [86].

При цьому сучасний розвиток людства призвів до переходу на електронний обмін інформацією у вигляді машинного коду, що, у свою чергу, обумовило необхідність запровадження терміну електронний документ.

Електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [134]. Електронні документи можуть містити вагому кількість відомостей про обставини вчинення незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. Водночас уповноваженим особам необхідно розуміти, де саме можуть зберігатись важливі для встановлення обставин кримінального правопорушення дані та в який спосіб можливо їх отримати.

Так, проанкетовані уповноважені особи визначили, що інформація про зберігання криміналістично-вагомих відомостей як в друкованому, так і в електронному вигляді (аудіо, відео файлах, документах і т. ін.) може бути отримана:

- від учасників кримінального правопорушення – 100 %;
- в оперативний спосіб – 87 %;
- під час проведення обшуків та виявлення документації (записних книжок, нотатків), які міститимуть посилання, паролі до акаунтів хмарних сервісів 79 %;
- у результаті вивчення матеріалів кримінального провадження та висування версій 53 %;
- в рамках тимчасового доступу, у відповідності до ст. 159 КПК України до електронних ІТ-систем компаній, що надають послуги хмарного зберігання даних 39 %.

Слід відзначити, що в сучасних умовах використання хмарних сервісів зберігання інформації набуло значного поширення. Водночас, при розслідуванні кримінальних правопорушень уповноважені особи стикаються з відсутністю механізму реалізації тимчасового доступу до криміналістично-вагомої інформації, що зберігається у вказаних сервісах, оскільки компанії, що їх надають перебувають за межами України. Це, на нашу думку, може пояснювати причину доволі низького рівня використання цих відомостей проанкетованими уповноваженими особами.

Водночас, ці сервіси дозволяють уповноваженій особі отримати відомості про каталог папок, файлів розміщених у сховищі, час та авторство створення й хронологію їх редагування. Зазначену інформацію має бути відображено в протоколі огляду, так само, як і постійне посилання в мережі Інтернет на документ, що оглядається, якщо на момент доступу слідчого до хмарного сервісу таке посилання було створене володільцем акаунту [62, с. 189].

Оглядаючи документи, розміщені в мережі Інтернет, зокрема й в хмарних сервісах, в протоколі мають позначатись його адреса (домен), де індивідуальність URL забезпечуватиме можливість ідентифікації конкретної веб-сторінки, що містить вагомі для встановлення обставин правопорушення, відомості.

При огляді паперових документів уповноважена особа має дотримуватись правил поводження з ними, спрямованими на мінімізацію можливості утворення будь-яких змін в зміст (підкреслення, обведення якихось фрагментів і т. ін.) та стан документа (згинання, видалення аркушів, залишення власних відбитків та знищення/пошкодження папілярних візерунків інших осіб і т. ін.). Уповноважена особа має зберегти первинний вигляд документів для подальших досліджень та оцінки відповідними суб'єктами, зокрема й зі спеціальними знаннями.

Таким чином, наведена сукупність здійснюваних дій обумовлює необхідність її інтерпретації в завдання, що можуть поставати для вирішення уповноваженою особою в рамках огляду документів, зокрема:

- визначення загальної характеристики й призначення документів;
- оцінка змісту та реквізитів документа на предмет їх відповідності;
- виявлення ознак, що дозволяють здійснити опис із диференціацією від інших подібних носіїв інформації;
- визначення кола осіб, що мали відношення до створення документа та наповнювались відповідними правами/обов'язками щодо реалізації конкретних дій;
- з'ясування його відношення до кримінального провадження та оцінки як носія інформації чи засобу вчинення кримінального правопорушення.

Окремої уваги під час огляду потребує почерк у різних частинах документа або різних документах, підписи від імені різних осіб [43, с. 391].

Вказане стосується як рукописних документів, так й тих, що містять відповідні підписи.

Водночас наведена сукупність дій під час огляду електронних документів потребує певного уточнення та врахування деяких особливостей як носіїв цих документів, так і можливостей ознайомлення з їх змістом, їх вилучення й збереження. Так, огляд електронного документа, наявного на носії інформації, має починатись із визначення типу носія, виробника об'єму, структури (системи) папок, файлів та їх назв, часу створення.

Окремого значення набувають приховані папки й документи, що мають захист від стороннього доступу із криптографічними методами перетворення даних. Рішення про це прийматиметься у кожному конкретному випадку в залежності від змісту та поставлених уповноваженою особою цілей проведення огляду.

Слід враховувати, що електронний документ легко може бути спотворений, знищений, тому вся послідовність дій уповноважених осіб з ним має бути виваженою, зрозумілою, однозначною для сприйняття учасниками слідчої (розшукової) дії з позиції правомірності й спрямованості з відображенням в змісті протоколу огляду, що забезпечить можливість здобути регламентовану процесуальну форму.

Без цього неможливо повно й об'єктивно оцінити результати фіксації, вирішити питання про повноту й адекватність відображення [188, с. 83].

Враховання зазначених та інших особливостей об'єктів огляду має визначати як процес дослідження, так і оформлення його результатів в протоколі, що може реалізовуватись як стислим так і розширеним його варіантом.

Крім того, вагомим значення набувають й вимоги до оформлення протоколу огляду із необхідністю визначення дій, пов'язаних з виготовленням дублікатів електронних документів. Так, ч. 3 ст. 104 КПК України визначає, що в заключній частині протоколу слідчої дії тепер мають зазначатися: виготовлені дублікати документів, а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, та спосіб їх ідентифікації [86].

Варто відзначити, що інформація, розміщена на жорстких дисках, відповідних установ (організацій, підприємств) або приватних осіб з використанням спеціального обладнання має бути скопійована на диск або інший електронний носій інформації, роздрукована та долучена до протоколу огляду.

При цьому ч. 4 ст. 99 КПК України визначає, що дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копії інформації (у т.ч. комп'ютерних даних), що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа [86].

Таким чином для визнання зробленої копії даних як оригіналу виникає необхідність участі спеціаліста відповідного профілю діяльності з обладнанням для роботи з носієм інформації. Це може бути пояснено рядом причин. Так, по-перше, варто брати до уваги, що електронний документ – це, по суті, комп'ютерний код, що може бути прочитаний з використанням відповідного обладнання, котре забезпечить доступність його сприйняття у відповідній формі.

По-друге, проведення огляду електронних документів може бути пов'язано з високою ймовірністю уповноваженої особи стикнутись з фактом знищення чи пошкодження його вмісту як запрограмованого варіанту захисту від несанкціонованого доступу до носія даних.

Проанкетовані уповноважені особи визначили, що огляди таких носіїв інформації як: – комп'ютерна техніка вилучена під час обшуків, – флеш носії; – карти пам'яті; – жорсткі диски; проводяться в усіх (100 %) випадках розслідування незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Обшук є однією з найбільш складних в організаційному й тактичному планах слідчих (розшукових) дій. Стаття 234 КПК України, метою проведення обшуку визначає пошук та фіксацію відомостей про обставини вчинення певного кримінального правопорушення, знарядь та майна, що було здобуте в результаті його вчинення, встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [86].

За розглядуваними кримінальними правопорушеннями проведення обшуку, досить часто, передує визначеному у КПК України переліку слідчих (розшукових) дій, з яких за критерієм невідкладності як першочергові можуть виділятися такі, як: огляд: місцевості, приміщення, речей та документів (ст. 237 КПК України); допит та одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ст. 224 КПК України) [86].та інші.

Наведена позиція демонструє визначення обшуку виключно як невідкладної слідчої (розшукової) дії, від результативності якої залежить перспектива як проведення інших процесуальних дій, так і розслідування в цілому. Дане твердження, повною мірою, може бути прийняте за кримінальними правопорушеннями досліджуваної категорії.

Вивченням судово-слідчої практики з'ясовано, що обшуки за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності проводились протягом: 5 днів з моменту початку розслідування у 17 % випадків; 10 днів – 47 %; місяця – 25 %; понад місяць – 11 %.

Проведення більшості обшуків у перші десять днів визначають їх невідкладність, обумовлену потребою отримання необхідної кількості відомостей про обставини кримінального правопорушення та його учасників, що виступають підґрунтям у прийнятті рішення про готовність до процесуальної дії.

Оцінюючи проведення обшуку за критерієм невідкладності, уповноважена особа має враховувати рівень власної готовності за ступенем поінформованості про наявність/відсутність відповідних осіб (злочинця, членів його родини, сторонніх осіб тощо), об'єктів на місці, сил і засобів реалізації завдань даної процесуальної дії, ступеню протидії досудовому розслідуванню та сформованої ситуації, зокрема й конфліктної, а також навичками їх подолання і т. ін. Обсяг необхідної для прийняття рішення про проведення обшуку інформації, визначається з урахуванням сукупності обставин, що сформувалась у кримінальному правопорушенні на відповідний момент розслідування.

При цьому збір інформації не обов'язково має бути максимальним, що пов'язано з тактичним ризиком викриття перед зацікавленими особами. Водночас відомостей має бути достатньо для прийняття обґрунтованих рішень взагалі та проведення обшуку зокрема [117, с. 197].

Таким чином постає необхідність оцінки інформації з позиції її достатності для прийняття обґрунтованих й необхідних організаційно-тактичних рішень щодо місць, моменту, кількості груп для проведення обшуку одночасно і т. ін.

Проанкетовані уповноважені особи визначили, що при розслідуванні незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності використовують одночасні обшуки у 87 % випадків.

Потреба застосування одночасних обшуків обумовлена значною кількістю, об'єктів, шуканих предметів, учасників. Специфіка їх здійснення полягає в одномоментному проведенні різними групами, кожна з яких очолює слідчий, що діють під єдиним керівництвом, у відповідності до загального

плану. Водночас формування певної кількості груп обумовлює збільшення ризику неконтрольованого витоку інформації про планування проведення даної слідчої (розшукової) дії. Мінімізація витоку інформації може реалізовуватись шляхом наприклад проведення інструктажу з різними групами окремо (спрямовано на убезпечення від поінформованості про кількість задіяних сил; загальної мети, специфіку кримінального провадження та його учасників і т. ін.), отримання завдання відповідними групами вже безпосередньо перед проведенням (по прибуттю) до місця (відповідного об'єкту). Дане положення спрямоване як на зменшення передчасного розголосу планів, так й необґрунтованих підозр по відношенню до сумлінних правоохоронців у разі не отримання криміналістично-вагомої інформації у результаті проведення не тільки обшуків, а й інших слідчих (розшукових) дій.

Крім того, проведення одночасних обшуків в одного чи ряду учасників кримінальних правопорушень в різних місцях (квартира (будинок, дача), службовий кабінет, гараж, транспортний засіб і т. ін.), спрямовуватиметься на мінімізацію можливості сповіщення (поширення відомостей) про факт проведення обшуків інших співучасників чи не зацікавлених у результатах розслідування осіб для приховування/знищення слідів, матеріальних об'єктів, котрі мають значення встановлення обставин протиправного діяння.

Окремого значення в проведенні розглядуваної процесуальної дії набувають й об'єкти, що підлягають обшуку. Так, уповноважені особи виконують дії з перевірки та огляду місць, де можуть знаходитися докази незаконного набуття права на землю. Це може включати перевірку документів, проведення експертизи, збір матеріальних доказів тощо [53, с. 169].

Проанкетовані уповноважені особи визначили, що за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності проводять обшуки:

- житла чи іншого володіння особи – 100 %;
- службових приміщень (робочі, службові кабінети) – 81 %;
- транспортних засобів – 37 %;

– місць тимчасового перебування особи (бази відпочинку, лікарні, санаторії і т. ін.) – 3 %.

Наведені відомості демонструють місця, які, у першу чергу, потребують уваги з боку правоохоронців під час підготовки до проведення обшуків за досліджуваними фактами.

При цьому шуканими об'єктами за розглядуваними нами кримінальними правопорушеннями, можуть виступати:

- документи, що використовувались для отримання права на земельні ділянки;
- нотатки/чорнові записи, що зберігаються як в рукописному, так і електронному варіантах (в ЕОМ, смартфонах і т. ін.) містять «чорну бухгалтерію» (визначення отриманих коштів кожним учасником та сторонніми особами за виконані завдання хабарів (відкатів) відповідним суб'єктам), номери карток, рахунків підтверджуючих переказів на них, виписок, скріншотів, чеків про зняття готівки з банкоматів тощо, зв'язки між співучасниками (СМС повідомлення, переписка в месенжерах), способи реалізації протиправних намірів (планування, безпосереднє вчинення, приховування) з розподілом ролей обов'язків, завдань кожному виконавцю; облік обсягу та змісту робіт заволодіння землею;
- речі й цінності, здобуті протиправним шляхом;
- компрометуючі відповідних суб'єктів матеріали, що стали підставою для їх шантажу чи погроз;
- предмети, що використовувались як знаряддя вчинення протиправних діянь;
- особи, які переховуються від органів розслідування;
- засоби офісної техніки, використані для оформлення й підробки документів;
- відомості про засоби й заходи протидії розслідуванню і т. ін.

Слід відзначити, що під час обшуків мають бути виявлені й вилучені як оригінали, так і всі варіанти підроблених документів.

Окремої уваги потребують дії уповноважених осіб, спрямовані на отримання вагомої інформації, що може міститись в мобільних телефонах чи інших гаджетах. Так, ознайомлення з наявним списком контактів, журналом

дзвінків спрямовується на отримання відомостей про зв'язки з відповідними абонентами, їх кількість дати, проміжок часу спілкування, фото абонентів, поштові адреси, логіни, паролі до електронної пошти, чатів, соціальних мереж, месенджерів, найменування WI-Fi мереж, до яких підключались пристрої, відеозаписи спільного проведення часу, аудіо записів обговорення питань пов'язаних з реалізацією протиправних намірів, маршрутів переміщення згідно GPS і т. ін.

Окремого значення можуть набувати фотографії, відеозаписи земельних ділянок, відповідних суб'єктів, спільного проведення часу, файли, що можуть містити відповідні дані, пошукові запити браузерів, його закладки, історії відвідування веб-сторінок і т. ін.

Під час огляду комп'ютерної техніки та смартфонів потребує виявлення віртуальних слідів, зокрема й тих, що демонструватимуть факти розрахунків в криптовалюті й визначатимуть зв'язки між відповідними учасниками групи за досліджуваними протиправними діями. Труднощі виявлення відповідної операції обумовлені тим, що транзакції є відкритими, проте персональні дані осіб, які їх здійснюють є недоступними.

Слід відзначити, що ці та інші відомості, досить часто, можуть зберігатись в схованках, як обладнаних вдома, службових кабінетах (столи, шафи, сейфи), так і банківських установах (депозитних комірках) тощо.

За рішенням слідчого або прокурора обшуку можуть бути піддані особи, як перебувають в приміщенні за наявності достатніх підстав вважати, що вони приховують при собі документи чи предмети, що мають значення для встановлення обставин кримінального провадження.

Водночас обшук має проводитись в обсязі, достатньому для досягнення мети проведення даної процесуальної дії. Так, використовуючи прийом системного підходу, слідчий охоплює всі можливі місця, речі та джерела, які можуть становити інтерес для кримінального провадження.

Забезпечення безпеки учасників понятих під час проведення обшуку житла, реалізовано шляхом внесення змін до ст. 615 КПК України, що визначає

можливість проведення обшуку житла без залучення понятих але з безперервним відеозаписом за допомогою доступних технічних засобів шляхом здійснення безперервного відеозапису, а також допускається проведення обшуку житла в нічний час [86].

Водночас це надасть можливість повністю фіксувати дії всіх учасників даної слідчої (розшукової) дії й убезпечить від можливих зловживань або необґрунтованих підозр у підкиданні певних предметів [79, с. 77], задокументувати факт, у разі, якщо особа викинула шукані об'єкти, що зберігались при ній, або намагалась знищити/пошкодити їх, здійснювала заходи протидії. Правильність розуміння й застосування наведених груп прийомів мінімізуватиме як формування конфліктних ситуацій, так і витрат ресурсів на їх подолання з боку уповноважених осіб, що забезпечить проведення обшуку на високому рівні.

3.2. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з особистісних джерел

Вагомого значення у встановленні обставин незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності займає допит, процесуальний порядок та підстави проведення якого визначено ст.ст. 224-226 КПК України [86]. Судово-слідча практика визначає, що жодне кримінальне провадження не обходиться без допитів таких осіб, як свідки, потерпілі, підозрювані, що займає значну кількість ресурсів (часу, сил й засобів) в діяльності слідчого. Це підтверджується й позиціями інших науковців. Так, як наголошує В. К. Весельський допит є найбільш розповсюдженою та інформативною процесуальною дією, що займає майже 25 % від загальної кількості робочого часу слідчого [16, с. 282].

У свою чергу, як наголошує С. Ю. Карпушин, допит є не тільки найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією, а й найбільш ефективною, оскільки завдяки їй формується один із джерел доказів – показання [58, с. 169].

Водночас поширеність допиту не спрощує його проведення, що обумовлено індивідуальністю та неповторністю кожного з них. Відповідно й ефективність проведення даної слідчої (розшукової) дії доцільно розглядати як критерій умовний, в оцінці результату діяльності та належної підготовки до неї.

При цьому підготовчі дії можуть полягати в здійсненні:

- ретельного вивчення матеріалів кримінального провадження, з оцінкою наявної доказової бази, що демонструє причетність відповідної особи (групи осіб);
- визначення потреби залучення до участі спеціалістів (психологів, перекладачів представників служб у сфері землі і т. ін.);
- вивчення нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини щодо володіння, користування, розпорядження та управління землею, врегульовані земельним, цивільним та іншим законодавством;
- функціональні обов'язки осіб, які приймали участь в факті набуття права на землю державної або комунальної власності та ін.

Наведений перелік підготовчих заходів не є вичерпним проте демонструє їх особливості за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

При цьому особливу увагу необхідно звернути на спеціальні питання, які пов'язані з приватизацією землі, проконсультуватися з експертами або винести постанову про залучення спеціаліста до процесуальної дії [153, с. 116].

Водночас, вагомого значення за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності можуть мати залучення в якості спеціалістів співробітників Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, інспекторів-землевпорядників (інженерів-землевпорядників) і т. ін.

Ці особи працюють у сфері державного контролю за використанням і дотриманням вимог законодавства України про охорону землі, займаються перевіркою документів та обстеженням земельних ділянок, які перебувають у володінні фізичних, юридичних осіб, установ, організацій тощо, та мають передавати виявлені факти порушення законодавства до слідчих органів та прокуратури [73, с. 139-140].

Значення залучення зазначених осіб як спеціалістів до проведення допиту обумовлено родом діяльності, що ґрунтується на забезпеченні принципів законності й ефективності у використанні земель. Цим слідчий намагається компенсувати недостатній рівень знань в сфері цивільно-правового законодавства, економіки, земельних відносин, в оцінці відповідності свідчень взагалі та щодо механізму вчинення кримінального правопорушення зокрема.

Спеціаліст може вірно зорієнтувати слідчого у визначенні ключових й другорядних питань, що за фактом незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності потребують з'ясування.

Завдяки необхідним ключовим словам, слідчий протягом допиту може формувати питання, а також утворювати систему питань – тобто порядок, в якому слід ставити питання допитуваному [64, с. 159].

Правильно й своєчасно поставлені питання підвищують вірогідність отримання необхідних даних про обставини кримінального правопорушення, правопорушників та ролі кожного з них у вчиненому діянні та наданні їх діям правової оцінки. При цьому використання фахівців відповідної галузі знань до та після проведення допиту можуть мати різне значення. Так, залучення спеціалістів до проведення допиту спрямоване на визначення предмету допиту, переліку й послідовності питань, перевірку висунутих версій і т. ін. Після проведення – вивчення отриманих результатів з оцінкою їх змісту й значення в розслідуванні та вірному розумінні мотивів, цілей й дій кожного окремого учасника правопорушення.

Водночас, визначені у свідченнях обставини можуть містити особливості, специфіка яких потребує оцінки на предмет її відповідності дійсності з боку

осіб з належним рівнем знань та досвідом. Останнє в умовах сьогодення, пов'язаного з «омолодженням» працівників правоохоронних органів взагалі та слідчих підрозділів зокрема, набуває вагомого значення в реалізації покладених на них функцій.

Таким чином залучення спеціалістів за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності потребує належної уваги в діяльності уповноважених осіб.

Важливими складовими розглядуваної діяльності слідчого також є визначення часу проведення допиту, спосіб виклику особи для допиту, визначення тактичних прийомів, які будуть використовуватися у ході проведення допиту, визначення науково-технічних засобів та їх належна підготовка, планування допиту, а також забезпечення умов, які можуть гарантувати безпеку допитуваних, особливо даний пункт є важливим на сьогоднішній час, коли в Україні триває повномасштабна війна [192, с. 120].

Не меншого значення в здійсненні допиту може бути приділено діагностиці особи допитуваного (типу темпераменту, характеру, психологічного стану, рівня інтелекту, соціального статусу, схильності до алкоголізму та ін.) [70, с.96].

Отримання з різних джерел криміналістично-вагомої інформації відображатиметься на її якості, що розширюватиме можливості визначення причетних до нього учасників та пізнання обставин кримінального правопорушення, шляхом:

- формування соціального та психологічного портрета відповідної особи;
- визначення варіантів побудови комунікації для встановлення психологічного контакту;
- обрання найкращого моменту проведення процесуальної дії;
- з'ясування факту готовності до проведення допиту відповідної особи та можливості застосуванні сукупності й послідовності тактичних прийомів;
- оцінки зайнятої позиції (сумлінної/не сумлінної) конкретним учасником;

- обґрунтованості припущень/відповідності свідчень й ролі окремих осіб в кримінальному правопорушенні;
- перевірки ступеня поінформованості про обставини кримінального правопорушення;
- прогнозування результатів проведення допиту та порівняння їх з вже отриманими даними.

Наведена сукупність обставин, що може бути визначена слідчим під час спілкування не є вичерпною, проте демонструє значення діагностування допитуваної особи у з'ясуванні обставин кримінального провадження.

Слід відзначити, що встановлення психологічного контакту з допитуваною особою, обумовлює перспективу результативності його проведення. Дане положення набуло в криміналістичній науці рівня постулату. При цьому окрім встановлення довірливих ділових стосунків уповноважена особа з одного боку визначає зайняту позицію, а з іншого спрямовує зусилля на уникнення/подолання конфліктної ситуації, несумлінного ставлення.

Так, зосередження уваги підозрюваних на значенні їх показань для правильного вирішення кримінального провадження, надання допомоги органам досудового розслідування [77, с. 326] доцільно розглядати одним з варіантів формування психологічного контакту. Водночас наведене стосується не тільки підозрюваних, а й інших допитуваних осіб, оскільки від зайнятої позиції залежатиме результативність проведення процесуальної дії у вигляді кількості й доказового значення отримуваної інформації.

Окремої уваги потребує й оцінка сумлінності зайнятої відповідним учасником позиції, де визначення його ролі у вчиненому незаконному набутті права на землю державної або комунальної власності може не відповідати об'єктивній дійсності реалізації протиправних намірів. Так, за розглядуваними кримінальними правопорушеннями поширення набуло використання підставних осіб, на яких оформлюються земельні ділянки.

При цьому уповноважена особа під час допиту може стикнутись з ситуаціями, коли допитуваний: – позиціонує себе сумлінним набувачем землі й

надає розгорнуті свідчення щодо вказаних обставин; – уникає від висвітлення обставин кримінального правопорушення; – не в змозі надати вичерпні відповіді на поставлені уповноваженою особою питання. Наведений перелік ситуацій не є вичерпним, проте саме за ними уповноважена особа може відчувати труднощі їх розв'язання.

Слід відзначити, що вирішення умов проведення допиту може бути здійснена під час пояснення механізму набуття земельної ділянки, її характеристик (вартості, площі, розташування, призначення і т. ін.), що може демонструвати ступінь поінформованості, зайняту позицію (сумлінну/несумлінну) конкретного учасника та формуванні припущень про причини надання відповідних показів й роль допитуваного у вчиненому кримінальному правопорушенні.

Окремого значення у встановленні обставин кримінального правопорушення мають й допити: нотаріусів та працівників державних реєстрів, які були присутні при оформленні відповідних документів, що посвідчують факт передачі землі [159, с. 69].

Суттєвого значення набувають й допити осіб, які оформлювали, реалізовували чи виявляли передачу земель державної або комунальної власності, зокрема:

- голови (заступники), секретарі держадміністрації й (об'єднаних територіальних громад) або їх представників;
- інспектори Держгеокадастрів (землевпорядники);
- набувачі права на земельні ділянки;
- особи (помічники посадових осіб, представники громад), які проводили ревізії чи інший вид діяльності і т. ін.

При цьому слідчому варто враховувати, що зазначені особи можуть бути як свідками, так і співучасниками кримінального правопорушення. Встановлення їх відбуватиметься в результаті постановки відповідної сукупності питань, котрі можуть бути спрямовані на з'ясування:

- даних про осіб, які приймали рішення про відчуження землі;

- підстав підготовки й погодження документів відповідними суб'єктами;
- перелік та місце ймовірного знаходження документів;
- відомостей про осіб, які набували право власності на земельні ділянки;
- обставини виявлення факту відчуження земельної ділянки та особи, якими це було здійснено;
- факту здійснюваних по відношенню до допитуваних осіб заходів тиску (вмовляння, погрози, пропозиції зокрема й неправомірної вигоди і т. ін.) з боку незацікавлених у розслідуванні осіб.

Наведений перелік питань в тій чи іншій мірі може адресуватись всім учасникам кримінального правопорушення, водночас для окремих категорій допитуваних питання мають спрямовуватись на з'ясування специфічних обставин протиправного діяння.

Так, під час допиту представників громад (держадміністрацій), правом на землю яких здобуто в незаконний спосіб можуть з'ясовуватись:

- обставини отримання/передачі земельної ділянки;
- наявність повного або причин не повного комплекту документів для цього;
- обставини виявлення факту протиправних дій і т. ін.

При цьому обставини, виявлення факту незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності повинні визначати наступні дані: 1) які були підстави проведення перевірки; 2) форма перевірки; 3) хто з посадових осіб вияв даний факт, та що саме було виявлено (не відповідність записів у реєстрі, недотримання нормативно-правових актів, підроблення документів тощо); 4) хто у зв'язку із їх посадовими обов'язками та наявності владних повноважень може бути причетним до вчинення такого кримінального правопорушення; 5) яке коло осіб повинно бути залучено з метою здійснення відповідних дій [67, с. 124-125].

Специфіка діяльності із визначенням функціональних обов'язків та роль у вчиненому кримінальному правопорушенні відповідного суб'єкта визначатиме обрання тактики його допиту, проведення інших процесуальних дій.

Окремої уваги під час допиту правопорушників потребує визначення складових механізму вчинення незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, зокрема:

- мотиви, мета, цілі особи;
- обставини підготовки, безпосереднього вчинення та маскуванню;
- перелік учасників (з'ясування кола осіб) із визначенням ролі кожного з них;
- обставини ухвалення рішень щодо виділення земельної ділянки;
- перелік документів, що склалися та осіб, які їх формували, завіряли підписами;
- зміст участі (шантаж, погрози, неправомірна вигода, використання корупційних зв'язків і т. ін.) осіб, наділених владними повноваженнями на прийняття рішень про відчуження землі;
- умови, що передували вчиненню протиправного діяння.

Водночас, зазначений перелік, у залежності від сформованих на відповідний момент розслідування умов, визначатимуть необхідність їх коригування (розширення, уточнення), що сприятиме повному й всебічному встановленню обставин протиправного діяння.

Відповідно, на підставі вивчення мети, цілей, переліку питань для допиту кожного окремого учасника кримінального провадження може йти мова про формування сукупності обставин кримінального провадження, що потребують встановлення за кримінальними провадженнями досліджуваної категорії.

Таким чином все наведене дозволяє підкреслити, що визначений ст. 64 КПК України перелік обставин, які підлягають встановленню за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності має визначати:

- правовий статус земельної ділянки;
- наявність документів, що підтверджують право власності та/або її відчуження,
- дотримання порядку розпорядження земельними ділянками,
- відповідності оціненої ділянки землі ринковій вартості,

– впливу факту протиправної діяльності на економічні, соціальні та екологічні інтереси держави та громади і т. ін..

Наведений перелік містить орієнтовне коло обставин, що потребує з'ясування під час допиту відповідних учасників кримінального провадження. Диференційований підхід до оцінки вказаного переліку, визначатиметься ступенем поінформованості та зайнятою позицією (сумлінною/несумлінною) відповідними учасниками й сформованою слідчою ситуацією на відповідному етапі розслідування кримінального правопорушення. Це визначатиме як організаційного, так і тактичного характеру дії уповноваженої особи.

Слід відзначити, що в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії можуть допитуватись значна кількість суб'єктів, для кожного з яких предмет допиту буде мати відповідну специфіку, а зміст проведення визначатиме особливості його здійснення.

При цьому, вагомого значення в проведенні допитів набуває й визначення їх черговості з учасниками кримінального провадження, серед яких найпершими мають бути допитані:

- найбільш проінформовані особи, які зацікавлені у розкритті кримінального правопорушення, та можуть повну та об'єктивно викласти інформацію (наприклад, нотаріуси, які не знали про те, що майно є комунальною чи державною власністю);
- пов'язані між собою «злочинними зв'язками», що допоможе згодом провести допит двох чи більше раніше, допитаних осіб (особи, які змовилися між собою, з метою оформлення права власності на земельку ділянку, яка належить державі);
- виконували другорядні ролі під час вчинення кримінальних правопорушень, які можуть претендувати на роль свідків або пособників, проте не співвиконавців (наприклад, інспектор, який вніс відповідні відомості до земельних реєстрів);

– мають незначний злочинний досвід або не мають його взагалі, тобто легко піддаються психологічному впливу, мають страх позбавлення волі [180, с. 146-147].

Наведена сукупність побудована на перспективі отримання вагомої інформації про обставини кримінального провадження, тому потребує врахування уповноваженими особами в застосуванні з урахуванням сформованої у кримінальному провадженні умов. Так, наявність конфліктної обстановки унеможливить отримання даних, що мають вагоме значення. Це обумовлюватиме необхідність з'ясування причин та пошуку шляхів покращення сформованих, умов, підтримання та прийняття заходів, спрямованих на її покращення не тільки під час проведення допитів, а й інших слідчих (розшукових) дій.

При цьому вагомого значення у виявленні причин зміни показів О.В. Лускатов наділяє проведенню повторних допитів [93. с. 260].

Водночас до даного тактичного прийому слідчому варто підходити виважено, оскільки зміна свідчень може бути обумовлена не тільки зайняттям несумлінної позиції, а й процесами стирання з пам'яті обставин, накладення ряду фактів та подій. Особливого значення наведене набуває у випадку, коли особа приймала участь у ряді епізодів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, котрі відбувались у незначний проміжок часу або між фактами протиправних діянь та їх виявлення пройшов значний проміжок часу. Наведений перелік демонструє природні процеси, що потребують відповідного підходу до відновлення хронології всіх та кожної окремої події.

Проанкетовані уповноважені особи визначили, що під час допиту за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності зустрічались з випадками накладення одних подій на інші, не чіткості викладення запам'ятованих обставин окремої події, згасанням спогадів, додаванням не існуючих обставин подій у разі:

– розслідування багатоепізодних кримінальних проваджень у 71 % випадків;

– виявлених із значним проміжком часу з моменту їх вчинення у 61 %.

При цьому частина (81 %) слідчих оцінювали це як несумлінну позицію, зайняту відповідним учасником, що у подальшому підтверджувалась у 61 % випадках належним проведенням допитів та інших слідчих (розшукових дій).

Наведені відомості демонструють те, що більшість уповноважених осіб критично ставляться до свідчень відповідних учасників, разом із тим не виключають природних процесів, пов'язаних із пам'яттю відповідного учасника. Водночас це може бути підтверджено проведенням ряду дій, застосуванням комплексу заходів, спрямованих на відновлення в пам'яті обставин подій і т. ін. Це надаватиме підстави робити обґрунтовані припущення про природній характер процесів з пам'яттю відповідного учасника чи зайняту ним позицію (лінію поведінки).

Відповідно, допити за розглядуваними кримінальними правопорушеннями можуть обумовлювати суттєві труднощі у встановленні обставин кримінального правопорушення.

Це підтверджується й результатами анкетування уповноважених осіб, які визначили, що за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності несумлінну позицію під час допиту займають – підозрювані – 97 %; – свідки – 31 %; – представники потерпілого – 13 %.

Водночас, наведені відомості демонструють потребу належного ставлення як до свідчень відповідного суб'єкта, так і їх перевірки в з'ясуванні причин зайнятої позиції.

Слід відзначити, що визнання причетності відповідною особою до вчинення кримінального правопорушення власної або інших осіб має критично оцінюватись уповноваженою особою та ретельно перевірятись з позиції само обмови з різних мотивів (корисливі, шантаж, погроза і т. ін.), або спроба перекласти відповідальність на інших осіб. Це може спрямовуватись на затягування розслідування, ускладнення/унеможливлення встановлення обставин кримінального правопорушення, направлення розслідування хибним шляхом і т. ін.

Все зазначене демонструє необхідність як високого рівня підготовки, проведення допитів різних категорій осіб, з оцінкою результативності у з'ясуванні обставин кримінального правопорушення та викриття винних у їх вчиненні.

3.3. Особливості використання спеціальних знань за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності

В умовах Європейського спрямування розвитку нашої держави, все більше виникає зацікавленості у відповідних суб'єктів заволодіти землею.

При цьому у разі фізичного захоплення земельної ділянки, дані про це стають відомі громадськості й правоохоронним органам відносно швидко. Заволодінн ж правом на землю, переважно, має латентний характер, що може обумовлюватись труднощами викриття та протидії даним випадкам.

Виявлення, перевірка й доведення вказаних фактів вимагає належного рівня знань, досвіду, фахових знань як уповноваженої особи, так спеціалістів відповідного напрямку діяльності.

В розуміння спеціальних знань Б.В. Романюк включає сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального виду), якими володіють особи – спеціалісти у рамках будь-якої професії у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, і, відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства, використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального судочинства[160, с. 57].

Розширення можливостей запровадження в діяльності уповноважених осіб спеціальних знань, вбачається нам засобом підвищення ефективності боротьби із протиправними діяннями взагалі та незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності зокрема.

При цьому, застосування спеціальних знань, як стверджує В. І Гончаренко, у доказуванні окремих обставин кримінальної справи, збору та закріплення доказів у

сфері кримінально-процесуальної діяльності: відповідають вимогам сучасного розвитку науки [23, с. 11].

Водночас, роль криміналістичної науки в кримінальному судочинстві постійно збільшується й простежується у розробці нових та удосконаленні вже існуючих науково-технічних засобів.

Окремої уваги заслуговує й спосіб отримання знань, що на думку В.М. Вальдмана, є також критерієм для визначення спеціальних знань [13, с.5-6].

Позиція вказаного науковця деталізується іншими дослідниками. Так, спеціальними знаннями З. М. Соколовський називає сукупність відомостей, отриманих у результаті професійної спеціальної підготовки, які створюють для особи, котра ними володіє, можливість вирішення питань у будь-якій області [176, с. 202-204].

В цілому погоджуючись з наведеними позиціями науковців, можемо підкреслити, що вірніше стверджувати не про можливість вирішення питань у будь-якій області, як наголошує З. М. Соколовський, а в напрямку спеціалізації відповідного фахівця з одного боку з можливістю задовольнити запити уповноважених осіб з іншого.

У кримінально-процесуальному законодавстві України як суб'єкти використання спеціальних знань, про що наголошує І.В. Пиріг, чітко визначені їх безпосередні носії – слідчий, спеціаліст, експерт [113, с. 37].

Не меншої уваги потребує й позиція О. В. Фролова, який наголошував, що до суб'єктів застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні необхідно відносити наступних осіб: експерта; спеціаліста; педагога; психолога; перекладача; безпосередньо особу, що проводить розслідування. [189, с. 82].

Проте ми вважаємо, що наведений перелік осіб за освітою, підготовкою, родом діяльності і т. ін., вірніше характеризувати як носіїв спеціальних знань, котрі виступають для вказаних суб'єктів професійними. Водночас, залучаючи носіїв спеціальних знань, якими не володіє уповноважена особа, вона виступає суб'єктом їх застосування. Наша позиція підтверджується й думками інших вчених. Зокрема, М. В. Салтевський наголошує, що знання, отримані особою у процесі навчання і практики є професійними. Для слідчого професійними є всі

юридичні знання, у т. ч. у галузі криміналістики. Для нього спеціальними виступають лише ті, які відрізняються від здобутих у процесі професійної підготовки. [162, с.134-135].

Наведене визначає необхідність розмежування спеціальних та професійних знань, якими володіють та є їх носіями відповідні суб'єкти.

Не мешої уваги заслуговують на увагу й позиції науковців, які визначають відповідний поділ спеціальних знань у залежності від форми їх застосування. Так, О.В. Бишевець спеціальні знання розподіляє на процесуальні та непроцесуальні. До процесуальної форми автор відносить: проведення судових експертиз (ст. ст. 242-245 КПК України); залучення спеціалістів для участі в окремих СРД (ст. ст. 71, 226, 227, 491 КПК України) з метою надання допомоги слідчому у виявленні, фіксації та вилученні слідів злочину, речових доказів, надання консультацій зі спеціальних питань, застосування технічних засобів у кримінальному провадженні як одного з способів виявлення і фіксації (закріплення) доказів (п. 2 ч. 1 ст. 103, ч. 2 ст. 104, п.п. 1, 3, 4 ч. 2 ст. 105, ч.ч. 1-4 ст. 107 КПК України); письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у СРД щодо особливостей виявлення і фіксації слідів та інших об'єктів (п. 2, ч. 2 ст. 105 КПК України). Серед не процесуальних форм використання спеціальних знань автором вирізняє такі: проведення ревізій; проведення аудиторських перевірок; проведення попереднього дослідження об'єктів; консультації спеціалістів [7, с. 188]

Кожна з вказаних форм використання спеціальних знань в тій чи іншій мірі використовується під час розслідування й потребує до себе належної уваги.

Судово-слідча практика визначає, що за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності ними використовуються спеціальні знання у формі:

- призначення судових експертиз – 100 %;
- проведення ревізій – 98 %;
- залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій – 98 %.

Проанкетовані уповноважені особи наголосили, що за фактами

незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності ними використовуються спеціальні знання у формі:

- призначення судових експертиз – 100 %;
- проведення консультацій – 100 %
- проведення ревізій – 93 %;
- залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій – 81 %.

Наведені відомості демонструють істотне поширення використання спеціальних знань за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, що може бути пояснено складністю встановлення обставин кримінального правопорушення, та формування доказової бази, значною кількістю нормативно-правових актів та особливостей, що потребують належного рівня знань досвіду фаху в отриманні вагомий та необхідної інформації, відсутність яких в уповноважених осіб компенсується шляхом залучення для цього поінформованих осіб.

Вказане визначає необхідність приділення уваги особливостям використання відповідних форм спеціальних знань за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Так, серед існуючих форм використання спеціальних знань вагомий місце займає така, як залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій.

Спеціалістом ст. 71 КПК України в кримінальному провадженні визначається особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. [86].

Спеціаліст З. М. Соколовським розглядається виходячи з розуміння самостійної професії, якою людина фахово займається, того чи іншого виду спеціальної праці, кваліфікований представник будь-якої професії і, головним чином, з поняття “професійної спеціальної освіти” [176, с.204].

Не меншого значення потребує й висвітлення завдань, що вирішуються даним

суб'єктом в рамках кримінальної процесуальної діяльності.

Роз'яснення цього здійснюється В.В. Коваленком, який наголошує на тому, що спеціаліст, надаючи допомогу слідчому у виявленні, фіксації, вилученні та попередньому дослідженні слідів, може дати консультацію щодо перспектив майбутнього експертного дослідження тих чи інших об'єктів, а також кількості матеріалів, необхідних для проведення експертиз [63, с. 137].

Наведене дозволяє виділити значення цього суб'єкта з позиції надання консультацій та роз'яснень працівникам правоохоронних органів щодо окремих питань (обставин) в рамках кримінального провадження.

Не меншого значення набувають й можливості використання спеціальних знань в рамках консультацій, котрі М. В. Костицький визначає окремою процесуальною формою використання спеціальних знань [74, с.5-6].

Отримання кваліфікованих роз'яснень щодо відповідних положень мінімізує можливість помилок у зборі доказової інформації, забезпечує правильну оцінку наявних, у відповідних документах, відомостей, визначення шляхів проведення окремих слідчих (розшукових) дій, організації розслідування, що сприяє підвищенню їх ефективності і ін. Таким чином консультування може стати для уповноваженої особи тим джерелом знань про обставини й специфіку, без володіння спеціальними пізнаннями яких ускладнить/унеможливить реалізацію завдань кримінального провадження.

Професійні знання та досвід відповідних осіб допомагають виявляти відхилення від нормативів та стандартів, що може свідчити про неправомірні дії [82].

Окремого значення як носії спеціальних знань набувають й співробітники органів місцевого самоврядування, які можуть надати інформацію щодо рішень, прийнятих на сесіях рад щодо передачі земельних ділянок у власність. Міжвідомча співпраця, зокрема й з подібного роду установами дозволяє уповноваженій особі отримати комплексну картину подій і забезпечує достовірність зібраних даних [76].

Це обумовлено сукупністю кримінальних правопорушень, вчинення яких спрямоване на реалізацію протиправних намірів за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності та потребою уповноваженої особи отримати необхідну й достатню кількість відомостей про обставини події.

Не меншого значення в з'ясуванні обставин незаконного заволодіння землею державної або комунальної власності набуває й ревізія як окрема форма використання спеціальних знань.

Ревізія, як стверджує О. П. Мілевський, належить до змішаної форми використання спеціальних знань оскільки є дією адміністративно-правового характеру, яку здійснюють у формі кримінального процесу [98, с.53]. Інші дослідники, зокрема й О. Семенюк, наголошують, що ця форма, коли її призначає слідчий чи прокурор, втрачає свій адміністративний характер і стає процесуальною дією у кримінальному провадженні [167, с.53].

Спільність зазначених позицій науковців полягає у визначення ревізії як дії, яка входить в рамки кримінального процесу.

Так, статтею 93 КПК України визначається, що обвинувачення та захист здійснюють збір доказів, включаючи витребування та отримання висновків з ревізій та актів перевірок [86, с.53].

Розслідування фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності не обходиться без проведення ревізії з перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства (установи, організації). При цьому частиною 2 статті 99 КПК України, до документів, якщо вони містять відомості, передбачені першою частиною цієї статті, можуть належати висновки ревізій та акти перевірок [86, с.53].

Водночас потребують уваги не тільки документально оформлені результати проведення ревізій, а й переслідувані ними цілі. Своєчасне виявлення та вивчення відповідних документів за участю ревізора або фахівця-бухгалтера, забезпечить можливість виявлення недоліків, невідповідностей у розрахунках, перерахунках коштів, переміщеннях товарно-матеріальних цінностей і т. ін. На

підставі цього будуть отримані вагомі дані, що сприятимуть формуванню обґрунтованих припущень про причетність до протиправних дій відповідних матеріально-відповідальних та посадових осіб із визначенням ролі кожного у вчинених діяннях. Це надасть можливість правильної юридичної оцінки їх діям та завданих збитків, викриття ще не встановлених осіб та фактів протиправної діяльності і т. ін.

Не меншої уваги заслуговує й така форма використання спеціальних знань як призначення судових експертиз, значення яких в кримінальному судочинстві складно переоцінити.

Поняття криміналістичної експертизи В.М. Глібко трактує з позиції змісту здійснюваного лабораторного дослідження об'єктів з метою встановлення їхнього фактичного стану; можливості проведення певних дій; обставин, за яких були проведені дії; невидимих слідів зашифрованого змісту; групової належності об'єктів або їх тотожності. [21, с. 38-39].

Експертиза, відповідно до чинного КПК України, проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. [86].

Експертиза як форма використання спеціальних знань, наголошують В. К. Лисиченко і В. В. Циркаль, відрізняється такими основними ознаками: 1) за змістом дій експерта вона є самостійним дослідженням об'єктів і вихідних даних, заданих слідчим (судом), що проводиться з метою вирішення певних питань, які вимагають застосування спеціальних знань; 2) призначення і проведення експертизи здійснюється за постановою слідчого або ухвалою суду; 3) результати дослідження оформляються висновком експерта, який складається з дотриманням вимог закону; 4) висновки експерта ґрунтуються на особисто ним проведених дослідженнях в межах спеціальних знань, якими він володіє" [88, с.19-20].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень доводить, що проведення різних видів експертних досліджень надає відповідь на запитання, що цікавлять працівників правоохоронних органів на різних етапах розслідування. [87, с. 76].

Водночас, результативність розслідування, значною мірою, залежить від моменту призначення експертизи по відношенню до початку кримінального провадження.

Так, судово-слідча практика визначає, що з моменту внесення відомостей в ЄРДР експертизи призначались у термін: – до 5 діб у 25 % кримінальних проваджень; – до 10 діб – 29 %; – до 30 діб – 29 %; – понад 30 діб – 17 %.

Наведені нами відомості демонструють, що уповноважені особи надають належної уваги призначенню експертиз в мінімальні (до 10 діб) строки з моменту початку розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. Цим забезпечується більш високий рівень кількості та якості зібраних відомостей, з яких формується необхідна сукупність доказової інформації.

Вивченням судово-слідчої практики нами з'ясовано, що при розслідуванні незаконного набуття права на землю державої або комунальної власності, найбільш часто призначаються такі судові експертизи:

- оціночно-земельна експертиза – 100 %.
- земельно-технічна – 95 %;
- почеркознавча – 72 %
- технічна експертиза документів – 47 %;
- комп'ютерно-технічна експертиза – 37%;
- дактилоскопічна – 2 %;
- судово-психіатрична – 1 %.

Проте, за необхідності з'ясування обставин кримінального правопорушення можуть призначатися й інші види досліджень.

Одними з найважливіших видів експертних досліджень, як стверджує Л.В Кондратюк, що проводяться під час розслідування злочинів у сфері земельних правовідносин, є земельно-технічна та оціночно-земельна експертизи [67].

Основні завдання земельно-технічної експертизи за кримінальними провадженнями у земельній сфері полягають у визначенні:

- фактичного землекористування земельними ділянками, а саме, фізичних характеристик земельних ділянок (конфігурації, площі, промірів тощо);
- відповідності фактичного розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок їх розташуванню у відповідній технічній документації;
- відповідності фактичного землекористування в частині порушення меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлюючих документів та документації із землеустрою на ці земельні ділянки і т. ін. [10, с. 444].

Сукупність зазначених завдань, які можуть бути розв'язані даною експертизою забезпечать можливість отримання вагомих відомостей, проте для з'ясування завданих збитків та вірної оцінки дій правопорушників виникає необхідність визначення вартості земельної ділянки.

Це обумовлює потребу призначення оціночно-земельної експертизи, основні завдання якої у кримінальних провадженнях у земельній сфері можуть бути визначені як:

- експертна грошова оцінка земельних ділянок;
- експертна грошова оцінка прав на земельні ділянки;
- визначення відповідності виконаної оцінки земельної ділянки або прав на неї вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам і т. ін. [10, С. 442].

Вирішувані оціночно-земельною експертизою питання дозволяють з'ясувати:

- вартість (зазначити вид вартості: ринкова, ліквідаційна, спеціальна, інвестиційна тощо) земельної ділянки;
- вартість (зазначити вид вартості: ринкова, ліквідаційна, спеціальна, інвестиційна тощо) частки (зазначити частку: -1/2, -1/4 тощо) земельної ділянки;
- вартість права користування (зазначити право: постійного користування, оренди тощо) земельною ділянкою;

– відповідність виконаної оцінки земельної ділянки (або права користування земельною ділянкою) вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам [138].

Наведений перелік питань, спрямований на визначення завданих діяннями з незаконного заволодіння правом на землю державної або комунальної власності збитків у визначенні суб'єктивної сторони відповідних правопорушників. Водночас умови проведення вказаного дослідження з одного боку обумовлюють необхідність розуміння експертом особливостей оформлення документів на об'єкт нерухомості, володіння знаннями геодезії, кадастрових та інших нормативів тощо. З іншого боку уповноважена особа має володіти відповідними знаннями (бути на належному рівні поінформованою) щодо переліку необхідних для дослідження матеріалів, питань, строків проведення в сформованій ситуації. Їх обговорення можуть бути здійснені під час попередніх консультацій з експертом.

Крім того, специфіка проведення даної експертизи визначає необхідність вивчення матеріалів провадження, наявності геодезичної зйомки відповідного об'єкту, що пов'язано з потребою виїзду на земельну ділянку щодо якої планується проведення експертизи, дослідженні технічної документації, допити землевпорядників та інших поінформованих щодо відповідного переліку обставин осіб і т. ін.

Вивчення технічної документації забезпечує можливість з'ясування правомочності документів на земельну ділянку як власність відповідного суб'єкту. Фахівець підтверджує або спростовує легітимність правовстановлюючих паперів на ділянку та повноваження власника.

Цілями проведення розглядуваної експертизи можуть бути названі наступні:

- визначення меж земельної ділянки та її площі;
- з'ясування відповідності даних ділянки, зафіксованих у документах реальним її параметрам;

– визначення відповідності законодавству наявних документів на земельну ділянку.

Зазначений перелік визначає суттєву кількість обставин, що можуть ставитись на розв'язання даною експертизою. Водночас, в більшій мірі стосуються можливостей встановлення обставин кримінального правопорушення за розглядуваними нами фактами. Таким чином розглядувана нами експертиза зосереджується як на властивостях та вартості землі, так і документах, що підтверджують право на неї відповідних суб'єктів.

Аналіз структури та характеристик документів, наявних в них печаток, підписів та інших елементів з виявленням фальсифікацій та інших порушень може бути реалізовано під час проведення технічної експертизи документів.

Дана експертиза спрямована на з'ясування:

- давності документів, що підлягають дослідженню;
- послідовності виконання обов'язкових даних та елементів, що містяться в документі;
- використаних методів і засобів для створення документа;
- способів часткової підробки документів;
- первісного змісту документа (залитого, замазаного, затерте, обгоріле зображення).

Результати проведення даної експертизи можуть забезпечити отримання кваліфікованої допомоги у встановленні автентичності документів [5].

Для ефективного виявлення підробок та маніпуляцій з документами, уповноваженим особам необхідно розуміти які, у першу чергу, можуть піддаватись сторонньому впливу та своєчасно вилучати й направляти їх на дослідження. Не зважаючи на те, що сучасні умови розвитку комунікаційних технологій обумовлюють широке застосування електронних документів, не втратили своєї актуальності й письмові (графічні) їх різновиди з можливістю внесення в їх первинний зміст відповідних змін. Це визначає необхідність приділення уваги судово-почеркознавчій експертизі, яка вирішує питання підробки підписів, текстів і т. ін. за фактами незаконного набуття права на

землю державної або комунальної власності набуває вагомого значення. При цьому уповноважені особи, досить часто, стикаються з ситуацією відмови конкретної особи від приналежності до виконаного ними підпису або їх підробки у відповідному документі.

На думку Г.С. Бідняк, необхідно звернути увагу на такі загальні риси як уповільнення письма, зниження координації рухів і ступеня виробленості, скорочення або відсутність комбінацій між елементами, нерівний підпис лінія, недиференційований тиск тощо. При цьому, серед приватних особливостей на спірному підписі, наголошує авторка, слід зазначити чітко виражені пункти початку і закінчення рухів, хвилястість прямолінійних елементів тощо [8, с. 23].

Не меншого значення під час проведення вказаної експертизи набувають й можливості встановлення автентичності підпису та визначення, чи дійсно він належить особі, яка зазначена в документі [139].

З використанням цієї експертизи можуть бути встановлені факти: – виконання рукописного тексту (рукописних записів) у документі однією/ певною/ іншою особою; – виконання рукописного тексту /підпису від імені відповідної особи у документі під впливом збиваючих факторів. Отримані за результатами дослідження відповіді забезпечать уповноважених осіб розумінням причетності відповідних суб'єктів до вчинених діянь, оцінці значення відповідних документів у виявленому факті незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, визначенні напрямків пошуку інших відомостей, що підтверджують протиправне діяння.

На підставі дослідження особливостей почерку, структуру підпису, його стилістичні особливості та інші характеристики, експерт може встановити автентичність або невідповідності в ознаках, що можуть свідчити про підробку. Зазначене виникає, коли у слідства наявні сумніви у справжності підпису або приналежності підпису відповідній особі.

Окремого значення в розслідування фактів незаконного набуття права власності на землю державної або комунальної власності набуває й проведення

комп'ютерно-технічної експертизи. Це обумовлено тим, що механізм вчинення незаконного набуття права на землю, в сучасних умовах, досить часто пов'язаний з використанням електронних реєстрів, кадастрових систем та цифрових баз даних. Саме тому дослідження електронних носіїв інформації, встановлення часу внесення змін до реєстрів, виявлення фактів несанкціонованого втручання в цифрові дані, роботу програмно-апаратного обладнання, формування підроблених документів, виявлення відомостей, походження яких викликає сумніви в їх автентичності потребують застосування спеціальних знань й призначення відповідної експертизи..

Слід відзначити, що об'єктами комп'ютерно-технічної експертизи є:

- електронно-обчислювальні машини (комп'ютеримп'ютери (ноутбуки, нетбуки);
- периферійні пристрої, машинні носії інформації, інтегровані системи та їх комплектуючі;
- програмно-апаратні комплекси, мережеве обладнання, офісна периферія (принтери, сканери, модеми і т. ін.);
- програми та програмні засоби, алгоритми, програмні модулі,
- текстові та графічні документи (в електронній формі), тексти програм, виготовлені з використанням комп'ютерних засобів;
- інформація в форматах баз даних, відомості, розміщені на сайтах в мережі Інтернет.

Проведення комп'ютерно-технічної експертизи спрямовано на з'ясування:

- наявності на даному носії необхідної інформації, та її вигляд;
- наявності на досліджуваному носії інформації про певні (зазначені) дії користувача;
- підданню певним процедурам з метою знищення інформації на досліджуваному накопичувачі;
- походження створеної відповідної інформація на конкретному комп'ютері чи перенесення її з іншого носія;

- спосіб та яка саме інформація, перенесена до досліджуваного комп'ютера (носія);
- технології та хронології створення електронного документа;
- атрибути файлів, що містять інформацію, пошук якої здійснюється;
- наявності на носії інформації досліджуваного комп'ютера відповідного програмного забезпечення;
- існуючих функціональних несправностей у відповідному комп'ютерному обладнанні (пристрої) і їх вплив на роботу обладнання в цілому;
- можливості виконання певних дій за допомогою конкретного програмного забезпечення;
- можливість вирішення відповідного завдання за допомогою конкретного програмного забезпечення.

Водночас, призначення розглядуваної експертизи визначає необхідність дотримання з боку уповноважених осіб необхідність дотримання заходів, спрямованих на збереження інформації, що міститься на відповідних носіях, або відомостей, які можуть бути отримані в результаті їх дослідження.

Для забезпечення збереження наданих на дослідження носіїв інформації в робочому стані, під час вилучення системних блоків необхідно коректно завершити їх роботу, повністю знеструмити, відключити, запакувати й опломбувати кожний системний блок окремо [59].

Окремого значення потребує поведження з відповідними носіями, що унеможлиблює як механічні ушкодження під час вилучення й транспортування, так і сторонній доступ до них, реалізація чого забезпечується відповідною упаковкою. Цими упаковками можуть як спеціальні конверти так і відповідні коробки з наповнювачами і т. ін..

Вагомим місцем в розслідуванні розглядуваних кримінальних правопорушень займають й дактилоскопічні експертизи.

Не зважаючи на сучасні технології дистанційного обміну інформацією, зокрема й під час вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень, виявлення

слідів рук, ніг людини у підтвердженні відповідних фактів не втрачають своєї актуальності й в наш час.

Експертиза слідів рук є можливою й за умови дещо неповного відбитка пальця, з деякими уривками папілярних ліній, що стає можливим за допомогою пороскопії та еджеоскопії, що означає визначення особливостей будови вихідних протоків потових залоз у папілярних лініях [91, с. 175].

Проведення дактилоскопічної експертизи дозволяє отримати відповіді на питання про:

- наявність слідів папілярних візерунків на відповідних об'єктах;
- придатності виявлених слідів для ідентифікації особи;
- належність слідів рук конкретній особі;
- належність одній й тій ж особі слідів рук (ніг), вилучених в різних місцях;
- кількість осіб, що залишили відбитки слідів у відповідних місцях, об'єктах і т. ін.

Наведений перелік завдань, які можуть бути вирішені даною експертизою забезпечує підґрунтя для формування версій, визначення напрямків розслідування, кола причетних до кримінального правопорушення осіб і т. ін.

Не меншої уваги потребує до себе й судово-психіатрична експертиза. Вона призначається для визначення психічного стану, свідків, потерпілого чи підозрюваного у випадку наявності відомостей, що викликають сумнів відносно їх осудності.

Як стверджує І.Д. Спіріна, судово-психіатрична експертиза, не вирішує питання про осудність, а дає лише свій висновок, стосовно психічного стану особи. Питання ж про осудність/неосудність вирішується слідчими підрозділами та судом [178, с. 42].

Таким чином за наявності сумнівів у психічному здоров'ї, у першу чергу підозрюваного, уповноважена особа має призначити судово-психіатричну експертизу.

Приводами до виникнення сумнівів та призначення судово-психіатричної експертизи можуть бути: заяви підозрюваного або його родичів про те, що він

знаходився на лікуванні у психіатричній лікарні або знаходився на обліку у лікаря-психіатра; відповіді на запитання слідчого з судово-психіатричного диспансеру або лікаря-психіатра про те, що відповідна особа перебуває на обліку або знаходилась на лікуванні; існування відомостей про наявність в особи травми головного мозку; вказівка різних осіб на дивність поведінки підозрюваного або їх встановлення самим слідчим [118, с. 186].

Наведений нами перелік експертиз не є вичерпним, проте демонструє з одного боку найбільш складні та поширені у проведенні за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. Водночас, на розсуд уповноваженої особи можуть призначатися й інші види експертиз. Вагомого значення в прийнятті цього рішення набуває й оцінка отриманих експертних висновків.

Анкетуванням уповноважених осіб з'ясовано, що висновки експертиз дозволили їм отримати вагомі дані у з'ясуванні:

- обставин кримінального правопорушення (93 %);
- кола причетних до кримінального правопорушення осіб (47 %);
- відомостей за висунутими правопорушниками алібі (29 %).

Значення висновків експертиз не обмежуються лише наведеним нами переліком. Проте, використання їх результатів варто оцінювати з позиції розширення можливостей уповноваженої особи в з'ясуванні обставин правопорушення та реалізації завдань кримінального провадження.

Судово-слідча практика демонструє прямо пропорційну залежність між повнотою використання форм спеціальних знань та результатами розслідування. Це визначає необхідність розширення можливостей використання уповноваженими особами спеціальних знань за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності з метою подолання цих проявів з мінімізацією витрат часу, сил й засобів.

Висновки до розділу 3

1. Підготовка до проведення слідчого огляду ділянок місцевості державної або комунальної власності, що стали об'єктом посягання необхідно здійснювати до виїзду та по прибуттю на місце з позиції таких складових підготовки із визначенням: підстав, мети; переліку учасників; порядку застосовуваних науково-технічних засобів, визначення переліку та спрямованості діяльності спеціалістів і т. ін., повнота яких визначає перспективи отримання криміналістично-вагомої інформації під час проведення процесуальної дії..

Огляд документів та їх носіїв в рамках розслідування фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності варто оцінювати як один з найбільш інформативних різновидів оглядів, спрямований на встановлення змісту вчинених протиправних діянь усіма та кожним окремим його учасником. Дії з документами, як у паперовій, так і електронній формах потребують належного рівня знань щодо виявлення, поводження, фіксації, вилучення з метою подальшого використання в кримінальному провадженні як джерела даних про обставини протиправного діяння та причетних до нього осіб.

2. Результативність проведення обшуку обумовлена належною підготовкою до нього, в якій вагомого місця займає раптовість з мінімізацією можливості витoku відомостей й поінформованості не зацікавлених в розслідуванні осіб, визначенню місць, об'єктів, шуканих предметів, осіб з належною обізнаністю уповноважених осіб про них, одночасним проведенням у встановлених співучасників кримінального правопорушення та місцях можливого перебування об'єктів, що мають значення для кримінального провадження з мінімальним проміжком часу з моменту початку досудового розслідування. Шуканими об'єктами визначаються ті, що сприятимуть встановленню механізму вчинення незаконного набуття права власності на

землю державної або комунальної власності та сукупності задіяних для цього суб'єктів й ролі кожного з них

3. Під час допиту за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності випадки накладення одних подій на інші, не чіткості висвітлення обставин окремої події, згасання спогадів, додавання не існуючих обставин подій простежуються у разі: розслідування багатоепізодних кримінальних проваджень у 71 % випадків; виявлених із значним проміжком часу з моменту їх вчинення у 61 %, що у 81 % оцінюється як несумлінна позицію, зайнята відповідним учасником, котра підтверджується у 61 % випадках належним проведенням допитів та інших слідчих (розшукових дій).

Кількість й якість отримуваної криміналістично-вагомої інформації з різних джерел про обставини кримінального правопорушення, залежать від: формування соціального та психологічного портрета відповідної особи; визначення варіантів побудови комунікації для встановлення психологічного контакту; обрання найкращого моменту проведення процесуальної дії; з'ясування факту готовності до проведення допиту відповідної особи та можливості застосування сукупності й послідовності тактичних прийомів; оцінки зайнятої позиції (сумлінної/не сумлінної) конкретним учасником; обґрунтованості припущень/відповідності свідчень й ролі окремих осіб в кримінальному правопорушенні; перевірки ступеня поінформованості про обставини кримінального правопорушення; прогнозування результатів проведення допиту та порівняння їх з отриманими.

4. Використання спеціальних знань у процесуальній та не процесуальній формах забезпечує отримання необхідної й достатньої кількості даних для правильної оцінки дій відповідних учасників кримінального правопорушення та прийняття, на цій підставі, процесуальних рішень у забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування.

За фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності спеціальні знання використовуються у формі: призначення судових експертиз у 100 % випадків; проведення консультацій –

100 %; проведення ревізій – 93 %; залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій – 81 %, котрі у своїй сукупності в 91 % випадках сприяють пошуку, виявленню й фіксації інформації про обставини вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії.

Під час розслідування незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності найбільшого поширення набули такі експертизи: – оціночно-земельна експертиза – 100 %;и– земельно-технічна – 95 %;– почеркознавча – 72 %; – технічна експертиза документів – 47 %; – комп’ютерно-технічна експертиза – 37%; більшість з яких (54 %) призначається протягом десяти днів з моменту початку кримінального провадження. Отримувані в результаті використання спеціальних знань відомості виступають основою для висування обґрунтованих версій в пізнанні механізму вчинення протиправного діяння, визначення сукупності причетних до події учасників та ролі кожного з них в наданні юридичної оцінки..

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження обумовило можливість дійти ряду висновків, що відображують результати вирішення наукового завдання.

1. Основою в формуванні криміналістичної класифікація за кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності, виступили положення таких критеріїв як: 1) сфера (види): – кримінальні правопорушення, передбачені такими статтями КК України, як: – 190 «Шахрайство» (розділ VI Злочини проти власності); – 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» (розділ XV Злочини проти авторитету органів державної влади); – 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; – 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; – 366 «Службове підроблення» (розділ XVII Злочини у сфері службової діяльності); 2) місце кримінальних правопорушень, що обіймають в структурі: основні (ключові), другорядні (вторинні) положення (позиції); 3) витрати ресурсів (часу, сил, засобів) на реалізацію злочинного задуму: - суттєві, - не суттєві; 4) суб'єкти (особа правопорушника): - одноособові, - вчинювані групою; - за переслідуваними правопорушниками метою: а) корисливі; інші особисті інтереси; б) за можливістю досягнення цілей: у короткій чи довготривалій перспективі; в) за мотивами: корисливі; кар'єризм; хибного розуміння інтересів служби, жадоба влади і т. ін.

Кримінально-правові критерії побудови класифікації кримінальних правопорушень досліджуваних категорій стали основою в наповненні змістом таких компонентів криміналістичної характеристики як: особа правопорушника з переслідуваною нею метою, цілями, намірами вчинення, що може обумовлювати обрання способу вчинення; підбору співучасників, обстановки; призводить до утворення відповідної слідової картини, застосування не зацікавленими особами заходів протидії розслідуванню і т. ін.

2. Структуру криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності сформовано з таких елементів: 1) предмет протиправного посягання; 2) спосіб вчинення кримінального правопорушення; 3) обстановка вчинення кримінального правопорушення; 4) слідова картина кримінального правопорушення; 5) особа правопорушника.

Взаємозалежні зв'язки визначені між такими елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності, як: «способи вчинення кримінального правопорушення – «слідова картина»; «обстановка вчинення кримінального правопорушення» – «способи вчинення кримінального правопорушення»; «предмет протиправного посягання» – «способи вчинення кримінального правопорушення»; «особа правопорушника» – «способи вчинення кримінального правопорушення»; «особа правопорушника» – «обстановка вчинення кримінального правопорушення»; «предмет протиправного посягання» – «особа правопорушника».

Спосіб вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності розглядається як повно структурний, з позиції таких його складових як підготовка, безпосереднє вчинення та маскуваня. Заходи з підготовки, здебільшого, здійснюються шляхом: вибору земельної ділянки для заволодіння; отримання необхідної документації на неї (з баз даних, реєстрів тощо); підбору співучасників й визначення ролі кожного з них; визначення суб'єкту (фізичної, юридичної особи), на якого буде оформлено землю; мінімізації поінформованості сторонніх осіб про здійснювані протиправні наміри; прийняття заходів, спрямованих на узаконення протиправних дій. Безпосереднє вчинення кримінальних правопорушень реалізуються шляхом: обману чи зловживання довірою; зловживання владою або службовим становищем; зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги;

підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; службового підроблення.

Дії, спрямовані на маскуванню протиправного діяння здійснюються шляхом: делегування повноважень прийняття рішень іншим суб'єктам; перекладення провини організатора на сторонніх осіб, із введенням в оману (з використанням підроблених документів) суб'єкта, котрий вправі приймати подібні рішення; позиціонування рішення, як прийнятого в умовах потреб, викликаних надзвичайним правовим режимом (ситуацією); маскуванню зв'язку між сукупністю вчинених кримінальних правопорушень, як єдиного замислу та спрямованості зусиль відповідних учасників та ін., що оцінюється лінією захисту осіб не зацікавлених у результатах розслідування.

Особа правопорушника за фактами протиправних діянь, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності може бути охарактеризована як місцевий мешканець – громадянин України, середньої вікової категорії від 40 до 60 років, раніше не судима, осудна особа чоловічої статі, яка не перебуває на обліках у наркологічних, психоневрологічних диспансерах, діє з корисливих мотивів у співучасті, володіє високим рівнем інтелектуально-вольових особистісних компонентів (переважно з другим (магістерським) рівнем вищої освіти), знань, досвіду (життєвого, професійного, вчинення подібних чи інших протиправних діянь), вольових якостей, почуттям обережності, соціального положення і т. ін.), що використовуються як в реалізації протиправного задуму шляхом формування умов (використання владних повноважень власної посади або прийняття заходів, спрямованих на її обіймання, налагодження зв'язків з корумпованими високопосадовцями і т. ін.), так і мінімізації можливості викриття й судової перспективи кримінального провадження.

3. Сукупність нормативно-правових актів, що регулюють земельні правовідносини мають уповноваженими особами вірно розумітись з позиції повноважень та механізму використання відповідними суб'єктами, з урахуванням змін, зокрема й обумовлених воєнним станом, що сприятиме

своєчасній та вірній правовій оцінці дій відповідних суб'єктів, належному сприйняттю сформованих умов розслідування, шляхів вставлення обставин кримінального правопорушення, ролі в ньому кожного окремого учасника і т. ін.

Законодавчі ініціативи, що знайшли свого втілення після повномасштабного вторгнення РФ в Україну демонструють спроби розв'язання критичної ситуації в земельних відносинах, здійснені шляхом корегування діяльності земельного ринку та відносин, що виникають між відповідними суб'єктами зокрема й щодо тимчасової зміни процедури оренди землі, спрощення доступу до земельних ділянок для реалізації оборонних потреб, а також введення заходів для підтримки економічної стабільності у сільськогосподарському секторі спрямовані на забезпечення земельних праввідносини які мають уповноваженими особами вірно оцінюватись й розумітись з позиції повноважень та правомірності прийняття рішень відповідними суб'єктами в наданні їх діям правової оцінки.

4. Вивчення документів, з використанням яких правопорушники намагаються узаконити свої протиправні дії, спрямовані на виявлення: відповідності законодавчим вимогам та внутрішнім регламентам органів, які їх видали; обов'язкових реквізитів таких як дати оформлення, печатки, штампи органу місцевого самоврядування або державної адміністрації, що прийняла рішення; зобов'язання сторін, умови, особливості використання відповідних територій, здійснюваний контроль з боку державних органів і т. ін.

Правомірність рішень державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування оцінюються під час вивчення договорів купівлі-продажу, оренди, дарування, обміну земельних ділянок, кадастрових карт, державних реєстрів, судових рішень, Генерального плану населеного пункту і т. ін.

Поінформованість уповноважених осіб щодо оцінки дій відповідних суб'єктів з позиції механізму вчинення кримінального правопорушення у сфері землі може бути сформована на підставі відомостей, отриманих з реєстрів: таких установ, як: Державний реєстр сертифікованих інженерів

землевпорядників; Державний реєстр сертифікованих інженерів-геодезистів; Державний реєстр оцінювачів з експертної грошової оцінки; Довідник показників нормативної грошової оцінки земель населених пунктів; Довідник показників нормативної грошової оцінки с/г угідь; Державний реєстр географічних назв тощо, а також від фахівців відповідного профілю діяльності, які працюють із ними.

5. Значення вивчення документів, з використанням яких правопорушники реалізують наміри узаконити свої протиправні дії, спрямовані на встановлення: відповідності законодавчим вимогам та внутрішнім регламентам органів, які їх видали; наявності обов'язкових реквізитів таких як: дати оформлення, печатки, штампи органу місцевого самоврядування або державної адміністрації, підписів осіб, уповноважених на прийняття рішення; зобов'язань сторін, умов, особливостей використання відповідних територій, здійснюваного контролю з боку державних органів і т. ін.

За фактами набуття права на земельні ділянки розбіжності виявляються: в реквізитах документів (дата, місце їх складання, наявність підписів, печаток, реєстраційних номерів, у кадастрових номерах, котрі не збігаються з даними у відповідних облікових базах (реєстрах, кадастрах тощо) у 57 % випадків; призначенні й статусі території, площі, місць розташування, межах, оціночної вартості земельних ділянок, наявності інфраструктури – 29 %; суб'єктах, уповноважених приймати відповідні рішення – 14 %.

Виявлення фактів неодноразової зміни власника земельної ділянки протягом незначного часового періоду доцільно оцінювати як наміри правопорушників спрямовані на приховування протиправного характеру своїх дій та наданні законності факту протиправного набуття права на землю покупцями.

Встановлення обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності, спрямоване на: надання юридичної оцінки діям всіх учасників правопорушення; відновлення

порушених прав та компенсації завданих збитків державі чи громаді; розробки рекомендацій для впровадження їх в діяльність органів досудового розслідування; покращення криміногенної обстановки в державі; реалізації принципу невідворотності покарання для учасників конкретного факту, а для інших осіб, котрі мають наміри вчинити подібні діяння – профілактичного характеру.

б. Розв'язання складних завдань інформаційної невизначеності початкового етапу розслідування вирішено їх поділом на частини, з виділенням між ними зв'язків, що забезпечує уповноважену особу можливістю не тільки утримання в полі зору більший масив даних та визначення характерних завдань, а й розширення знань про взаємозалежності, що безпосередньо або опосередковано їх обумовлюють. Розглядувані зв'язки між компонентами складних завдань забезпечують можливість як вірної оцінки кожного окремого елементу, так і завдання в цілому, а також вірного сприйняття сукупності обставин, сформованих на початковому етапі.

Умови початкового етапу розслідування обумовлені трьома ключовими компонентами:

1. Добре спланованим й організованим характером підготовки до вчинення й маскування кримінального правопорушення, прийняттям заходів протидії;

2. Прогалини в законодавстві й недостатній контроль з боку відповідних служб, громадськості, що обумовлюють можливості вчинення протиправних діянь, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності;

3. Недоліки в зборі доказової інформації своєчасно не виявлених фактів протиправного набуття права на землю державної або комунальної власності, організації й проведенні розслідування, що залишають можливість винуватцям уникати відповідальності.

Планування розслідування кримінального правопорушення варто оцінювати як багатоаспектний процес, складність якого полягає у визначенні

шляхів отримання необхідної й достатньої для встановлення обставин кримінального правопорушення, інформації із визначенням найдоцільніших для цього заходів й засобів.

Зміст планування в різних видах планів, має: – відображати сукупність обставин про: час, місце, учасників, виконавців та обставин, що підлягають з'ясуванню; – містити сукупність й послідовність постановки питань, застосування тактичних прийомів, демонстрації доказів і т. ін.; – враховувати особливості вчиненого факту, наявності та кількості учасників, сформовану слідчу ситуацією, зайняті учасниками позиції (лінії поведінки) тощо, що мають демонструвати закономірну й логічну послідовність заходів й засобів як систему дій уповноваженої особи з організації розслідування і т. ін.

7. Розроблені криміналістичною наукою організаційно-тактичні рекомендації з проведення підготовки й проведення оглядів місця події мають бути враховані з урахуванням особливостей...

Підготовка та безпосереднє проведення огляду ділянок місцевості має здійснюватись з урахуванням наявності/відсутності ознак їх використання. Оглядами земельних ділянок державної або комунальної власності право на які ставало об'єктом заволодіння, фіксується відсутність ознак використання людиною у 81 %, наявність ознак використання – 19 %.

Під час огляду земельних ділянок, що не мають ознак діяльності людини (земельний наділ перебуває в природному стані з ознаками тривалого простою), фіксуються природнього характеру й перебігу процесу без ознак штучного походження й втручання в обстановку. Виявлені зміни можуть мати ознаки (заростання багаторічними бур'янами, чагарниками, деревами, ущільнення верхнього шару ґрунту, вираженої мікрорельєфності, нерівномірного трав'яного покриття, відсутності слідів техніки, наявності ерозії і т. ін.) тривалої відсутності обробки землі. При цьому вагомим значенням в правильному сприйнятті мають виступати земельні наділи, розміщені у безпосередній близькості, котрі можуть виступити об'єктом для співставлення з виявленням схожих та відмінних ознак.

Огляд ділянок місцевості, що мають прояви людської діяльності має виходити з можливості оцінки його цільового призначення, за ознаками, зокрема: – житлового (особистого господарства (домоволодіння) (79 % випадків) оцінюється за присутністю будівель капітальних чи тимчасового характеру, комунікацій, техніки, впорядкованість земельної ділянки, насадження дерев, кущів і т. ін.; – сільського господарського виробництва (17 %) може характеризуватись наявністю обробленого ґрунту, посівів культурних рослин, агротехнічних споруд і т. ін.; – промислового (виробничого) характеру(4 %) – виявленням капітальних будівель виробничого чи допоміжного призначення, техніки, обладнання, під'їзних шляхів і т. ін.

Огляд ділянок, що не мають ознак використання доцільними до застосування є секторний, векторний, фронтальний методи огляду. Під час огляду земельної ділянки, що використовується для приватного домогосподарства найбільш доцільними є ексцентричний та концентричний методи. У різі огляду земель сільського господарського чи виробничого використання – ексцентричний, концентричний, фронтальний методи. Обрання поміж вказаних або інших методів проведення огляду визначається у кожному конкретному випадку залежно від умов (розміщення, рельєфу) місцевості та наявних на земельній ділянці об'єктів (споруд, слідів) та спрямоване на реалізацію завдань розглядуваної слідчої (розшукової) дії.

Огляд документів та їх носіїв в рамках розслідування фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності варто оцінювати як один з найбільш інформативних різновидів оглядів, спрямований на встановлення змісту вчинених протиправних діянь усіма та кожним окремим його учасником. Дії з документами, як у паперовій, так й електронній формах потребують належного рівня знань щодо особливостей виявлення, поводження, фіксації, вилучення з метою подальшого використання в кримінальному провадженні як джерела даних про обставини протиправного діяння та причетних до нього осіб.

Підготовчі до проведення допиту дії спрямовані на здійснення: ретельного вивчення матеріалів кримінального провадження, з оцінкою наявної інформаційно-доказової бази, що демонструє причетність відповідної особи (групи осіб); потребу залучення до участі спеціалістів (психологів, перекладачів представників служб у сфері землі і т. ін.); вивчення нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини щодо володіння, користування, розпорядження та управління землею, врегульовані земельним, цивільним та іншим законодавством; ознайомлення з функціональними обов'язками осіб, які приймали участь в факті набуття права на землю державної або комунальної власності та ін.

Кількість й якість отримуваної криміналістично-вагомої інформації з різних джерел про обставини кримінального правопорушення, залежать від: сформованого соціального та психологічного портрету відповідної особи; визначення варіантів побудови комунікації для встановлення психологічного контакту; обрання найкращого моменту проведення процесуальної дії; з'ясування факту готовності до проведення допиту відповідної особи та можливості застосування сукупності й послідовності тактичних прийомів; оцінки зайнятої позиції (сумлінної/не сумлінної) конкретним учасником; обґрунтованості припущень/відповідності свідчень й ролі окремих осіб й ступеня їх поінформованості про обставини події; прогнозування результатів проведення допиту та порівняння їх з реально отриманими.

Найбільш поінформованими про обставини кримінального правопорушеннями особами є представники громад (держадміністрацій), правом на землю яких здобуто в незаконний спосіб, нотаріуси, особи (голови (заступники), секретарі держадміністрації й (об'єднаних територіальних громад) або їх представників; інспектори Держгеокадастрів (землевпорядники); набувачі права на земельні ділянки; особи (помічники посадових осіб, представники громад), які проводили ревізії чи інший вид діяльності і т. ін.), які оформлювали, реалізовували чи виявляли передачу землі державної або комунальної власності та ін.

Під час допиту за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності випадки накладення одних подій на інші, не чіткості висвітлення обставин окремої події, згасання спогадів, додавання не існуючих обставин подій простежуються у разі: розслідування багатоепізодних кримінальних проваджень у 71 % випадків; виявлених із значним проміжком часу з моменту їх вчинення у 61 %, що у 81 % уповноважених осіб оцінюється несумлінною позицією, зайнятою відповідним учасником, що підтверджується у 61 % випадках належним проведенням допитів та інших слідчих (розшукових дій).

Результативність проведення обшуку обумовлена належною підготовкою до нього, в якій вагомого місця займає раптовість з мінімізацією можливості витоку інформації й поінформованості не зацікавлених в розслідуванні осіб, визначенню місць, об'єктів, шуканих предметів, осіб з належною обізнаністю уповноважених осіб про них, одночасним проведенням у встановлених співучасників кримінального правопорушення та місцях можливого перебування об'єктів, що мають значення для кримінального провадження з мінімальним проміжком часу з моменту початку досудового розслідування з прийняттям заходів убезпечення від передчасного витоку відомостей та здійснення тиску з боку незацікавлених в розслідуванні осіб.

Забезпечення невідкладності й раптовості обшуку за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності здійснюється шляхом їх проведення протягом: - 5 днів з моменту початку розслідування у 17 % випадків; 10 днів – 47 %; місяця – 25 %; понад місяць – 11 %.

В одночасному проведенні обшуків, що використовується у 87 % випадків розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права власності на землю державної або комунальної власності об'єктами обшуку виступають – житло чи інше володіння особи – 100 %; – службові приміщення (робочі, службові кабінети) – 81 %; –

транспортні засоби – 37 %; – місця тимчасового перебування особи (готелі, бази відпочинку, лікарні, санаторії і т. ін.) – 3 %.

Основними документами, що використовувались для отримання права на земельні ділянки й підлягають виявленню від час обшуку, є: – договори купівлі-продажу землі; – договори оренди землі; – заповіти; – засвідченні нотаріусом копії документів (довідок, посвідчень) та виписок з них; – довіреності на виконання певних дій від імені обшукуваного чи його близьких (знайомих, колег); – довіреності на виконання певних дій з об'єктами, що надані обшукуваному та його близьким (знайомим, колегам) і т. ін.

8. Використання спеціальних знань у процесуальній та не процесуальній формах спрямоване на отримання необхідної й достатньої кількості даних для правильної оцінки дій відповідних учасників кримінального правопорушення та прийняття, на цій підставі, процесуальних рішень у забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування.

За фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності спеціальні знання використовуються у формі: призначення судових експертиз у 100 % випадків; проведення консультацій – 100 %; проведення ревізій – 93 %; залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій – 81 %, котрі у своїй сукупності в 91 % випадках сприяють пошуку, виявленню й фіксації інформації про обставини вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії.

Під час розслідування незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності найбільшого поширення набули такі експертизи: оціночно-земельна експертиза у 100 % випадків; земельно-технічна – 95 %; почеркознавча – 72 %; технічна експертиза документів – 47 %; комп'ютерно-технічна експертиза – 37%, більшість з яких (54 %) призначається протягом десяти днів з моменту початку кримінального провадження.

Отримувані в результаті використання спеціальних знань відомості виступають основою для висування обґрунтованих версій в пізнанні механізму

вчинення протиправного діяння, визначення сукупності причетних до події учасників та ролі кожного з них з наданням юридичної оцінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова В. М., Ляш А. О., Янковий М. О. Криміналістика: навч. посіб. для студентів ВНЗ. В.М.Абрамова, А.О. Ляш, М.О.Янковий. 2-е доповн. Одеса: ОДУВС, 2009. 464 с.
2. Бальчинос А. На Миколаївщині вирішили відновити постраждале через пожежі урочище "Андріївське" URL: <https://intent.press/news/anticorruption/2025/avtivku-materi-zabudkuvatogo-posadovtsia-v-odeshchini-zalishili-konfiskovanoiu/>
3. Бандурка І. О. До питання про предмет злочинів проти дітей. *Право.ua*. 2015. № 1. С. 91–95.
4. Бедрак В. Атака на Київстар: що відомо про причини та наслідки збою у мережі URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20231212-ataka-na-kyuivstar-shho-vidomo-pro-prychyny-ta-naslidky-zboyu-u-merezhi/>
5. Берназ В. Д. Криміналістика: навч. посібник для вузів. В.Д. Берназ, М.В. Салтевський. Одеса : ОДУВС, 2009. 460 с.
6. Бистрицький Б. Ю. Розслідування грабежів, учинених неповнолітніми дис. ... канд. юрид. наук спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ. 2016. 245 с.
7. Бишевец О. В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях *Вісник кримінального судочинства*. № 2. 2015. С. 187-193.
8. Бідняк Г. С. On the issue of forensic expert research of election documents *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи* : матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 28 травня 2021 р.). Дніпро: ДДУВС, 2021. 209 с. С.22-24
9. Буджиганчук Є. Ю. Обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики сутенерства, вчиненого організованою групою. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету*

внутрішніх справ. 2020. № 1. С. 238–244. DOI 10.31733/2078-3566-2020-1-238-244.

10. Буратевич О. І., Шишов М. А., Бікус Ю. Ф. Експертиза документації із землеустрою та оцінки земель. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 2015. 60. С. 440-448.

11. Бургай О. Носії речових доказів. *Закон і бізнес*. 2020. URL: https://zib.com.ua/graphics/logotype_zib_small_ua.gif.

12. Бурштинська Х., Василюха І., Пікулик С. Фотограмметрія, геоінформаційні системи та картографія Опрацювання даних лазерного сканування місцевості для відтворення гідрографічних об'єктів. *Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва*. Львів: Ліга-прес. 2009, Вип. 1 (17). С. 195-203.

13. Вальдман В. М. Компетенция эксперта в советском уголовном процессе: автореф. дис... канд. юридич. наук / Ташкентский гос. ун-т. Ташкент, 1965. С. 5-6.

14. Вапнярчук В. В. Сутність початку досудового розслідування за новим КПК України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. №26. С. 177-186.

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000. уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ. Ірпінь: Перун. 2005. – VIII, 1728 с.

16. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): Монографія. Київ: НВТ „Правник” НАВСУ, 1999. 126 с.

17. Войчишева М. В. Спосіб вчинення кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 6. С. 178–181.

18. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. URL: http://www.adhdportal.com/book_2772_chapter_17_3.1._Ponjattja_sldcho_situa_taetapu_rozsliduvannja__khrol_v_pobudov_okremo_metodiki_rozsliduvannja.html

19. Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики: Лекція. Харків: ун-т внутрішніх справ, 1996. 36 с.
20. Всезагальна декларація прав людини Прийнята на третій сесії Генеральної Ассамблеї ООН резолюцією 217А(III) від 10 грудня 1948 г. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU48001D>
21. Глібко В., Євтушенко А. Документальна ревізія та використання її результатів у розслідуванні злочинів *Право України*. 1999. № 8. С. 38-39.
22. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : наук.-практ. коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 4-те. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. 82 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/141e9323-8f98-4f61-bad9-bd88bb627707/content>
23. Гончаренко В.И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве (Методологические вопросы): Монография. К.: Вища школа, 1980. С. 11.
24. Гора І. В. Криміналістика: навч. посіб. / Гора І. В., Іщенко А. В., Колесник В. А. 4-те вид., випр. та доп. К.: Вид. Паливода А. В., 2007. 236 с.
25. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 11.03.2026)
26. Гусева В. О. Криміналістична класифікація злочинів: наукове та практичне значення. *Правові горизонти / Legal horizons*, 2019. С. 71.
27. Гусева В. Криміналістична класифікація злочинів: сучасний стан наукового забезпечення та перспективи подальших досліджень. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2019.С. 151.
28. Державна аудиторська служба України URL: <https://dasu.gov.ua/ua/news/4552>
29. Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру URL: <https://land.gov.ua/>

30. Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру Державний реєстр сертифікованих інженерів-геодезистів. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру URL: <https://data.gov.ua/dataset/6130efbe-eceb-4f78-beb6-3152dd3d8c36>

31. Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру Державний реєстр сертифікованих інженерів-землевпорядників Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру URL: <https://data.gov.ua/dataset/f5e3730e-0196-452a-8d43-746825e4dfbb>

32. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру URL: <https://land.gov.ua/derzhgeokadastr-zabezpechuv-vprovadzhennya-funkcionalu-shhodo-nadannya-vytyagiv-z-derzhavnogo-zemelnogo-kadastru-pro-zemli-v-mezhah-terytoriyi-terytorialnoyi-gromady/>

33. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру URL: <https://e.land.gov.ua/>

34. Державне бюро розслідувань. ДБР проводить обшуки у справі про вирубку дерев у парку «Подільські Товтри» URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-provudit-obshuki-u-mezhah-rozsliduvannya-masshtabnih-nezakonnih-rubok-na-teritorii-nasparku-podilski-tovtri>

35. Державне бюро розслідувань. На Дніпропетровщині ДБР викрило колишнє керівництво Держгеокадастру на розкраданні понад 500 гектарів державних земель. URL: <https://dbr.gov.ua/news/na-dnipropetrovshhini-dbr-vikrilo-kolishne-kerivnictvo-derzhgeokadastru-na-rozkradanni-ponad-500-gektariv-derzhavnih-zemel>

36. Державне підприємство Національні інформаційні системи Державний реєстр речових прав на нерухоме майно URL: <https://nais.gov.ua/p/derjavniy-reestr-rechovih-prav-na-neruhome-mayno>.

37. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану Постанова КМУ від 6 березня 2022 р. № 209 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text>

38. Деякі питання здійснення заходів щодо забезпечення захисту персональних даних у Державній службі України з питань геодезії, картографії та кадастру НАКАЗ від 7 березня 2024 року N 66 Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN081149>

39. Дишльова А. О. Features of preparation for the inspection of the land of state or communal property on the fact of illegal acquisition of the right to it (Особливості підготовки до проведення огляду земельної ділянки державної або комунальної власності за фактом незаконного набуття права на неї). *Науковий Вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. Спец. випуск 1. 2023. С. 224-231.

40. Дишльова А. О. Криміналістична класифікація як основа подолання незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення України. *Post-War Reconstruction of Ukraine: Legal, Political and Economic Challenges in Historical Perspective : scientific monograph*. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. 916 p. С.164-177

41. Дишльова А. О. Особа правопорушника як елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Науковий Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дидоренка*. 2024. Вип.2. С. 144-155.

42. Дишльова А. О. Особливості організації й планування початкового етапу розслідування фактів незаконного набуття права власності на землю державної або комунальної власності *Наукові перспективи: журнал*. 2025. № 10(64) 2025. С.852-862.

43. Дмитрів Р. М. Особливості проведення окремих слідчих дій у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 1. 2012. С. 388–397.

44. Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємство, господарство і право*. № 12. 2017. С. 268-272.

45. Дякін Я. О. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею Дис. кандид. юрид. наук 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» Київ, 2019. 235 с.

46. Дякін Я. О. Огляд земельної ділянки як засіб отримання доказів стороною обвинувачення під час доказування у справах, пов'язаних із незаконним заволодінням землею. *Право.ua*. 2019. №. 1. С. 139–146.

47. Європейська конвенція з прав людини ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

48. Єдиний Державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування <https://public.nazk.gov.ua/>

49. Єфімов М. М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності: наукові та праксеологічні основи : монографія / Микола Миколайович Єфімов. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 392 с.

50. Єфімов М. М., Павлова Н. В., Чучко С. В. Методика розслідування шахрайств, пов'язаних із купівлею-продажем товарів через мережу інтернет: теоретичні та праксеологічні засади: монографія. Одеса, 2022. 200 с.

51. Журавель В. А. Криміналістична класифікація злочинів: засади формування та механізм застосування / Вибрані твори. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2016. С. 365.

52. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: моногр. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.

53. Завальський, О. В. Особливості правової відповідальності за екологічні правопорушення в Україні. 2019. С. 90.

54. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

55. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень. К. Нац. акад. внутр. справ України. 2003. 359 с.

56. Іщенко А. В. Поняття й система методів техніко-криміналістичного дослідження документів : навч. посіб. А.В. Іщенко, М. Ю. Будзієвський, І.П. Красюк; за ред. С. М. Алфьорова; НАВС, ДНДЕКЦ МВС України, Дніпро ДУВС. Київ, 2011. 97 с.

57. Карпенко Р. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 9. С. 144-148.

58. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес, криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» С.Ю. Карпушин. Київ: НАВС, 2016. 82 с.

59. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України. URL: <https://kndise.gov.ua/expertise/computers-and-telecommunications-technical-expertise>

60. Кимлик Н. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією / Н.В. Кимлик // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. № 1. С. 102-107.

61. Кириченко, О. А. Слідознавство: лекція № 8 / О. А. Кириченко, В. Д. Басай, Ю. Д. Ткач. Київ : РВВ КІВС, 2002. 48 с.

62. Коваленко А. М. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста Вісник національної академії правових наук України №1 (88). 2017. С.182-191.

63. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України: підручник / Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер,

2008. 712 с.

64. Ковальська М. Ю. Основи методики розслідування бандитизму: дис. на здобуття доктора філософії: 081 «Право»/Ковальська Марія Юріївна – Львів: ЛьДУВС, 2020. С. 159.

65. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений, Х., Юр. ин-т, 1985. 92 с.

66. Коментар до статті 26. Поняття співучасті. Коментар до Кримінального Кодексу України. «Юридичні послуги Online» : веб-сайт. URL: <https://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/026.php>

67. Кондратюк Л. В. Методика розслідування злочинів у сфері земельних відносин: дис. на здобуття ступеня доктора філософії: 081 «Право»/ Кондратюк Леся Володимирівна Одеса: ОДУВС, 2023. С. 124-125.

68. Коновалова В. Е. Допит: тактика і психологія / В. Е. Коновалова. Х. : Консум, 1999. 157 с.

69. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: акад. курс. Київ: Ін Юре, 2004. 424 с.

70. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 240 с.

71. Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування: монографія. Київ: Факт, 2001. 311 с.

72. Конституція України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

73. Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія і практика: монографія/ К. О. Чаплинський, Н. В. Павлова, В. С. Березняк Видавничий дім «Гельветика»: ДДУВС, 2022. С. 139-140.

74. Костицький М. В. Використання спеціальних психологічних знань у радянському кримінальному процесі. К.: НМК ВО, 1990. С. 5-6.

75. Криміналістика (курс лекцій): навчальний посібник /М. Ю. Будзієвський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець,

К. О. Чаплинський, Ю. А. Чаплинська- Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 397 с.

76. Криміналістика : навчально-методичний посібник / Тіщенко В. В., Подобний О. О. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 236 с.

77. Криміналістика : навч. посіб. / За ред. А. Ф. Волобуєва. К. : КНТ, 2011. 504 с.

78. Криміналістика. Навчальний посібник К.: Кондор, 2007. 558 с

79. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва, В. В. Кікінчук та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с

80. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Ін Юре, 2004. 728 с.

81. Криміналістика: підручник / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.

82. Криміналістика: підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

83. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Харків: Право, 2015. 528 с.

84. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

85. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». Харків : Одиссей, 2012.360 с.

86. Кримінальний процесуальний Кодекс України: закон України від від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

87. Лазарєв В. О. Деякі аспекти обстановки втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства // Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві : матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (Одеса, 29-30 грудня 2017 року). Одеса: Національний університет «Одеська

юридична академія», 2017. С. 226-228.

88. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: Учебное пособие. К.: КГУ, 1987. С. 19-20.

89. Літвінов М. Ю. Світова та українська практика боротьби з кіберзлочинністю. *Право і безпека*. 2017. № 1. С. 85-89.

90. Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 87–92.

91. Логвиненко А. О. Проблеми використання дактилоскопічної інформації і розслідуванні злочинів / *Юридичний вісник* 1 (42): Кримінальне право та кримінологія. 2017. С. 174-178.

92. Лукашевич В. Г. Проблеми оптимізації діяльності з розслідування злочинів. *Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті та розслідуванні злочинів*. Українська академія внутрішніх справ, Київ. 1996. С. 17–26

93. Лускатов О. В. Організаційно-тактичні особливості допиту після відновлення слідства у справі про нерозкритий злочин. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць*. 2007. №1 (32). 360 с.

94. Макодзьоб А. В. Співвідношення предмета злочину та засобів і знарядь вчинення злочину. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2018. № 36. Т. 2. С. 121–125.

95. Маслова О. О. Кримінально-правова характеристика обстановки вчинення злочину. : дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 174 с.

96. Мего-Інфо - Юридичний портал №1 URL: <http://mego.info>

97. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України: Підручник. Київ. 1999. 536 с

98. Мілевський О. П. Специфіка використання спеціальних знань при розслідуванні ухилень від сплати податків. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2015. №. 1. С. 115-120.

99. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: Паливода А.В., 2011. 192 с.

100. Мусієнко О. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються за допомогою обману як елемент криміналістичної методики. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. Вип. 5/2. С. 109.

101. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / [за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка]. К.: Каннон ; А.С.К, 2002. 1104 с.

102. Національне агентство з питань запобігання корупції. Моніторинг способу життя: топпосадовець ДП “Ліси України” підозрюється в незаконному збагаченні і декларуванні недостовірних відомостей <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/monitoryng-sposobu-zhyttya-topposadovets-dp-lisy-ukrainy-pidozryuetsya-v-nezakonnomu-zbagachenni-i-deklaruvanni-nedostovirnyh-vidomostey/>

103. Національне агентство з питань запобігання корупції. НАЗК та WWF посилюють партнерство для системної протидії корупції у сфері управління природними ресурсами <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-ta-wwf-posylyuyut-partnerstvo-dlya-systemnoi-protydii-koruptsii-u-sferi-upravlinnya-pryrodnyumu-resursamy/>

104. Німчик В. П. Розпізнання як елемент оперативного пошуку. URL: http://www.naiou.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2003_1/_zmist01/nimc_hik.htm

105. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. Н. І. Клименко. К.: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.

106. Одерій О. В. Предмет посягання як елемент криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля: окремі питання. Вчені записки

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». 2013. № 1. Т. 26 (65). С. 255–259.

107. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.

108. Ортинський В. Засоби подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності URL : <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/aug/17830/3.pdf> (дата звернення 22.10.2019).

109. Офіс Генерального прокурора України. Викрито екскерівника лісового управління Вінниччини, який сприяв в отриманні ділянки для будівництва бази відпочинку і пропонував хабар. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/vikrito-ekskerivnika-lisovogo-upravlinnya-vinniccini-yakii-spriyav-v-otrimanni-dilyanki-dlya-budivnictva-bazi-vidpocinku-i-proponuvav-habar>

110. Офіс Генерального прокурора. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

111. Павлова Н. В. Критерії криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства *Visegrad journal on human rights* № 6, 2021. 180 с.

112. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків: монографія. Харків: Право, 2009. 183 с.

113. Пиріг І. В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : дис. канд. юрид. наук. : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2006. 205 с.

114. Пиріг І. В. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на

землю державної або комунальної власності. *Наукові інновації та передові технології: журнал*. № 3 (55). 2026. С. 3253-3262.

115. Пиріг І. В. Поняття та характеристика етапів розслідування в криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2021. Спеціальний випуск № 2 (115). С. 163-168 (DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-163-168).

116. Під тиском громадськості Львівська облрада зняла з розгляду питання про мисливські угіддя. *Zolochiv.net* <https://zolochiv.net/pid-tyskom-hromadskosti-lvivska-oblrada-zniala-z-rozghliadu-pytannia-pro-myslyvski-uhiddia-video/>

117. Плетенець В. М. Особливості підготовки до обшуку в умовах протидії розслідуванню. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 3 2020.

118. Плетенець В. М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності : монограф. / Плетенець Віктор Миколайович. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ, 2012. 248 с.

119. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія / В. М. Плетенець. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.

120. Попело О. В., Кифяк В. І. Державне регулювання у сфері використання земельних ресурсів в умовах мінливого безпекового середовища. *Economic Synergy*, 2023. (4). С. 23–36.

121. Постанова Верховного суду України від 30 вересня 2021 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396>

122. Почтовий М. М. Нормативно-правове регулювання відносин щодо набуття права на землю державної або комунальної власності *«Наукові інновації та передові технології» Державне управління, економіка, право, педагогіка, психологія: журнал*. 2026. № 3(55) 2026. С. 3909

123. Приватизація земельної ділянки в умовах воєнного стану. 2023.
URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pryvatyzacziya-zemelnyh-dilyanok-v-umovah-voyennogo-stanu/>

124. Про архітектурну діяльність. Закону України 20 травня 1999 року № 687-XIV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text>

125. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану Закон України № 524-IX від 4 березня 2020 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/524-20#Text>

126. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку зміни цільового призначення земельних ділянок для залучення інвестицій з метою швидкої відбудови України. Закон України від 06 лютого 2024 року № 3563- IX <https://land.gov.ua/zakon-ukrayiny-vid-06-lyutogo-2024-roku-%E2%84%96-3563-ix-pro-vnesennya-zmin-do-deyakyh-zakonodavchyh-aktiv-ukrayiny-shhodo-sproshhennya-poryadku-zminy-czilovogo-pryznachennya-zemelnyh-dil/>

127. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 No 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.

128. Про внесення змін до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 06 липня 2017 року № 570 НАКАЗ МВС України від 20.05.2020 № 403 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0602-20#n689>

129. Про Генеральну схему планування території України Закон України від 18.11.2012, №- 5459-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>

130. Про громадянські і політичні права. Міжнародний пакт ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-

VIII (2148-08) від 19.10.73 р. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

131. Про Державне бюро розслідувань Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>

132. Про Державний земельний кадастр Закон України від 7 липня 2011 року № 3613-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>

133. Про державний контроль за використанням та охороною земель Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>

134. Про електронний документи та електронний документообіг Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-IV#Text>

135. Про запобігання корупції Закон України від 14 жовтня 2014 року №1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

136. Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних Наказ від 8 січня 2014 року N 1/02-14 Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини URL:
https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS21839?an=1&ed=2018_09_19

137. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Наказ МВС України від 07.07.2017 р № 575 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>

138. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Наказ Мініюста від 08.10.98 № 53/5 URL :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text=%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BE%D1%87%D0%BD#Text> :

139. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською. Федерацією Науказ від 11 березня 2025 р. №376 URL: https://ips.ligazakon.net/document/re43786?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=cons13

140. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення Наказ Офіс Генерального Прокурора від 30 червня 2020 року № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

141. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС від 08 лютого 2019 р. №100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення 20.08.2023).

142. Про затвердження Порядку організації та проведення особистого прийому громадян у Державній службі України з питань геодезії, картографії та кадастру та її територіальних органах Наказ від 04.06.2015 № 128 Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0739-15#Text>

143. Про захист персональних даних Закон України від 01.06.2010 року N 2297-VI URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T102297?an=227&ed=2022_10_27

144. Про місцеве самоврядування в Україні Законі України 21 травня 1997 року № 280/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

145. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

146. Про Національну поліцію Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

147. Про нотаріат Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

148. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України НАКАЗ МВС України від 06.07.2017 № 570 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>

149. Про прокуратуру Закон України від 4 жовтня 2014 року № 1697-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

150. Про регулювання містобудівної діяльності Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

151. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 N 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.

152. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю Розпорядження Кабінет Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>

153. Протидія кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин: посіб. / Д. М. Тичина, О. С. Тарасенко, М. В. Бурак, А. О. Антошук та ін. Київ: 2022. С. 115-116.

154. Протокол. Юридичний інтернет ресурс. URL:https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini

155. Пчеліна О. В. Криміналістична класифікація злочинів. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1 (2). С. 304–309.

156. Пясковський В.В. Непроцесуальні форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими державними установами й громадськими організаціями під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. №4 (97). С. 249-258.

157. Рішення Конституційного Суду № 10-рп/2010 від 01.04.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-10#Text>

158. Рожик Є. М. Співвідношення способу вчинення злочину та наслідків злочину. *Право і суспільство*. 2020. № 6-2. Ч. 2. С. 200–207.

159. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія кол. авт. В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Х.: Право, 2006.

160. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : Монографія / К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 196 с.

161. Рубашенко М. А. Поняття «матеріалів із закликами» як предмета злочину, передбаченого ст. 110 КК України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 21 жовт. 2016 р.). Харків: Право, 2016. Вип. 8. С. 127–130.

162. Салтевский М. В. Проблема соотношения специальных и профессиональных знаний, используемых при производстве следственных действий // Становление и развитие органов внутренних дел Украинской ССР. К.: КВШ МВД СССР, 1973. С. 134-135.

163. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.

164. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді): Підручник. К.: Кондор, 2005. 588 с.

165. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень: наук.-практ. посіб. Харків, 2003. 175 с.

166. Семенишина-Фіголь Б. М. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2021. 236 с.

167. Семенюк О. Проведення ревізії як вид використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. Т. 120. №. 3. С. 35-47.

168. Сервіс Дія <https://diia.gov.ua/services/informaciya-z-derzhavnogo-reyestru-rechovih-prav-na-neruhome-majno>

169. Сиводед І. С. Криміналістична класифікація вбивств військовослужбовців під час особливого періоду. Актуальні проблеми політики. 2020. Вип. 66. С. 25.

170. Синчук О. В. Типові версії в структурі криміналістичної методики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2010. 21 с.

171. Синчук О. В. Типові версії як різновид криміналістичних версій. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 93. С. 220-226.

172. Сіренко О. В. Обстановка вчинення крадіжок, грабежів і розбійних нападів неповнолітніми як елемент криміналістичної характеристики. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 4(59) 2012. С. 223-228.

173. Словник української мови URL :<https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

174. Словник української мови : академічний тлумачний словник : в 11 т. / Під ред. акад. І. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970-1980. Т. 4. 1973.

175. Смелік В.Б. Кореляційні зв'язки між окремими видами злочинів у сфері підприємництва (проблеми методики розслідування): дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.09 / Смелік Володимир Бористович. Х., 2005. 243 с.

176. Соколовский З. М. Понятия специальных знаний. К вопросу об основаниях назначения экспертизы // *Криминалистика и судебная экспертиза: Республиканский межведомственный сборник научно-методических работ*. К.: РИО МВД УССР, 1969. Вып. 6. С. 202-204.

177. Сорока А. З. Спосіб вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України як елемент криміналістичної характеристики. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1 (49). С. 174–180.

178. Спіріна І. Д. Судово-психіатрична експертиза : навчальний посібник / 2-е вид., перероб. та доп. Дніпропетровськ : ДЮІ МВС України, Арт-Пресс,

2000. 148 с. С. 42

179. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / Р.Л. Степанюк ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А. Ф. Волобуєва. Х. : Вид-во ХНУВС, 2012. 436 с.

180. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія К.О. Чаплинський Дніпропетровськ: Юр.академія, 2006. С. 146-147 с.

181. Тарасенко О. С. Особливості виявлення злочинів, що вчиняються в сфері земельних відносин.. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : наук.-практ. журн. Київ: Вид-во Міжвід. наук.-дослід. центру з пробл. боротьби з організованою злочинністю, № 21 '2009. С.343.

182. Тельпіс М. В. Відмежування знарядь і засобів вчинення злочину від предмета злочину. *Право і суспільство*. 2019. № 3. Ч. 2. С. 194–200.

183. Тищенко В.В. Криміналістичні аспекти дослідження злочинної діяльності / В. В. Тищенко//Проблеми держави і права України: тематичний збірник наукових праць. Київ, 1992. С.103-109.

184. Тищенко В. В. Висунення й перевірка загальних версій у справах про корисливо-насильницькі злочини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2002. Вип. 16. С. 665-669.

185. Укрінформ На Тернопільщині державі повернули землі заповідника «Медобори» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3733833-na-ternopilsini-derzavi-povernuli-zemli-zapovidnika-medobori.html>

186. Урядовий портал. Мін'юст: Україна продовжує боронитися на всіх фронтах, захищаючи у тому числі й сферу держреєстрації прав на нерухомість і бізнесу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minyust-ukrayina-prodovzhuje-boronitися-na-vsikh-frontah-zahishchayuchi-u-tomu-chisli-j-sferu-derzhreiestraciyi-prav-na-neruhomist-i-biznesu>

187. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні [Текст] : посіб. К. : Ленвіт, 2012. 64 с.

188. Фартушна О. Ю. Фіксація доказової інформації у процесі доказування. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. 2005. С. 80–83.

189. Фролов О. В. Суб'єкти застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування // *Часопис Академії адвокатури України*. № 4(25). 2014. С. 82.

190. Чурікова І. В. Початок досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* №2. 2013. С. 226-231.

191. Шевцов В. М. Типові способи незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 2 (19). С. 49-58.

192. Шевцов В. М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги: дис. кандидата юр. наук: 12.00.09/ Шевцов Володимир Михайлович Харків: ХНУВС, 2023. С. 119-120.

193. Шепитько В. Ю. Криміналістика : Курс лекцій. Издание второе, переработанное и дополненное. Харьков: ООО «Одиссей», 2005. 368 с.

194. Шехавцов Р. М. Особливості заволодіння правом на землю державної або комунальної власності шляхом зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (стаття 365-2 КК України). *Наукові перспективи*. № 2(68). 2026. С. 1455–1655.

195. Щур Б. В. Криміналістична класифікація злочинів: співвідношення із суміжними поняттями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 337–334.

196. Щур Б. В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичної методики. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. Серія : Юридична. 2015. Вип. 1. С. 208-216.

197. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Б.В. Щур. Х. : НЮУ ім. Я. Мудрого, 2011. С. 16.

198. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 320с.

199. ALTM 3100EA Airborne Laser Terrain Mapper URL: <https://pdf.directindustry.com/pdf/optech/altm-3100ea-airborne-laser-terrain-mapper/25132-7668.html>

200. Dishlyova A. Content and significance of digital traces of illegal acquisition of the right to land of state or communal property (Зміст й значення цифрових слідів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності). *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»* № 6. 2025. С.27-32.

201. European Convention on Human Rights. Rome, 4.XI.1950 https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG

202. Gross H. Handbuch fur Untersuchungsrichter Polizeibeamte, Gendarmen u s . w. - Graz, 1893. - VII, 620 s. URL: https://www.academia.edu/24622511/Hans_Gross_Werke_des_Wissenschaftlers_und_Arbeiten_%C3%BCber_ihn_aus_den_B%C3%BCcherbest%C3%A4nden_der_wissenschaftlichen_Bibliothek_der_Nationalen_Jurij_Fedkowytsh_Universit%C3%A4t_Czernowitz_Zum_100_Todestag_Bibliografisches_Verzeichnis.

203. Loewenstein, G. F., Weber, E. U., Hsee, C. K., & Welch, N. (2001). Risk as feelings. *Psychological Bulletin*, 127(2), 267–286. URL. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.127.2.267> (Дата звернення 08.01.2020 р.)

204. Veneziano D., Souleyrette R., Hallmark S. (2003) Integrating Lidar and Photogrammetry in Highway Location and Design. URL: https://www.researchgate.net/publication/228468660_Integrating_Lidar_and_Photogrammetry_in_Highway_Location_and_Design

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Дишльова А.О. Features of preparation for the inspection of the land of state or communal property on the fact of illegal acquisition of the right to it (Особливості підготовки до проведення огляду земельної ділянки державної або комунальної власності за фактом незаконного набуття права на неї). *Науковий Вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. Спец. випуск 1. 2023. С. 224-231.

2. Дишльова А.О. Особа правопорушника як елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Науковий Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дидоренка*. 2024. Вип.2. С. 144-155.

3. Dishlyova A. Content and significance of digital traces of illegal acquisition of the right to land of state or communal property (Зміст й значення цифрових слідів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності). *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»* № 6. 2025. С.27-32.

4. Дишльова А.О. Особливості організації й планування початкового етапу розслідування фактів незаконного набуття права власності на землю державної або комунальної власності *Наукові перспективи: журнал*. 2025. № 10(64) 2025. С.852-862.

5. Дишльова А.О. Криміналістична класифікація як основа подолання незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення України. *Post-War Reconstruction of Ukraine: Legal, Political and Economic Challenges in Historical*

Perspective : scientific monograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. С.164-177.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Дишльова А.О. Особливості проведення огляду земельної ділянки при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Між-народної наук.-практ. конф. м. Харків, 25 листоп. 2022 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. С. 177-179.

7. Дишльова А.О. Особливості проведення огляду документів при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 2 груд. 2022 р. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2023. С.353-355.

8. Дишльова А.О. Особливості підготовки до допиту свідка при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. м. Вінниця, 17 травн. 2023 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С.196-198.

9. Дишльова А. О. Особливості допиту свідків за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 08 грудня 2023 р. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С. 108-110.

10. Дишльова А.О. Особливості організації обшуку за фактом незаконного набуття права на земельну ділянку державної або комунальної власності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 15 бер. 2024 р. у 2-х ч. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. Ч. I. С.662-663.

11. Дишльова А. Особливості використання спеціальних знань під час оглядів земельних ділянок державної або комунальної власності за фактами незаконного набуття права на них. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару м. Дніпро, 30 травня 2024 р. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С.103-105.

12. Дишльова А.О. Криміналістична класифікація незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 20 груд. 2024 р. / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С.106-108.

13. Дишльова А.О. Документи, як джерело інформації про факти незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 21 бер. 2025 р. у 2-х ч. / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2025. Ч. I. С.739-740.

14. Дишльова А.О. Можливості використання версіювання на початковому етапі розслідування незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р. / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2025. С.289-291.

**Узагальнення результатів 219 кримінальних
проваджень**

№	З а п и т а н н я	%
1.	Вчинення незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності містять такі склади кримінальних правопорушень	
	Ст. 190 «Шахрайство»	100
	Ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»;	100
	Ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»;	100
	Ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»;	100
	Ст. 366 «Службове підроблення».	100
2.	Неправомірні рішення щодо документального оформлення незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності приймалися	
	У робочі дні	100
	Вихідні дні	0
3.	Місцем вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень є населений пункт, в якому особи	
	Працюють	97
	Навчаються	1
	Не виявлено звязку	2
	Мешкають в ньому	89
	Тимчасово перебувають в ньому	11
4.	Змісту маскування слідчі приділи увагу коли дії правопорушників не підпадали під кваліфікацію за відповідною статтею КК України, з'ясуванню їх змісту приділи увагу	
	Так	27
	Ні	73
5.	Способам приховання протиправних дій приділялась увага правопорушників	
	Так	88
	Ні	12
6.	Контактування правопорушників між собою відбувалось з використанням	
	Технічних засобів електронної комунікації	87
	Особисто	53

7.	Види слідів кримінальних за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності	
	Електронні	100
	Матеріальні	100
	Ідеальні	100
8.	Кримінальні правопорушення вчинюються особами	
	<i>За віком:</i>	
	З 16 до 18 років	1
	З 18 до 25 років	13
	З 25 до 35 років	31
	З 35 до 45 років	41
	Понад 45 років	14
	<i>За статтю:</i>	
	Чоловіки	81
	Жінки	9
	<i>З освітнім рівнем:</i>	
	Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти	13
	Перший (бакалаврський)	24
	Другий (магістерський)	61
	Третій (освітньо-науковий) рівень	1
	<i>рацювали у відповідній установі, були наділені повноваженнями приймати управлінсько-розпорядчі рішення, роль яких з позиції співучасті були наступними:</i>	91
	Організатори	87
	Виконавці	75
	Пособники	59
	Підбурювачі	31
	<i>Приналежність до відповідного громадянства.</i>	
	України	100
	Інших держав	0
	<i>Перебували на момент вчинення</i>	0
	В стані сп'яніння алкогольного, наркотичного, психотропного	0
	На обліку в наркологічному чи психо-неврологічному диспансері	0
	В осудному стані	100
	З наявним протиправним досвідом	7
	Без досвіду протиправної діяльності	93
	<i>Містили характер</i>	
	Багатоепізодний	83
	Разовий (одиничний)	17
	Співучасті	89
	Одноособово	11
9.	Рішення про вчинення відповідних дій, здебільшого, приймаються на підставі:	

	Зацікавленості в неправомірній вигоді	89
	Переконанні у безкарності діянь	47
	Пропозиції підвищення по службі	43
	Обіцянок бронювання (відстрочки) від призову власного чи рідних	31
	Обіцянки розв'язання наявних проблем (зі здоров'ям, нерухомістю, працевлаштуванням рідних тощо)	17
10.	За фактами набуття права на земельні ділянки визначає, що розбіжності виявлялись	
	В реквізитах документів (дата, місце їх складання, наявність підписів, печаток, реєстраційних номерів, у кадастрових номерах, котрі не збігаються з даними у відповідних облікових базах (реєстрах, кадастрах тощо)	57
	Призначенні й статусі території, площі, місць розташування, межах, оціночної вартості земельних ділянок, наявності інфраструктури	29
	Суб'єктах, уповноважених приймати відповідні рішення	14
11.	До відповідальності притягуються	
	Рядові виконавці	100
	Кінцеві замовники (бенефіціари)	23
	<i>Які позиціонують себе сумлінними суб'єктами (набувачами прав)</i>	39
	Демонструють непоінформованості про обставини незаконного походження землі та дій, пов'язаних із нею	100
	<i>Які відмовляються від причетності до відповідного факту й намірів набуття права на землю, пояснюючи їх</i>	61
	Обмовою	57
	Здійсненого на них тиску	25
	Неправильною інтерпретацією колись висловленої ними думки про наміри набуття землі у власність	17
12.	Обшуки за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності проводились протягом:	
	5 днів з моменту початку розслідування	17
	10 днів	47
	Місяця	25
	Понад місяць	11
13.	Спеціальні знання використовуються у формі:	
	призначення судових експертиз	100
	проведення ревізій	98
	залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій	98
14.	З моменту внесення відомостей в ЄРДР експертизи призначались у термін	
	До 5 діб	25
	До 10 діб	29

	До 30 діб	29
	Понад 30 діб	17
15.	Найбільш часто призначаються такі судові експертизи	
	Оціночно-земельна експертиза	100
	Земельно-технічна	95
	Технічна експертиза документів	47
	Почеркознавча	19
	Дактилоскопічна	2
	Судово-психіатрична	1

**Узагальнення результатів анкетування слідчих
(всього 213 осіб)**

№	З а п и т а н н я	%
1.	Вкажіть статті КК України, вчинювані за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності містять такі склади кримінальних правопорушень	
	Ст. 190 «Шахрайство»	100
	Ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»;	100
	Ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»;	100
	Ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»;	100
	Ст. 366 «Службове підроблення».	100
2.	Вкажіть наявний зв'язок між місцем вчинення вчинення та діяльності різного роду фігурантів	
	Основних фігурантів	45
	Другорядних співучасників	36
	Сторонніх осіб	19
3.	Вкажіть можливість шляхи реалізації формування умов незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності	
	Отримання доступу до відомостей (баз даних) про земельні ділянки, як потенційні об'єкти незаконного заволодіння	97
	Розширення владних повноважень й зменшення залежності від рішень інших осіб	97
	Подання факту незаконного розпорядження майном державної або комунальної власності потребами громади, зокрема й сформованих умовами надзвичайних правових режимів	86
	Мінімізації кількості сторонніх осіб, поінформованих про обставини кримінального правопорушення	79
	Отримання статусу організатора (керівника), а не рядового виконавця відповідних процесів	75
4.	Вкажіть спрямованість зусиль на обіймання відповідних посад із можливістю зловживання владою або службовим становищем	

	Збільшення обсягів неправомірної вигоди, зокрема й шляхом переходу від окремих разових фактів до масового явища	75
	Підвищення ймовірності отримання очікуваного результату	71
	Уникнення відповідальності шляхом притягнення до неї сторонніх осіб або другорядних виконавців	64
	Прийняття участі в інших видах протиправних діянь	58
	Використання можливості усунення неугодних суб'єктів	55
	Демонстрацію й розширення впливовості (іміджу), зокрема й з перспективою подальшого переобрання (перепризначення) на цю ж посаду, призначення на більш високі посади	43
	Розширення кола співучасників серед високопосадовців, зокрема й правоохоронних органів з метою ускладнення (унеможливлення) викриття й судову перспективу кримінального провадження	39
5.	Вкажіть показники застосування заходів маскування здійснювані	
	<i>1 За суб'єктами:</i>	
	Самі учасники кримінального правопорушення	97
	Сторонні особи (переважно близькі, родичі, колеги по роботі)	3
	<i>2. У залежності від кількості вчинюваних діянь:</i>	
	Залишались на тому ж рівні	67
	Зменшувались, коли обсяги незаконних оборудок в матеріальному еквіваленті (кількість виділеної землі та її цінність, вартість) залишались на тому ж рівні, чи зменшувались.	33
	<i>3. Мають залежність між зменшення часу для реалізації протиправного задуму та зменшенням кількості заходів, зокрема й спрямованих на приховування слідів правопорушення:</i>	
	Так	97
	Ні	3
6.	Вкажіть способи фіксації розташування земельних ділянок, щодо яких заплановано або здійснено незаконне заволодіння	
	Визначення в записниках (нотатках, повідомленнях), файловій системі відповідного електронного засобу (папках, файлах) адреси, координати з розміщення, площі, цільового призначення й можливості використання у відповідних намірах земельної ділянки, контакти співучасників, замовників, облік оборудок та бухгалтерія	91
	Фотографії, виконані з супутника, або використання google maps, на яких відмічаються контрольні точки, GPS координати	61
	виділені маркерами на електронній мапі ділянки землі щодо яких вже здійснено або планується незаконне заволодіння	57
7.	Вкажіть основні вимоги до осіб, які ставали учасниками розглядуваних кримінальних правопорушень	

	Мовчати (не давати) свідчень взагалі	31
	Не свідчити проти якихось осіб	28
	Не надавати пояснень щодо окремих фактів	17
	Взяття на себе провину інших осіб	5
8.	Вкажіть, на що спрямовуються зусилля з дослідження документів	
	Перевірку підстав та повноважень прийнятих відповідними суб'єктами рішень	100
	Підтвердження правомірності виділення земельних ділянок	100
	Дотримання процедур надання земельних ділянок встановленим нормам і регламенту	100
9.	Вкажіть, чи вірне твердження чим більше наявного досвіду діяльності взагалі та розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності зокрема, тим менше труднощів в прийнятті рішень та кількості допущених помилок.	
	Так	98
	Ні	2
10	Вкажіть, чи використовуєте Ви планування своєї діяльності під час розслідування за досліджуваними кримінальними правопорушеннями	
	Так	100
	Ні	0
11	Вкажіть значення мінімізації проміжку часу з моменту отримання до використання інформації	
	Обумовлює її ефективність	67
	Може призводити до меншої їх результативності, а також завчасного викриття рівня поінформованості уповноважених осіб перед незацікавленими у результатах розслідування суб'єктами	33
12	Вкажіть на пізнання чого зосереджені зусилля у використанні Вами версій	
	Спрямованість дій відповідних учасників	100
	Спрямованості дій відповідних осіб з оцінкою ступеня співучасті	100
	Ролі кожного учасника та наявності зв'язків між ними	100
	Випадків підробки документів	87
	Корупційних проявів з боку посадових осіб	85
13	Вкажіть види версій, що вами застосовуються	
	Типові	100
	Конкретні (специфічні)	100
14	Вкажіть об'єкти огляду з отримання криміналістично-вагомої інформації	
	Документи	100

	Земельні ділянки	93
15	Вкажіть чи виявлялись ознаки діяльності людини на ділянках земель на момент їх огляду	
	Так	27
	Ні	73
16	Вкажіть, чи залежить кількість ознак використання землею від проміжку часу з моменту отримання можливості розпоряджатися землею до моменту виявлення факту незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності	
	Так	100
	Ні	0
17	Вкажіть види використання земель за призначенням, з якими Вам доводилось стикатись	
	Житлового	79
	Сільськогосподарського	17
	Промислового	4
18	Вкажіть, в який спосіб може бути отримана інформація про зберігання криміналістично-вагомих відомостей як в друкованому, так і в електронному вигляді (аудіо, відео файлах, документах і т. ін.)	
	Від учасників кримінального правопорушення	100
	Оперативним шляхом	87
	Під час проведення обшуків та виявлення документації (записних книжок, нотатків), які міститимуть посилання, паролі до акаунтів хмарних сервісів	79
	У результаті вивчення матеріалів кримінального провадження та висування версій	53
	В рамках тимчасового доступу, у відповідності до ст. 159 КПК України до електронних ІТ-систем компаній, що надають послуги хмарного зберігання даних	39
19	Вкажіть, чи проводяться огляди вилучених під час обшуків таких носіїв інформації як:	
	Комп'ютерна техніка	100
	Флеш носії	100
	Карти пам'яті	100
	Жорсткі диски	100
20	Вкажіть, чи використовуєте Ви одночасні обшуки	
	Так	87
	Ні	13
21	Вкажіть об'єкти проведення обшуків	
	Житло чи інше володіння особи	100
	Службові приміщення (робочі, службові кабінети)	81
	Транспортні засоби	37

	Місця тимчасового перебування особи (бази відпочинку, лікарні, санаторії і т. ін.)	3
22	Вкажіть накладення одних подій на інші, не чіткості викладення запам'ятованих обставин окремої події, згасання спогадів, додаванням не існуючих обставин подій під час допиту	
	<i>1)Простежуються у разі</i>	
	Розслідування багатоепізодних кримінальних проваджень	71
	Виявлених із значним проміжком часу з моменту їх вчинення	61
	<i>2)Оцінювалось Вами як</i>	
	Природне (закономірне) явище	19
	Несумлінна позиція, зайнята відповідним учасником	81
	<i>а) Дана позиція підтверджувалась Вами</i>	
	Так	61
	Ні	39
	<i>б) Займалась учасником з відповідним процесуальним статусом</i>	
	Підозрюваними	97
	Свідками	31
	Представниками потерпілого	13
23	Вкажіть форми використання Вами спеціальних знань	
	Призначення судових експертиз	100
	Проведення консультацій	100
	Проведення ревізій	93
	Залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій	81
24	Вкажіть, встановленню чого сприяли висновки експертиз	
	Обставини кримінального правопорушення	93
	Коло причетних до кримінального правопорушення осіб	47
	Відомості за висунутими правопорушниками	29

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення, д. ю. н., професор, заслужений юрист України
полковник поліції

Артем ШЕВЧИШЕН**АКТ**

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження Дишльової А.О.

Уклала комісія у складі:

Голови:

начальника 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктора філософії в галузі права, майора поліції Романова Максима

членів комісії:

заступника начальника 1-го відділу (організаційно-аналітичної роботи) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидата юридичних наук, підполковника поліції Карпенко Наталії

старшого слідчого в особливо важливих справах 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктора філософії в галузі права, майора поліції Крушеницького Андрія

комісія відповідно до наказу Національної поліції України № 692 від 17.06.2025 «Про затвердження Порядку участі працівників слідчих

НПВ № 125573-2025 від 26.12.2025 (1368780)

Підписав: Шевчишен Артем Вікторович

Сертифікат: 6C9E48EВ050893DA040000003A06000038540600

Дійсний: з 10.11.2025 09:22:20 по 10.11.2027 09:22:20

підрозділів Національної поліції України в науковій та освітній діяльності», склала цей акт щодо розгляду основних положень і результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ Дишльової Аліни Олександрівни за темою «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Дисертація присвячена дослідженню криміналістичних та кримінального процесуальних особливостей розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. У роботі розкривається зміст криміналістичної характеристики таких правопорушень, зокрема особа правопорушника, документи, цифрові та інші сліди, а також здійснюється їх криміналістична класифікація. Значну увагу приділено організації й плануванню початкового етапу досудового розслідування, підготовці та проведенню слідчих (розшукових) дій, зокрема оглядів, допитів, обшуків, використанню спеціальних знань і версіювання, а також урахуванню специфіки розслідування в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України.

Комісією встановлено, що висновки, які містяться у дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України під час проведення занять у системі службової підготовки, а також при проведенні нарад, семінарів, а викладені у них пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час розслідування кримінальних правопорушень.

Матеріали, викладені у висновках дисертаційного дослідження, можуть використовуватись під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню їх процесуальної діяльності.

Голова комісії:

Максим РОМАНОВ

Члени комісії:

Наталія КАРПЕНКО

Андрій КРУШЕНИЦЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Дніпровського державного університету
внутрішніх справдоктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

Олександр ЮНІН

2026 року

АКТ N 272/2026 НД

впровадження в наукову діяльність

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

04 05 2026 року

м. Дніпро

Про впровадження в наукову діяльність Дніпровського державного університету внутрішніх справ основних результатів дисертації Аліни ДИШЛОВОЇ «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності» на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»

Уклала комісія у складі:

- голови: Начальника відділу організації наукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидата історичних наук, доцента Дениса ПРОШИНА
- членів комісії: Доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Володимира ПРИЛОВСЬКОГО.
Професора кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента, майора поліції Вікторії РОГАЛЬСЬКОЇ.

Комісія, склала цей акт щодо розгляду результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта кафедри криміналістики та домедичної підготовки факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ Дишльової Аліни Олександрівни за темою «Розслідування кримінальних

правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності» на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» у вигляді наукових статей, тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях та регіональних семінарах, та інших наукових публікацій, зокрема:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Дишльова А.О. Features of preparation for the inspection of the land of state or communal property on the fact of illegal acquisition of the right to it (Особливості підготовки до проведення огляду земельної ділянки державної або комунальної власності за фактом незаконного набуття права на неї). *Науковий Вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. Спец. випуск 1. 2023. С. 224-231.

2. Дишльова А.О. Особа правопорушника як елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Науковий Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дидоренка*. 2024. Вип.2. С. 144-155.

3. Dishlyova A. Content and significance of digital traces of illegal acquisition of the right to land of state or communal property (Зміст й значення цифрових слідів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності). *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»* № 6. 2025. С.27-32.

4. Дишльова А.О. Особливості організації й планування початкового етапу розслідування фактів незаконного набуття права власності на землю державної або комунальної власності *Наукові перспективи: журнал*. 2025. № 10(64) 2025. С.852-862.

5. Дишльова А.О. Криміналістична класифікація як основа подолання незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення України. *Post-War Reconstruction of Ukraine: Legal, Political and Economic Challenges in Historical Perspective : scientific monograph*. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. С.164-177.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Дишльова А.О. Особливості проведення огляду земельної ділянки при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану: тези доп. Між-народної наук.-практ. конф. м. Харків, 25 листоп. 2022 р.* / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. С. 177-179.

2. Дишльова А.О. Особливості проведення огляду документів при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення): матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 2 груд. 2022 р.* / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2023. С.353-355.

3. Дишльова А.О. Особливості підготовки до допиту свідка при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. м. Вінниця, 17 травн. 2023 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С.196-198.

4. Дишльова А. О. Особливості допиту свідків за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 08 грудня 2023 р. / Дніпроп. держ. ун-т внут. справ. Дніпро, 2024. С. 108-110.

5. Дишльова А.О. Особливості організації обшуку за фактом незаконного набуття права на земельну ділянку державної або комунальної власності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 15 бер. 2024 р. у 2-х ч. / Дніпроп. держ. ун-т внут. справ. Дніпро, 2024. Ч. I. С.662-663.

6. Дишльова А. Особливості використання спеціальних знань під час оглядів земельних ділянок державної або комунальної власності за фактами незаконного набуття права на них. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару м. Дніпро, 30 травня 2024 р. / Дніпроп. держ. ун-т внут. справ. Дніпро, 2024. С.103-105.

7. Дишльова А.О. Криміналістична класифікація незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 20 груд. 2024 р. / Дніпров. держ. ун-т внут. справ. Дніпро, 2024. С.106-108.

8. Дишльова А.О. Документи, як джерело інформації про факти незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 21 бер. 2025 р. у 2-х ч. / Дніпров. держ. ун-т внут. справ. Дніпро, 2025. Ч. I. С.739-740.

9. Дишльова А.О. Можливості використання версіювання на початковому етапі розслідування незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р. / Дніпров. держ. ун-т внут. справ. Дніпро, 2025. С.289-291.

Комісія вважає, що представлені наукові статті, тези доповідей та інші публікації, підготовлені на основі проведеного наукового дослідження Аліни ДИШЛЬОВОЇ, мають необхідний теоретичний, методологічний рівень й практичну значимість, опубліковані у збірниках статей та матеріалах конференцій Дніпровського державного університету внутрішніх справ. Наведене дає підстави для використання результатів її дисертаційного дослідження в науковій діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ, зокрема через

проведення подальших наукових досліджень з проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності, через підготовку наукових публікацій з проблематики дослідження, видання монографій за результатами наукової роботи, обговорення результатів наукової роботи на науково-практичних заходах, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних нормативно-правових актів та проєктів законів України, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Голова комісії:

Денис ПРОШИН

Члени комісії:

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ

Вікторія РОГАЛЬСЬКА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. ректора

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

кандидат технічних наук, доцент

 Ігор МАГДАЛІНА
07.04.2026 рокуАКТ № 1 104 - 2026

впровадження в освітній процес

Дніпровського державного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження07.04.2026 року

м. Дніпро

Про впровадження в освітній процес Дніпровського державного університету внутрішніх справ основних результатів дисертації Аліни ДИШЛОВОЇ на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі:

голови: начальника відділу організації освітнього процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидата біологічних наук, доцента Світлани КИРИЧЕНКО.

членів комісії: доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Володимира ПРИЛОВСЬКОГО.

професора кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента, майора поліції Вікторії РОГАЛЬСЬКОЇ.

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження ад'юнкта кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ Аліни

ДИШЛЬОВОЇ на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у вигляді наукових статей, тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях та регіональних столах, зокрема:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Дишльова А.О. Features of preparation for the inspection of the land of state or communal property on the fact of illegal acquisition of the right to it (Особливості підготовки до проведення огляду земельної ділянки державної або комунальної власності за фактом незаконного набуття права на неї). *Науковий Вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. Спец. випуск 1. 2023. С. 224-231.

2. Дишльова А.О. Особа правопорушника як елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Науковий Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дидоренка*. 2024. Вип.2. С. 144-155.

3. Dishlyova A. Content and significance of digital traces of illegal acquisition of the right to land of state or communal property (Зміст й значення цифрових слідів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності). *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»* № 6. 2025. С.27-32.

4. Дишльова А.О. Особливості організації й планування початкового етапу розслідування фактів незаконного набуття права власності на землю державної або комунальної власності *Наукові перспективи: журнал*. 2025. № 10(64) 2025. С.852-862.

5. Дишльова А.О. Криміналістична класифікація як основа подолання незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення України. *Post-War Reconstruction of Ukraine: Legal, Political and Economic Challenges in Historical Perspective : scientific monograph*. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. 916 p. С.164-177.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Дишльова А.О. Особливості проведення огляду земельної ділянки при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримі-нального процесу в умовах воєнного стану: тези доп. Між-народної наук.-практ. конф. м. Харків, 25 листоп. 2022 р.* / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. С. 177-179.

2. Дишльова А.О. Особливості проведення огляду документів при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної*

безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення): матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 2 груд. 2022 р. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2023. С.353-355.

3. Дишльова А.О. Особливості підготовки до допиту свідка при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. м. Вінниця, 17 травн. 2023 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С.196-198.

4. Дишльова А. О. Особливості допиту свідків за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 08 грудня 2023 р. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С. 108-110.

5. Дишльова А.О. Особливості організації обшуку за фактом незаконного набуття права на земельну ділянку державної або комунальної власності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 15 бер. 2024 р. у 2-х ч. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. Ч. I. С.662-663.

6. Дишльова А. Особливості використання спеціальних знань під час оглядів земельних ділянок державної або комунальної власності за фактами незаконного набуття права на них. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару м. Дніпро, 30 травня 2024 р. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С.103-105.

7. Дишльова А.О. Криміналістична класифікація незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 20 груд. 2024 р. / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С.106-108.

8. Дишльова А.О. Документи, як джерело інформації про факти незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 21 бер. 2025 р. у 2-х ч. / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2025. Ч. I. С.739-740.

9. Дишльова А.О. Можливості використання версіювання на початковому етапі розслідування незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р. / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2025. С.289-291.

Комісія вважає, що представлені наукові статті, тези доповідей отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися в освітньому процесі Дніпровського державного університету внутрішніх справ для підготовки фахівців підрозділів досудового розслідування з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій».

Голова комісії:

Світлана КИРИЧЕНКО

Члени комісії:

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ

Вікторія РОГАЛЬСЬКА